

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”
Інстытут павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў

**МЕТАДЫЧНЫЯ РЕКАМЕНДАЦЫІ
ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ
“БІБЛІАГРАФАЗНАЎСТВА”
спецыяльнасці перападрыхтоўкі
2-23 02 71 Бібліятэказнаўства і бібліяграфія**

Складальнік:

Прадзеіна А.В., дацэнт кафедры культуралогіі і псіхалага-педагагічных дысцыплін Інстытута павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”, кандыдат педагагічных навук

Разгледжаны і рэкамендаваны да зацвярджэння:

*Кафедрай культуралогіі і псіхалага-педагагічных дысцыплін
(пратакол ад 07.09.2022 № 36);*

*Саветам Інстытута павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў
(пратакол ад 22.09.2022 № 8).*

ЗМЕСТ

1	ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА.....	4
2	ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ.....	6
	Канспект лекцый.....	6
3	ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ.....	55
	Пытанні да практычных заняткаў.....	55
4	РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ.....	56
4.1	Пытанні для бягучай атэстацыі слухачоў	56
4.2	Заданні для самастойнай работы.....	58
4.3	Крытэрыі ацэнкі вынікаў вучэбнай дзейнасці слухачоў.....	61
5	ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ.....	62
5.1	Вучэбная праграма.....	62
5.2	Асноўная літаратура.....	79
5.3	Дадатковая літаратура.....	79

1 ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Прадстаўленыя метадычныя рэкамендацыі па дысцыпліне “Бібліяграфазнаўства” прадугледжваюць рэалізацыю патрабаванняў, якія ўстаноўлены Адукацыйным стандартам перападрыхтоўкі кіруючых работнікаў і спецыялістаў па спецыяльнасці 2-23 02 71 “Бібліятэказнаўства і бібліяграфія”, зацверджаным пастановай Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь ад 28.09.2020 № 260.

Для вывучэння дысцыпліны “Бібліяграфазнаўства” прадугледжана 30 вучэбных гадзін, якія ўключаюць 14 вучэбных гадзін аўдыторных заняткаў (у тым ліку, 6 вучэбных гадзін лекцый, 6 вучэбных гадзін практычных заняткаў, 2 вучэбныя гадзіны круглых сталоў); 16 вучэбныя гадзіны самастойнай работы.

Вучэбная дысцыпліна “Бібліяграфазнаўства” адносіцца да кампанента тыпавога вучэбнага плана “Агульнапрафесійныя дысцыпліны” і вывучаецца ва ўзаемасувязі з дысцыплінамі “Каталагізацыя дакументаў”, “Інфармацыйныя рэсурсы”, “Бібліятэчна-бібліяграфічнае краязнаўства”, “Арганізацыя і тэхналогія бібліяграфічнай работы”.

Мэта метадычных рэкамендацый: аказанне метадычнай дапамогі ў вывучэнні слухачамі асноў бібліяграфіі як сістэмы відаў дзейнасці, якая забяспечвае функцыянаванне бібліяграфічнай інфармацыі ў грамадстве.

Задачы:

засваенне слухачамі тэрмінасістэмы бібліяграфазнаўства;
асэнсаванне бібліяграфіі як сістэмы відаў дзейнасці;
арыентаванне ў сучасных бібліяграфічных канцэпцыях.

Метады навучання: традыцыйныя (метады арганізацыі і ажыццяўлення вучэбна-пазнавальнай дзейнасці слухачоў; метады стымулявання і матывацыі вучэбна-пазнавальнай дзейнасці слухачоў; метады кантроля і самакантроля); актыўныя; інтэрактыўныя.

Сродкі навучання: аўдыяльныя, візуальныя, аўдыявізуальныя.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці слухачоў.

У выніку засваення дысцыпліны “Бібліяграфазнаўства” ў слухача павінны быць сфарміраваны сацыяльна-асобасныя, акадэмічныя і прафесійныя кампетэнцыі.

Патрабаванні да фарміравання сацыяльна-асобасных кампетэнцый.

Слухач павінен:

ведаць ідэалогію беларускай дзяржавы, маральныя і прававыя нормы, умець улічваць іх у сваёй прафесійнай дзейнасці;

умець арыентавацца ў працэсах і тэндэнцыях развіцця сучаснага грамадства;

ведаць тэарэтычныя і практычныя асновы аховы працы.

Патрабаванні да фарміравання акадэмічных кампетэнцый.

Слухач павінен:

ведаць асаблівасці функцыянавання ў грамадстве дакументаў як

носьбітаў сацыяльнай інфармацыі;

валодаць базавымі тэарэтычнымі ведамі ў галіне дакументазнаўства, бібліятэказнаўства і бібліяграфазнаўства, умець прымяняць іх для вырашэння практычных і навуковых задач бібліятэчнай сферы;

валодаць тэарэтычнымі ведамі аб сутнасці бібліяграфіі;

ведаць асноўныя паняцці бібліяграфазнаўства.

Патрабаванні да фармавання прафесійных кампетэнцый.

Слухач павінен:

ведаць тэрмінасістэму і асноўныя тэарэтычныя паалжэнні бібліяграфазнаўства;

ведаць функцыянальную структуру бібліяграфіі;

ведаць формы існавання бібліяграфічнай інфармацыі (бібліяграфічных ведаў);

ведаць тыпы, віды, жанры бібліяграфічных дапаможнікаў;

ведаць формы прадстаўлення бібліяграфічнай прадукцыі;

ведаць бібліяграфію як галіну дзейнасці;

ведаць паняцце і структуру бібліяграфічнай практычнай дзейнасці;

ведаць кампанентную структуру бібліяграфічнай дзейнасці;

ведаць відавую класіфікацыю бібліяграфіі;

ведаць бібліяграфазнаўства як сістэму навуковых ведаў;

ведаць развіццё бібліяграфазнаўства на сучасным этапе;

умець карыстацца тэарэтычнымі ведамі бібліяграфазнаўства;

умець карыстацца ведамі аб бібліяграфічнай дзейнасці;

умець карыстацца відавой структурай бібліяграфіі і бібліяграфічных прадуктаў;

умець карыстацца кампанентнай структурай бібліяграфічнай практычнай дзейнасці.

Форма бягучай атэстацыі –залік.

2 ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

Канспект лекцый

Раздзел 1 Асновы тэорыі бібліяграфіі

Тэма 1.1 Бібліяграфія як грамадская з’ява, прычыны яе ўзнікнення. Бібліяграфічная інфармацыя і бібліяграфічныя веды як асноўнае паняцце тэорыі бібліяграфіі

“Бібліяграфія” – слова старажытнагрэцкага паходжання. Літаральна яно азначае “кнігапісанне”. Прыкладна ў V ст. да н.э. у Грэцыі “бібліяграфамі” сталі называць людзей, якія перапісвалі кнігі. Прафесія бібліёграфа ў старажытным свеце была паважанай і ганаровай, бо мастацтвам “пісання” кніг, якія патрабавалі высокага ўзроўню пісьменнасці і мастацка-каліграфічных здольнасцяў, валодалі тады нямногія.

Пасля крушэння антычнага свету слова “бібліяграфія” надоўга знікла з ужытку. Успомнілі яго неўзабаве пасля вынаходства кнігадрукавання. І толькі ў першай палове XVII ст. французскія навукоўцы Габрыэль Нодэ і Луі Жакоб упершыню ўжылі слова “бібліяграфія” ў назвах сваіх работ у сэнсе “спіс літаратуры”. Неўзабаве яно набыло і шырэйшы сэнс: “кнігапісанне” (па аналогіі са словамі “геаграфія”, “біяграфія” і да т.п.). Што да ўласна бібліяграфічных прац, то яны працяглы час іменаваліся “каталогамі”, “лексіконамі”, “рээстрамі”, “інвентарамі” і г.д.

У далейшым падчас працяглай гістарычнай практыкі выкарыстання тэрміна “бібліяграфія” ён набыў рысы ярка выяўленай шматзначнасці. Можна вылучыць пяць найболей істотных і ўстойлівых яго значэнняў, якія ў нашы дні шырока выкарыстоўваюцца:

1) “бібліяграфія” як асобная бібліяграфічная праца, бібліяграфічны паказальнік літаратуры, напрыклад “Бібліяграфія Афганістана”, “Бібліяграфія Індыі”, “Бібліяграфія Японіі” і г.д., або спіс літаратуры ў выразах тыпу “бібліяграфія ў канцы кнігі”, “бібліяграфія у канцы артыкула”;

2) “бібліяграфія” як сукупнасць бібліяграфічных прац, выдзеленых па якой-небудзь прыкмеце, напрыклад, бібліяграфія краін Азіі (як сукупнасць названых у папярэднім пункце і іншых аналагічных па тэматыцы паказальнікаў літаратуры) або бібліяграфія перыядычнага друку (як сукупнасць паказальнікаў, якія апісваюць часопісы і газеты);

3) “бібліяграфія” як навука (ці дапаможная навуковая дысцыпліна), прадмет і задачы якой у розны час і рознымі аўтарамі фармуляваліся па-рознаму;

4) “бібліяграфія” як галіна практычнай (або навукова-практычнай) дзейнасці па падрыхтоўцы розных крыніц бібліяграфічнай інфармацыі (бібліяграфічных дапаможнікаў) і бібліяграфічнаму абслугоўванню спажыўцоў інфармацыі;

5) “бібліяграфія” як найбольш шырокае зборнае паняцце, у аб’ём якога

ўваходзяць усе названыя вышэй і любыя іншыя бібліяграфічныя з'явы.

Апошнія два значэнні (асабліва чацвёртае) пераважаюць у сучаснай бібліяграфічнай навуцы і практыцы. Першыя тры можна лічыць састарэлымі, архаічнымі. У апошнія 25–30 гадоў падчас падрыхтоўкі і прымянення дзяржаўных стандартаў на бібліяграфічную тэрміналогію ў мэтах забеспячэння яе адназначнасці рабіліся спробы ліквідаваць з бібліяграфічнага ўжытку першыя тры значэнні тэрміна “бібліяграфія”, аднак дамагчыся гэтага ў поўнай меры не ўдалося. Шматзначнасць тэрміна “бібліяграфія” застаецца аб'ектыўным фактам, з якім даводзіцца лічыцца.

Стала агульнапрызнаным размежаванне “бібліяграфіі” (незалежна ад таго, які канкрэтны змест у гэтае паняцце ўкладваецца) і “бібліяграфазнаўства” як навукі аб бібліяграфіі.

Бібліяграфічная інфармацыя ўзнікла на пачатковых этапах існавання сістэмы дакументальных камунікацый і развівалася ў двух асноўных напрамках:

– гістарычна першапачатковай была каталожная форма існавання бібліяграфічнай інфармацыі, нацэленая на раскрыццё складу і зместу пэўнага дакументнага фонду, якая забяспечвала ўстанаўленне месцазнаходжання ў ім патрэбнага дакумента. Бібліяграфічны каталог можа быць не толькі ў бібліятэцы, але і ў кнігарні, у выдавецтве, у органе НТІ, у архіве, нарэшце, у асабістым зборы дакументаў. Ва ўсіх выпадках яго агульная функцыянальная (каталожная) бібліяграфічная сутнасць будзе адной і той жа;

– другі напрамак развіцця ахоплівае ўсе іншыя, некаталожныя формы існавання бібліяграфічнай інфармацыі і таксама накіраваны сваімі вытокамі ў далёкае мінулае чалавецтва, у антычны перыяд існавання сістэмы дакументальных камунікацый. Уся разнастайнасць крыніц некаталожнай бібліяграфічнай інфармацыі аб'ядноўвае адсутнасць абмежаванняў, звязаных з месцам захоўвання бібліяграфаваных дакументаў у вызначаным фондзе. У адпаведнасці з адной з аксіём сістэмнага падыходу, усякая сістэма з'яўляецца падсістэмай шырэйшай сістэмы (*метасістэмы*). Таму, разглядаючы бібліяграфію як сістэму, неабходна, перш за ўсё, устанавіць, у якую больш шырокую сістэму непасрэдна ўключана бібліяграфія, г.зн. якая сістэма з'яўляецца ў адносінах да яе метасістэмай.

Галоўная прыкмета, якая вызначае спецыфіку бібліяграфічнай інфармацыі як пасярэдніка ў сістэме дакументальных камунікацый і адрознівае яе ад іншых пасярэднікаў, што функцыянуюць у гэтай сістэме, асноўная асаблівасць бібліяграфічнага пасярэдніцтва, яго агульная карэнная своеасаблівасць, якая адносіцца як да каталожных, так і да некаталожных форм бібліяграфічнай інфармацыі, заключаецца ў тым, што ў яго ходзе арганізуецца рух да спажываўцоў не саміх дакументаў, а толькі звестак пра іх. Усім цяжкасцям і выпадковасцям у сістэме дакументальных камунікацый супрацьпастаўляюцца такія пэўным чынам спарадкаваныя і мэтанакіраваныя звесткі аб дакументах, якімі можна карыстацца асобна і незалежна ад саміх дакументаў.

Такім чынам, дзеянні чалавека, які адчувае звесткі аб дакуменце ад

самога дакумента, які фіксуе і арганізуе гэтыя звесткі ў мэтах садзейнічання рэалізацыі адпаведнікаў паміж дакументамі і спажыўцамі, – ёсць гістарычна і лагічна зыходны пункт усякай бібліяграфічнай дзейнасці. Такого роду звесткі аб дакументах і фіксуюцца ў паняцці “бібліяграфічная інфармацыя”.

Усё сказанае вышэй пра бібліяграфічную інфармацыю раскрывае і падкрэслівае яе дапаможную (другасна-дакументальную) прыроду як асаблівага віду сацыяльнай інфармацыі.

Бібліяграфічная інфармацыя ў якасці асаблівай разнавіднасці непасрэдна ўваходзіць у склад другасна-дакументальнай інфармацыі, г зн. інфармацыі, створанай у выніку аналітыка-сінтэтычнай апрацоўкі першасных дакументаў.

Асноўная прыкмета, на аснове якой бібліяграфічная інфармацыя аддзяляецца ад не-бібліяграфічнай у складзе другасна-дакументальнай інфармацыі, заключаецца ў тым, што бібліяграфічнай з’яўляецца інфармацыя, якая садзейнічае рэалізацыі адпаведнасці паміж дакументам і спажыўцом, звароту спажыўца да першаснага дакумента, а небібліяграфічнай – тая, што выкарыстоўваецца без звароту да першаснага дакумента або замяняе зварот да яго. Апошні і складае галоўны змест таго функцыянальна пабочнага, спадарожнага, небібліяграфічнага выкарыстання крыніц бібліяграфічнай інфармацыі

Бібліяграфічная інфармацыя ёсць разнавіднасць другасна-дакументальнай інфармацыі, якая валодае наступнымі *асноўнымі якасцямі (уласцівасцямі)*.

1. Бібліяграфічная інфармацыя другасная ў асаблівым бібліяграфічным сэнсе. Вонкава (у бібліяграфічных запісах) гэтая якасць выступае як другаснасць толькі па стаўленні да дакументаў, але насамрэч бібліяграфічная другаснасць адносіцца, галоўным чынам, да суадпаведнасці паміж дакументам (непасрэдным аб'ектам бібліяграфічнай дзейнасці) і спажыўцом інфармацыі (другім аб'ектам і канчатковай мэтай бібліяграфічнай дзейнасці).

Другаснасць бібліяграфічнай інфармацыі выяўляецца галоўным чынам у тым, што гэтая інфармацыя патрэбна спажыўцу не сама па сабе, а толькі як сродак пошуку першасных дакументаў, сродак папярэдняй арыентацыі ў іх змесце і форме, колькасці і якасці (каштоўнасці).

Менавіта ў гэтай другаснасці заключана зыходная спецыфіка бібліяграфічнай інфармацыі як разнавіднасці другасна-дакументальнай інфармацыі і як асаблівага сродкі дасягнення галоўнай мэты ўсёй сістэмы дакументальных камунікацый – рэалізацыі адпаведнікаў паміж дакументамі і спажыўцамі інфармацыі.

Разам з тым, варта адзначыць, што «другаснасць» бібліяграфічнай інфармацыі ў разгледжаным сэнсе адмаўляецца некаторымі бібліяграфазнаўцамі – прыхільнікамі яе «першаснасці» як віду сацыяльнай інфармацыі, напрыклад С. А. Трубнікавым, Ю. М. Тугавым і інш.

2. Асобнае бібліяграфічнае паведамленне (галоўным чынам у форме бібліяграфічнага запісу) забяспечвае ідэнтыфікацыю дакумента, якая ажыццяўляецца незалежна ад таго, дзе ён знаходзіцца. Такой якасцю ў

сістэме дакументальных камунікацый валодае толькі бібліяграфічная інфармацыя. Гэта забяспечвае магчымасць практычнай рэалізацыі першай асноўнай грамадскай функцыі бібліяграфічнай інфармацыі – пошукавай.

3. Бібліяграфічная інфармацыя, якая функцыянуе ў форме бібліяграфічнага дапаможніка (і сістэмы дапаможнікаў), валодае інтэгральнай (не ўласцівай асобнай бібліяграфічнай запісу) якасцю адлюстравання (мадэлявання) фармальнай і змястоўнай структур любых дакументных масіваў і патокаў. Гэта якасць забяспечвае рэалізацыю другой асноўнай грамадскай функцыі бібліяграфічнай інфармацыі – камунікатыўнай.

4. Бібліяграфічнай інфармацыі ўласцівы комплексны інфармацыйны змест: яна ўключае не толькі чыста бібліяграфічную, але і па меры патрэбы першасную навуковую, публіцыстычную, мастацкую і іншыя віды інфармацыі. Менавіта гэтая інфармацыйная комплекснасць дазваляе бібліяграфічнай інфармацыі паспяхова выконваць сваю трэцюю асноўную грамадскую функцыю – ацэначную.

Гэта ж якасць робіць амаль няўлоўнай грань паміж бібліяграфічным і небібліяграфічным, што заўсёды спараджала і працягвае спараджаць дыскусійныя пытанні. Напрыклад: дзе праходзіць водападзел паміж навукавай і літаратурнай крытыкай і бібліяграфіяй? Ці існуе крытычная бібліяграфія? Як суадносяцца бібліяграфічная і рэфератыўная інфармацыя? Ці змяшчае бібліяграфічная інфармацыя новыя веды па прадмеце, які разглядаецца ў бібліяграфуемым дакуменце? Якія месца і роля першаснай інфармацыі ў бібліяграфічных дапаможніках розных відаў, у прыватнасці, у якой меры рэкамендацыйны бібліяграфічны дапаможнік можа вырашаць непасрэдныя выхаваўчыя задачы ў працэсе ўспрымання спажывецтвам інфармацыі, якая змяшчаецца ў самім дапаможніку, незалежна ад той літаратуры, якая ў ім рэкамендуецца? Адны праблемы такога кшталту, так ці інакш, вырашаны бібліяграфазнаўствам, іншыя яшчэ чакаюць свайго вырашэння.

Адзначым, што другая, трэцяя і чацвёртая якасці цесна звязаны з першай (зыходнай і найбольш агульнай) якасцю бібліяграфічнай інфармацыі і ўяўляюць сабой яе развіццё, канкрэтызацыю на ўзроўні рэалізацыі асноўных грамадскіх функцый бібліяграфічнай інфармацыі.

5. Найважнейшая якасць бібліяграфічнай інфармацыі – яе *дваістасць*, якая адлюстроўвае дваістасць адносіны “дакумент – спажывец інфармацыі”. На гэтай якасці грунтуецца найбольш істотнае адрозненне паміж пошукавай і камунікатыўнай функцыямі бібліяграфічнай інфармацыі, з аднаго боку, і ацэначнай – з другога, а затым і адрозненне паміж двума асноўнымі відамі бібліяграфіі: агульнай і спецыяльнай.

Калі дакумент (адзін бок дваістасці) паўстае як необходимая матэрыяльна-інфармацыйная база рэалізацыі ўсіх асноўных грамадскіх функцый бібліяграфічнай інфармацыі, то спажывец (іншы бок дваістасці) у адным выпадку (падчас рэалізацыі пошукавай і камунікатыўнай функцый) выступае ў самым агульным, недыферэнцыраваным выглядзе. У іншым жа

выпадку ўся рэальная разнастайнасць праяў ацэначнай функцыі засноўваецца на вызначаных групавых або індывідуальных асаблівасцях спажываўца і прама ад іх залежыць. Варта падкрэсліць, што, нягледзячы на разнастайнасць праяў залежнасці бібліяграфічнай інфармацыі ад яе спажываўца, гэтая залежнасць ва ўсіх выпадках з'яўляецца галоўнай, якая вызначае сутнасць бібліяграфічнай інфармацыі як грамадскай з'явы.

Практычна вельмі важнай якасцю бібліяграфічнай інфармацыі з'яўляецца яе *ўнутраная арганізаванасць па пэўных правілах (стандартнасць)*. Гэта адносіцца не толькі да бібліяграфічных запісаў, але і да спосабаў іх групоўкі ў бібліяграфічных дапаможніках, да анатавання і рэферавання, да складання дапаможных паказальнікаў. Арганізаванасць бібліяграфічнай інфармацыі забяспечвае яе эфектыўнае і аднастайнае выкарыстанне ва ўсіх грамадскіх інстытутах у сістэме дакументальных камунікацый.

Прыведзены пералік, відавочна, не вычэрпвае ўсіх істотных якасцей бібліяграфічнай інфармацыі. Іх высвятленне будзе працягвацца. Важна толькі падкрэсліць, што ні адна з якасцяў, узятых асобна, не раскрывае цалкам спецыфіку (прыроду) бібліяграфічнай інфармацыі, паколькі яны нярэдка ўласцівыя і іншым аб'ектам у сістэме дакументальных камунікацый. Спецыфіку бібліяграфічнай інфармацыі ў поўным аб'ёме раскрывае толькі сукупнасць, сістэмнае адзінства ўсіх яе якасцей.

Бібліяграфічная інфармацыя – гэта, як правіла, пэўным чынам арганізаваная (стандартная) інфармацыя аб дакументах, якая выконвае ў сістэме дакументальных камунікацый пошукавую, камунікатыўную, ацэначную асноўныя грамадскія функцыі і мае канчатковай мэтай задавальненне і фарміраванне дакументальных патрэб членаў грамадства.

Гэтае азначэнне мае адзін недахоп. Дадзенае азначэнне прызначана для ўнутранага, прафесійнага ўжывання.

“Бібліяграфічная інфармацыя” не абмяжоўваецца тым, што гэта зыходная катэгорыя агульнай тэорыі бібліяграфічнай дзейнасці. Гэтае паняцце выконвае ў тэорыі бібліяграфіі таксама функцыю найбольш агульнага крытэрыя ці прынцыпу адмежавання таго, што адносіцца да бібліяграфіі, ад таго, што да яе не адносіцца. Тым самым забяспечваецца пачатковае разуменне цэласнасці і межаў бібліяграфіі як грамадскай з'явы. Ствараецца магчымасць аб'яднаць у адзіную сістэму рэальную разнастайнасць праяў бібліяграфіі, якія ў рэчаіснасці разрознены, уключаны ў розныя галіны чалавечай дзейнасці і ў іх нярэдка тэрміналагічна замаскіраваны.

Гэты прынцып можна сфармуляваць наступным чынам: дзе б ні выяўляліся і як бы тэрміналагічна ні пазначаліся другасна-дакументальныя працэсы (згортванне, аналітычна-сінтэтычная перапрацоўка, выбарачнае распаўсюджванне інфармацыі, бібліяграфаванне, анатаванне, каталагізацыя і г.д.) і адпаведныя аб'екты (паказальнік літаратуры, дакументаграфічная ІПС, рэфератыўны часопіс, каталог, картатэка, тэматычны план або праспект выдавецтва, бланк заказу на літаратуру і інш.), ва ўсіх выпадках і ў тых

межах, у якіх размова ідзе аб стварэнні, давядзенні да спажыўцоў звестак аб дакументах (але не саміх дакументаў).

Калі ахарактарызаваныя якасці бібліяграфічнай інфармацыі паказваюць асаблівасці яе практычнага грамадскага функцыянавання, то названыя тут аспекты адлюстроўваюць якасці бібліяграфічнай інфармацыі як навуковага паняцця, якія маюць, перш за ўсё, метадалагічнае і тэарэтычнае значэнне (гнасеалагічнае).

Інфармацыйныя бар'еры ў сістэме дакументальных камунікацый як рухаючая сіла яе развіцця. Калі б усе адпаведнасці ў сістэме дакументальных камунікацый маглі рэалізавацца хутка і проста ў рамках непасрэднай сувязі паміж дакументамі і іх спажыўцамі, то ўся сістэма функцыянавала б аптымальна і ніякія пасярэднікі ў ёй былі б не патрэбныя. Аднак у рэчаіснасці ўсё адбываецца невымерна складаней.

Ужо на самых пачатковых этапах гістарычнага развіцця сістэмы дакументальных камунікацый у ёй выяўляюцца ўнутраныя супярэчнасці, якія выступаюць у форме інфармацыйных бар'ераў, якія перашкаджаюць атрыманню патрэбнай інфармацыі і ўскладняюць тым самым нармальнае грамадскае функцыянаванне дакументаў як крыніц інфармацыі. У аснове сваёй гэтыя інфармацыйныя бар'еры звязаныя з наступнымі галоўнымі момантамі.

Змест дакументаў неаднародны і прызначаны вызначаным катэгорыям спажыўцоў. Спажывец, са свайго боку, не ведае, дзе знаходзяцца патрэбныя яму дакументы, не ведае, у якіх менавіта дакументах змяшчаецца інфармацыя, якая яго цікавіць. Ён не можа сачыць за з'яўленнем усёй масы новых дакументальных крыніц інфармацыі.

Па меры таго, як расце колькасць і разнастайнасць дакументаў, з аднаго боку, і спажыўцоў інфармацыі, з другога, па меры таго як сацыяльная значнасць дакументарнай інфармацыі няўхільна ўзрастае, а інфармацыйныя запатрабаванні ўскладняюцца і дыферэнцыруюцца, бар'еры, перашкоды, цяжкасці ў сістэме дакументальных камунікацый усё больш абвастраюцца. Існуе і шмат іншых канкрэтных прычын з'яўлення інфармацыйных бар'ераў, якія абцяжарваюць рэалізацыю сувязі паміж дакументамі і спажыўцамі.

Уся рэальная разнастайнасць інфармацыйных бар'ераў у сістэме дакументальных камунікацый па крыніцах (прычын) іх узнікнення можна звесці да трох асноўных груп (або іх спалучэнняў).

1. Аб'ектыўныя інфармацыйныя бар'еры (якія не залежаць ад саміх дакументаў і спажыўцоў):

– прасторавыя, звязаныя з невядомасцю месцазнаходжання дакумента, неабходнасцю яго пошуку ў вялікіх дакументных масівах (валодаюць таксама прыкметамі бар'ераў другой групы);

– геаграфічныя, звязаныя з адлегласцямі паміж дакументамі і спажыўцамі, геаграфічнай ізаляцыяй, умовамі транспарціроўкі і т. п.;

– колькасныя, якія адлюстроўваюць фізічную немагчымасць асвоіць усе адпаведныя спажыўцу крыніцы інфармацыі (адносяцца да бар'ераў другой групы);

– змястоўныя (сэнсавыя), якія выклікаюцца недаступнасцю інфармацыі з-за складанасці выкладання, багацця спецыяльнай тэрміналогіі і т.п. (адносяцца да бар'ераў трэцяй групы);

– якасныя, звязаныя з неабходнасцю параўнальнай ацэнкі і выбару лепшых са мноства наяўных крыніц інфармацыі (адносяцца да бар'ераў трэцяй групы).

2. Інфармацыйныя бар'еры, якія залежаць ад спажыўцоў інфармацыі:

– моўныя, як вынік няведання спажыўцом мовы, на якой напісаны дакумент (адносяцца да бар'ераў трэцяй групы). Гэты бар'ер у сучасных умовах уяўляе сабой адну з найбольш магутных перашкод, якія абцяжарваюць выкарыстанне дакументаў (асабліва навуковых). Дастаткова сказаць, што людзі сёння гавораць на 3100 мовах. У галіне навукова-тэхнічнай інфармацыі доля літаратуры на англійскай, нямецкай, рускай і французскай мовах у сукупнасці складае 88%. У гуманітарных навуках літаратура на англійскай мове складае 30%, французскай – 13%, іспанскай – 12%, рускай – 6% і г.д.;

– псіхалагічныя, абумоўленыя наяўнасцю ў спажыўца прадуманасці да тых ці іншых жанраў, аўтараў, новых форм крыніц інфармацыі, а таксама неразвітасцю мастацкага густу, адсутнасцю навыкаў сістэматычнага самаадукацыйнага чытання, настроем, уплывам навакольнага чытацкага асяроддзя і т. п.;

– бар'еры ўяўлення, звязаныя, напрыклад, з тым, што вучоны ўпэўнены ў немагчымасці знайсці патрэбную інфармацыю і адмаўляецца ад пошуку;

– стратэгічна-пошукавыя бар'еры, звязаныя з няўменнем спажыўца выбраць правільную стратэгію дакументальнага пошуку (валодаюць прыкметамі бар'ераў трэцяй групы);

– часовыя бар'еры, абумоўленыя тым, што навуковец не можа марнаваць на пошук інфармацыі больш за 20–25% працоўнага часу;

– эканамічныя бар'еры, звязаныя з недахопам сродкаў у спажыўца для набыцця крыніц інфармацыі ці аплаты адпаведных паслуг.

3. Інфармацыйныя бар'еры, якія ўзнікаюць дзякуючы стваральнікам дакументаў і пасярэднікам ў сістэме дакументальных камунікацый:

– ведамасныя бар'еры, звязаныя з адміністрацыйнай структурай ведамстваў, якая перашкаджае руху дакументаў (ва ўмовах рынкавай эканомікі – гэта бар'еры прыватнай уласнасці на інфармацыю);

– рэжымныя бар'еры, якія ўводзяцца, каб пазбегнуць уцечкі сакрэтнай інфармацыі ў рамках дзяржаўных або ведамасных структур;

– рэдакцыйна-выдавецкія бар'еры, звязаныя з затрымкамі выхаду ў свет публікацый, іх нізкай якасцю, наяўнасцю нехайных фармулёвак, залішняй інфармацыі і т. п.;

– бар'еры, звязаныя з адсутнасцю і (або) невыкананнем стандартаў на публікацыі, што абцяжарвае бібліяграфічны пошук у вялікіх дакументных масівах;

– бібліятэчна-бібліяграфічныя бар'еры, якія выклікаюцца затрымкамі і іншымі недахопамі ў бібліятэчным і бібліяграфічным абслугоўванні

спажыўцоў інфармацыі.

Такім чынам, інфармацыйныя бар'еры ў сістэме дакументальных камунікацый, якія перашкаджаюць яе нармальнаму функцыянаванню, вельмі разнастайныя.

Ужо на ранніх стадыях гістарычнага развіцця сістэмы дакументальных камунікацый дастаткова эфектыўнае пераадоленне інфармацыйных бар'ераў і рэалізацыя адпаведнікаў у рамках непасрэднай сувязі паміж дакументам і чалавекам аказваліся немагчымымі. Неабходнасць пераадолення ахарактарызаваных цяжкасцяў і службыць унутранай прычынай ўзнікнення асаблівых грамадскіх інстытутаў-пасрэднікаў (бібліятэчнай справы, кніжнага гандлю і інш.), закліканых забяспечваць нармальнае функцыянаванне сістэмы дакументальных камунікацый.

Такім чынам, адносіны “дакумент – карыстальнік інфармацыі” (першапачаткова “кніга – чытач”) у сілу сваіх унутраных уласцівасцяў спараджае аб'ектыўную неабходнасць у спецыяльных сродках пераадолення інфармацыйных бар'ераў. Рэалізацыя гэтай адпаведнасці – найбольш агульная (адзіная) функцыя ўсіх пасрэдніцкіх падсістэм у сістэме дакументальных камунікацый (у тым ліку і бібліяграфічнай дзейнасці), але кожная з іх выконвае яе сваімі спецыфічнымі сродкамі.

У адпаведнасці з сістэмным падыходам, які прымяняецца ў бібліяграфазнаўстве да вывучэння бібліяграфіі як грамадскай з'явы і асобных яе структурных элементаў, бібліяграфіі ўласцівы, як любой іншай сістэме, цэласнасть, складаная ўнутраная структура, разнастайныя сувязі са знешнім асяроддзем. Яна ўключае шэраг падсістэм і ўваходзіць у больш шырокую сістэму, якая з'яўляецца для яе метасістэмай. Адзінства падыходаў пры вырашэнні праблемы, да якой метасістэмы адносіцца бібліяграфія, не існуе.

Навукоўцы па-рознаму вызначаюць метасістэму, у якой існуе бібліяграфія. У якасці метасістэм вызначаюць – сістэму дакументальных камунікацый, універсум чалавечай дзейнасці, культуру, тэкставыя камунікацыі і інш.

Ад сутнасці і шырыні метасістэмы ўключэння бібліяграфіі залежаць падыходы да яе функцыянальнага прызначэння, наяўнасць асобных кампанентаў і апісанне сувязей са знешнім асяроддзем. Гэта можна праілюстраваць на прыкладзе найбольш распаўсюджанай і шырока прымяняемай у бібліяграфазнаўстве сістэме дакументальных камунікацый. Сістэма дакументальных камунікацый – метасістэма існавання бібліяграфіі як грамадскай з'явы.

Тэма 1.2 Функцыянальная структура бібліяграфіі. Формы існавання бібліяграфічнай інфармацыі (бібліяграфічных ведаў)

Формы існавання бібліяграфічнай інфармацыі разнастайныя і канкрэтна-гістарычна абумоўлены. Але ва ўсёй гэтай разнастайнасці ёсць і агульнае, якое складаецца, перш за ўсё ў тым, што элементарным вочкам, з якой як з цаглінак складаецца любая бібліяграфічная інфармацыя, з'яўляецца

бібліяграфічнае паведамленне.

Бібліяграфічнае паведамленне фарміруецца з бібліяграфічных звестак, г.зн. такіх даных аб бібліяграфуемым дакуменце (аўтар, заглавак, выхадныя даныя і г. д.), якія здабываюцца з самога дакумента (адчужваюцца ад яго) або з іншых крыніц.

Бібліяграфічныя звесткі, узятыя кожнае паасобку, гэта яшчэ не бібліяграфічнае паведамленне і, такім чынам, не бібліяграфічная інфармацыя. Яны толькі неабходны будаўнічы матэрыял для фармавання бібліяграфічнага паведамлення.

Такім чынам, бібліяграфічнае паведамленне ўяўляе сабой цэласную структурную адукацыю, якая складаецца з бібліяграфічных звестак і з'яўляецца мінімальным, далей непадзельным элементам бібліяграфічнай інфармацыі.

Бібліяграфічныя паведамленні могуць перадавацца ў вуснай і дакументарна фіксаванай форме.

Вуснае бібліяграфічнае паведамленне шырока прымяняецца ў бібліятэчна-бібліяграфічнай практыцы пры выдачы вусных бібліяграфічных давадак, у ходзе бібліяграфічнага інфармавання чытачоў, пры правядзенні вусных бібліяграфічных аглядаў і кансультацый і г. д. Методыка вуснага бібліяграфічнага абслугоўвання, вядома, адрозніваецца значнай своеасаблівасцю у спецыяльнай распрацоўцы. Аднак у тэрэтычным плане бібліяграфічная навука вуснымі формамі бібліяграфічнай інфармацыі амаль не займаецца. Глумачыцца гэта тым, што, па-першае, нефіксуемыя працэсы і іх вынікі вывучаць цяжка, па-другое (і гэта, верагодна, галоўнае), у прынцыповым (структурна-тэрэтычным) плане вуснае бібліяграфічнае паведамленне мала чым адрозніваецца ад дакумента. зафіксаванага, якое, аднак, вывучаць лягчэй. Таму і мы засяродзім сваю ўвагу на дакументарна фіксаваных формах існавання бібліяграфічнай інфармацыі.

Бібліяграфічнае паведамленне, зафіксаванае ў дакументарнай форме, называецца бібліяграфічным запісам.

Бібліяграфічнае апісанне, будучы мінімальна неабходным элементам бібліяграфічнага запісу, г.зн. дакументальна зафіксаванага бібліяграфічнага паведамлення, з'яўляецца адпаведна абавязковым і мінімальна неабходным элементам любой дакументарна зафіксаванай бібліяграфічнай інфармацыі. Інакш кажучы, пытанне стаіць так: калі ёсць бібліяграфічнае апісанне, значыць, ёсць бібліяграфічная інфармацыя, калі няма бібліяграфічнага апісання – няма і бібліяграфічнай інфармацыі. Адсюль вынікае, што, толькі даведаўшыся, у чым сутнасць бібліяграфічнага апісання, мы даведаемся і якая мінімальна неабходная, абавязковая прыкмета (уласцівасць) бібліяграфічнай інфармацыі.

Пакуль з папярэдняга выкладу нам вядома адна ўласцівасць бібліяграфічнага апісання (ці, што тое ж самае, бібліяграфічнага паведамлення): яно складаецца з набору бібліяграфічных звестак аб дакуменце, кожная з якіх паасобку бібліяграфічным апісаннем не з'яўляецца. Дык чым жа вызначаецца гэты неабходны мінімум звестак? Што патрэбна

для таго, каб некаторая іх сукупнасць стала бібліяграфічным апісаннем?

Абавязковая, мінімальна неабходная функцыя бібліяграфічнага апісання – забяспечыць дакладную і адназначную ідэнтыфікацыю дадзенага дакумента ў масе іншых. Разгорнутае (поўнае) бібліяграфічнае апісанне можна выкарыстоўваць у розных мэтах, але ўсё, што яно ўтрымлівае звыш ідэнтыфікацыйных магчымасцяў, можна адкінуць. Але калі апісанне скараціць так, што яно перастане выконваць ідэнтыфікуючую функцыю, яно перастане быць бібліяграфічным.

У спецыяльнай літаратуры арганізаванасць па пэўных правілах (стандартнасць) часта падкрэсліваецца як абавязковая якасць бібліяграфічнага апісання. Гэты пункт гледжання заснаваны на шматвяковай практыцы бібліяграфавання, у ходзе якой распрацоўцы і выкананню цвёрда ўсталяваных правілаў складання бібліяграфічных апісанняў дакументаў з цягам часу надавалася ўсё больш увагі. Вядома, метады стварэння крыніц бібліяграфічнай інфармацыі, у прыватнасці правілы бібліяграфічнага апісання, відазмяняюцца, ускладняюцца, вар'іруюцца ў ходзе гістарычнага развіцця ў залежнасці ад розных абставін (змяненне формы і зместу дакументаў як аб'ектаў бібліяграфавання, з'яўленне іх новых разнавіднасцяў, ускладненне патрэбаў у бібліяграфічнай інфармацыі, развіццё тэхнічнай базы бібліяграфічнай дзейнасці, якое прывяло да з'яўлення машыначытальных фарматаў бібліяграфічнага апісання), але сама наяўнасць гэтых правіл і іх абавязковасць на першы погляд уяўляюцца цалкам відавочнымі.

І ўсё ж функцыянальная сутнасць бібліяграфічнай інфармацыі робіць яе арганізаванасць па пэўных правілах якасцю ў прынцыпе не абавязковай.

У рэальнай прафесійнай бібліяграфічнай практыцы мы амаль заўсёды маем справу з арганізаванай па пэўных правілах бібліяграфічнай інфармацыяй, якая толькі і можа забяспечыць неабходную эфектыўнасць і аднастайнасць працэсаў стварэння і выкарыстання бібліяграфічнай інфармацыі. Але гэта “амаль” у пэўных сітуацыях таксама можа мець істотнае значэнне.

Бібліяграфічнае апісанне павінна змяшчаць звесткі, неабходныя для ідэнтыфікацыі дакументаў, якія бібліяграфуюцца.

Бібліяграфічны запіс выступае ў якасці элемента бібліяграфічнага дапаможніка – галоўнага спосабу існавання і асноўнага сродку распаўсюджвання і выкарыстання дакументальна зафіксаванай бібліяграфічнай інфармацыі. Бібліяграфічны дапаможнік – гэта спарадкаванае мноства бібліяграфічных запісаў, аб'яднаных адзінствам задумы, прызначэння, формы і (або) зместу, змешчанай у дапаможніку бібліяграфічнай інфармацыі. Бібліяграфічны запіс можа валодаць даволі складанай структурай, у якую ўваходзяць цэлы шэраг элементаў. Мінімальна неабходнай часткай бібліяграфічнага запісу з'яўляецца бібліяграфічнае апісанне дакумента.

Паняцце “бібліяграфічны дапаможнік” ахоплівае вельмі шырокі дыяпазон фіксаваных спосабаў існавання бібліяграфічнай інфармацыі. Па сутнасці, любая бібліяграфічная інфармацыя, зафіксаваная ў завершанай

форме (няхай гэта будзе пісьмовая даведка, выкананая па запыце спажыўца, друкаваны паказальнік літаратуры або каталог бібліятэкі), з'яўляецца бібліяграфічным дапаможнікам.

З боку колькасці бібліяграфічных запісаў як элементаў бібліяграфічнага дапаможніка тэорыя бібліяграфічнай інфармацыі не накладвае ніякіх абмежаванняў. У адным выпадку бібліяграфічны дапаможнік можа складацца з аднаго бібліяграфічнага запісу (напрыклад, бібліяграфічны плакат, прысвечаны адной кнізе). У гэтым выпадку элемент і цэлае атаясамліваюцца. У той жа час рэальна існуюць бібліяграфічныя дапаможнікі, якія ўключаюць мільёны бібліяграфічных запісаў.

Бібліяграфічныя запісы могуць быць пераўтвораны ў машыначытальную форму і закладзены ў памяць ЭВМ (аўтаматызаваную дакументаграфічную інфармацыйна-пошукавую сістэму – ІПС), але сутнасць справы ад гэтага не мяняецца. Такая ІПС па сутнасці будзе спецыфічнай формай бібліяграфічнага дапаможніка.

Адрозніваюцца наступныя асноўныя формы бібліяграфічных дапаможнікаў:

– бібліяграфічныя выданні – непэрыядычныя (уключаючы ўлёткі, плакаты, закладкі), перыядычныя і працяглыя;

– несамастойныя выдавецкія формы (унутрыкніжныя, унутрыжурнальныя, унутры-газетныя, прыкніжныя, прыстатэйныя бібліяграфічныя матэрыялы);

– картачныя формы (картатэкі);

– механізаваныя і аўтаматызаваныя бібліяграфічныя (дакументаграфічныя) ІПС, у тым ліку рэалізаваныя на базе ЭВМ.

Бібліяграфічнай інфармацыі ўласцівая дваістасць, якая адлюстроўвае ў сабе дваістасць адносін “дакумент – спажывец інфармацыі”.

З аднаго боку, бібліяграфічная інфармацыя заснавана на дакуменце як непасрэдным аб'екце бібліяграфавання. Адчужаючы ад дакументаў, арганізуючы і парадкуючы звесткі аб іх, бібліяграфічная інфармацыя адлюстроўвае, мадэлюе дакументальныя масівы, прычым гэта можа рабіцца па-за залежнасцю ад спажыўца, яго інфармацыйных запатрабаванняў і мэт чытання. У выніку адбываецца бібліяграфічнае ўпарадкаванне адносін паміж дакументамі, але не паміж дакументамі і спажыўцамі. На гэтай аснове пачаўся ў свой час працяглы працэс распрацоўкі і ўдасканалення бібліятэчна-бібліяграфічных класіфікацый дакументаў, прынцыпаў і метадаў іх прадметызацыі. Гэты класіфікацыйны аспект бібліяграфічнага стаўлення да дакумента заўсёды прыцягваў да сябе шмат увагі і аказаўся найбольш распрацаваным у бібліяграфічнай навуцы. Тым больш, што яго распрацоўка вялася ў адзіным рэчышчы са стварэннем агульных класіфікацый чалавечых ведаў і заўсёды абапіралася на пазабібліяграфічныя дасягненні ў гэтай галіне. Звернутасць бібліяграфічнай інфармацыі да дакумента знаходзіць увасабленне ў развіцці цэнтралізаванай каталагізацыі друкаванай прадукцыі, у тэндэнцыі да нацыянальнай і міжнароднай уніфікацыі (стандартызацыі) бібліяграфічнага апісання, у выпрацоўцы адзіных прынцыпаў і правілаў

каталагізацыі і г.д.

З іншага боку, бібліяграфічная інфармацыя звернута да спажываўцоў як непасрэдным або патэнцыйным (меркаваным) аб'ектам бібліяграфічнага ўздзеяння. Менавіта гэты бок дваістасці бібліяграфічнай інфармацыі непасрэдна выражае яе грамадскае прызначэнне, яе нацэленасць на рэалізацыю адпаведнікаў паміж дакументамі і спажываўцамі.

Дваістасць бібліяграфічнай інфармацыі адыгрывае вельмі важную ролю ў тэорыі бібліяграфіі, у далейшым яна будзе выяўляцца ва ўсіх асноўных бібліяграфічных паняццях і ўплываць на іх структуру і змест.

У тэарэтычным плане асабліва важна падкрэсліць наступнае. Бібліяграфічная інфармацыя, па сутнасці, уяўляе сабой адзінства некаторых субстанцыйных і функцыянальных якасцей. Субстанцыйнае ў бібліяграфічнай інфармацыі звязана з першым бокам яе дваістасці, г.зн. з дакументам як непасрэдным аб'ектам бібліяграфавання (так званыя бібліяграфічныя веды аб дакуменце ў форме бібліяграфічнага запісу і ёсць “субстанцыя” бібліяграфічнай інфармацыі). Функцыянальнае вызначаецца другім бокам дваістасці (звернутасцю да спажываўца як мэты бібліяграфічнага ўздзеяння). Адзінства ж першага і другога ў тым, што другое ўключае ў сябе першае як сродак сваёй уласнай рэалізацыі. У выніку аказваецца, што сутнасць бібліяграфічнай інфармацыі ў канчатковым выніку заключана ў другім баку яе дваістасці і можа быць раскрыта і апісана толькі ў паняццях грамадскіх функцый, звязаных з задачамі бібліяграфічнага забеспячэння спажываўцоў інфармацыі.

Зварот бібліяграфічнай інфармацыі да дакумента пры ўсёй яе адноснай самастойнасці служыць толькі неабходным сродкам рашэння задач, якія ўзнікаюць у ходзе практычнай рэалізацыі грамадскага прызначэння (функцыянальнай мэтанакіраванасці) бібліяграфічнай інфармацыі.

У сістэме дакументальных камунікацый (дакладней, у межах адносін “дакумент – спажывец інфармацыі”) спажывец выступае непасрэдна як носьбіт інфармацыйна-дакументальных або проста дакументальных запатрабаванняў.

Патрэбнасці ў бібліяграфічнай інфармацыі (бібліяграфічныя патрэбы) узнікаюць з дакументальных патрэб, супадаюць з імі па зместу, нацэлены на іх задавальненне і ўяўляюць сабой асаблівую бібліяграфічную форму іх праявы.

Дакументальныя запатрабаванні могуць быць усвядомленымі і неўсвядомленымі, што ў яшчэ большай меры адносіцца да бібліяграфічных запатрабаванняў, бо нават добра ўсвядомленае запатрабаванне ў дакументах можа быць неўсвядомленым у сваім другасна-дакументальным (бібліяграфічным) выразе. Дакументальныя запатрабаванні (разам з бібліяграфічнымі) займаюць вызначанае месца ў агульнай структуры чалавечых запатрабаванняў. Праз больш шырокае паняцце – “інфармацыйныя патрэбы” – яны ўваходзяць у склад агульнага паняцця “патрэбнасці” і апасродкавана ўзнікаюць на глебе апошніх.

Такім чынам, паслядоўнасць узнікнення асноўных відаў

запатрабаваньняў можа быць прадстаўлена так: чалавечыя запатрабаванні (матэрыяльныя і духоўныя, грамадскія і натуральныя) → інфармацыйныя запатрабаванні (чалавек – інфармацыя) → запатрабаванні ў дакументах, дакументальныя ці чытацкія запатрабаванні (чалавек – дакумент) → бібліяграфічныя патрэбнасці (чалавек – звесткі аб дакуменце).

З гэтай паслядоўнасці відаць, што інфармацыйныя запатрабаванні чалавека – гэта непасрэдны чыннік, падмурак, галоўны стымул і мэта ўзнікнення, развіцці і функцыянаванні сістэмы дакументальных камунікацый, у рамках якой інфармацыйныя запатрабаванні атрымліваюць форму дакументальных запатрабаваньняў і задавальняюцца з дапамогай дакументаў.

Дакументальныя патрэбнасці і “адпаведнасці” паміж дакументамі і спажывацямі інфармацыі. Уведзенае вышэй паняцце адпаведнасці грунтуецца на дакументальных запатрабаваннях, абумоўліваецца імі і па змесце супадае з імі. Але тады ўзнікае пытанне: калі дакументальныя запатрабаванні чалавека і “адпаведнасці” паміж дакументам і тым жа чалавекам супадаюць, то навошта тады неабходна паняцце “адпаведнасць”, чаму нам адразу не перайсці ад дакументальных запатрабаваньняў да функцый бібліяграфічнай інфармацыі? У сувязі з гэтым адзначым два галоўныя моманты.

Па-першае, адпаведнасці ў сістэме дакументальных камунікацый узнікаюць на глебе не ўсіх інфармацыйных патрэб, а толькі тых, якія могуць быць задаволены з дапамогай дакументаў. Напрыклад, існуе вельмі важная па значэнні патрэба ў новай інфармацыі, новых ведах, якія могуць быць атрыманы толькі ў выніку самастойнай навукова-даследчай або мастацкай творчасці, але не ў працэсе спажывання ўжо наяўнай інфармацыі.

Па-другое, толькі “адпаведнасць” уключае запатрабаванне ў сістэму дакументальных камунікацый і ўтворае адносіны паміж дакументам і спажывацом, з якім потым мае справу бібліяграфічная інфармацыя. Таму грамадскія функцыі (“сацыяльная прырода”) бібліяграфічнай інфармацыі нельга выводзіць непасрэдна з патрэбаў. Вядома, бібліёграф як суб’ект бібліяграфічнай дзейнасці можа ўспрымаць уплыў грамадскага жыцця непасрэдна, але бібліяграфічнымі гэтыя моманты становяцца, прайшоўшы праз сістэму дакументальных камунікацый і пераўтварыўшыся ў адносіны паміж дакументамі і спажывацямі. Таму па-за адпаведнасцямі ў сістэме дакументальных камунікацый нельга разглядаць сувязі бібліяграфічнай інфармацыі з сацыяльным быццём чалавека. Іншымі словамі, калі маецца пэўная патрэбнасць у дакументах, але няма дакументаў для яе задавальнення (адсутнічаюць неабходныя адпаведнасці), то бібліяграфічная інфармацыя (і ўся сістэма дакументальных камунікацый) не можа садзейнічаць задавальненню гэтай патрэбнасці.

Бібліяграфічныя патрэбнасці. Механізм фармавання бібліяграфічных запатрабаваньняў добра апісаны ў працах (у тым ліку неапублікаваных) С.Д.Кагаткова (1951–1986). Ім прапанавана схема, якая наглядна ілюструе працэс фарміравання бібліяграфічных патрэбнасцей.

Для ўзнікнення бібліяграфічных патрэб неабходны, па меншай меры,

чатыры перадумовы:

– па-першае, наяўнасць у спажыўца ўсвядомленай інфармацыйнай патрэбнасці;

– па-другое, немагчымасць задавальнення гэтага запатрабавання без звароту да дакументаў;

– па-трэцяе, немагчымасць непасрэднага атрымання патрэбных дакументаў, г.зн. наяўнасць такіх бар'ераў, якія перашкаджаюць рэалізацыі адпаведнікаў паміж дакументамі і спажыўцамі, для пераадолення якіх неабходна бібліяграфічная інфармацыя;

– па-чацвёртае, веданне спажыўцом крыніц бібліяграфічнай інфармацыі і іх функцыянальных магчымасцей, уменне карыстацца паслугамі адпаведных бібліяграфічных службаў, без чаго аб'ектыўна існуючая бібліяграфічная патрэбнасць можа так і застацца суб'ектыўна неўсвядомленай спажыўцом.

Варта падкрэсліць, што бібліяграфічныя запатрабаванні ўзнікаюць, калі маюць месца ўсе названыя перадумовы. Найважнейшая сярод іх – першая, бо менавіта яна выклікае інфармацыйна-спажывецкую дзейнасць і абумоўлівае іншыя перадумовы. Паколькі чыннікі, якія выклікаюць з'яўленне бібліяграфічных запатрабаванняў, маюць месца не заўсёды і толькі на вызначанай стадыі, бібліяграфічныя запатрабаванні ўяўляюць сабой з'яву эпізадычную і нярэдка дрэнна ўсведамляюцца спажыўцамі як адмысловае запатрабаванне (асабліва пры адсутнасці чацвёртай перадумовы).

Грамадская функцыя бібліяграфічнай інфармацыі – гэта спосаб практычнай рэалізацыі яе грамадскага прызначэння (мэты).

Варта адрозніваць функцыянальнае прызначэнне бібліяграфічнай інфармацыі і магчымасці яе выкарыстання ў мэтах, якія не прадугледжваюцца яе ўласным функцыянальным прызначэннем.

Дакументальныя запатрабаванні, якія патрабуюць звароту да бібліяграфічнай інфармацыі і якія спараджаюць у спажыўца ўласна бібліяграфічныя запатрабаванні, называюцца дакументальна-бібліяграфічнымі.

На аснове філасофскіх катэгорый агульнага, прыватнага і адзінкавага (ужыўшы тэрміналагічныя абазначэнні, якія больш адпавядаюць аналізуемаму матэрыялу) вылучым тры асноўныя ўзроўні разгляду дакументальна-бібліяграфічных патрэб: асноўны (агульны), групавы (прыватны) і індывідуальны (адзінкавы).

Асноўныя дакументальна-бібліяграфічныя запатрабаванні – гэта найболей агульныя і простыя запатрабаванні, уласцівыя чытацкаму свету ў цэлым. Яны не залежаць ад змен складу і ўнутраных спецыфічных характарыстык спажыўцоў інфармацыі. Інакш кажучы, пакуль існуе сістэма дакументальных камунікацый, асноўныя дакументальна-бібліяграфічныя запатрабаванні былі, ёсць і будуць аднолькавымі для ўсіх без выключэння спажыўцоў інфармацыі.

Групавыя дакументальна-бібліяграфічныя патрэбы абумоўліваюцца спецыфікай канкрэтна-гістарычных утварэнняў рознай ступені агульнасці

(дзяржаў, партый, нацыянальных, прафесійна-вытворчых, узроставых і іншых сацыяльных групавак). Гэтыя фактары шматстайныя, рухомыя, гістарычна зменлівыя. На гэтым узроўні асноўныя (усеагульныя) дакументальна-бібліяграфічныя патрэбы мадыфікуюцца, набываюць спецыфічны змест і канкрэтна-гістарычна абумоўленыя формы (напрыклад, спецыфічныя запатрабаванні навукоўцаў розных галін ведаў, запатрабаванні розных груп чытачоў самаадукацыйнага, навучальнага характару, запатрабаванні моладзі, звязаныя з выбарам прафесіі і сацыялізацыяй асобы).

Індывідуальныя дакументальна-бібліяграфічныя запатрабаванні – гэта бясконца разнастайнасць запатрабаванняў асобных спажывцоў.

У той жа час разгледжанае размежаванне вельмі ўмоўнае. Па-першае, усе названыя запатрабаванні грамадскія па сваёй прыродзе, складаныя і шматмерныя. Таму прапанаваная трохступеньчатая класіфікацыя моцна спрашчае рэальную рэчаіснасць. Па-другое, гэтыя падраздзяленні не стаяць у адным шэрагу як раўнацэнныя і незалежныя адзін ад аднаго: кожны наступны ўзровень – гэта формы канкрэтызацыі (спосаб існавання) папярэдніх. Па-трэцяе, асноўныя (усеагульныя) запатрабаванні не ёсць простая сума дзеляў і адзінкавых запатрабаванняў, гэта тое агульнае, што ім уласціва. Агульнае рэальна выяўляе сябе толькі ў прыватным і адзінкавым і можа быць ад іх ізалявана толькі ў абстракцыі, але не ў рэчаіснасці. І разам з тым у навукова-пазнавальных мэтах праведзенае размежаванне неабходна, бо ў адваротным выпадку мы не зможам правільна сістэматызаваць бясконца разнастайнасць фактаў.

Аналагічным чынам падзяляюцца асноўныя ўзроўні разгляду адпаведнікаў у сістэме дакументальных камунікацый і функцый бібліяграфічнай інфармацыі.

Адпаведна асноўнымі дакументальна-бібліяграфічнымі патрэбамі будуць запатрабаванні ў пошуку пэўных дакументаў, інфармаванні аб дакументах, змястоўна адпаведных дакументальнай патрэбнасці і іх ацэнцы.

Разнастайнасць рэальных дакументальна-бібліяграфічных запатрабаванняў на ўзроўні агульнага выяўляецца трыма асноўнымі значэннямі: 1) запатрабаванне ў пошуку дакументаў, так ці інакш вядомых спажывцу; 2) патрэбнасць у абвестцы аб існаванні дакументаў пэўнага зместу і (або) формы (патрэбнасць у інфармаванні); 3) патрэбнасць у ацэнцы дакументаў па розных якасных крытэрыях з улікам узроўню падрыхтоўкі, магчымасцей успрымання інфармацыі, узроставых і іншых групавых і індывідуальных асаблівасцей спажывца.

Асноўныя грамадскія функцыі бібліяграфічнай інфармацыі. У адказ на асноўныя дакументальна-бібліяграфічныя патрэбнасці ў сістэме “дакумент – спажывец” узнікае тры тыпы адпаведнікаў, якія можна ўмоўна пазначыць як фармальныя, змястоўныя і каштоўныя.

Бібліяграфічная рэалізацыя першага тыпу адпаведнікаў зводзіцца да рашэння задач бібліяграфічнага пошуку. Пры гэтым трэба адрозніваць два асноўныя этапы бібліяграфічнага пошуку: папярэдні і канчатковы. На першым этапе адбываецца бібліяграфічная ідэнтыфікацыя дакумента праз

знаходжанне яго дакладнага бібліяграфічнага апісання. На другім усталёўваецца дакладны “адрас” дакумента, звычайна з дапамогай шыфра яго захоўвання ў бібліятэчным фондзе. У ходзе рэальнага пошуку абодва гэтыя этапы могуць сумяшчацца.

Асобай разнавіднасцю канчатковага бібліяграфічнага пошуку з'яўляецца знаходжанне асобнага твора ў зводным выданні (напрыклад, у сачыненнях), а таксама ўстанаўленне месцазнаходжання фрагментаў тэксту (глаў, параграфаў, асобных выказванняў). Асноўнымі крыніцамі такога пошуку служаць паказальнікі да выданняў (алфавітныя паказальнікі загалоўкаў твораў, прадметныя, імяныя, геаграфічныя і інш.). Канчатковы бібліяграфічны пошук заўсёды ажыццяўляецца на базе пэўнага фонду дакументаў або ў межах канкрэтнага дакумента.

У ходзе бібліяграфічнай рэалізацыі другога тыпу адпаведнікаў ажыццяўляецца інфармацыя спажыўцоў з дапамогай давядзення да іх так ці інакш арганізаваных (напрыклад, сістэматызаваных) звестак аб мінулым, сучаснасці і будучыні патоку зафіксаванай інфармацыі, г.зн. у рэтраспектыўным, бягучым і перспектыўным аспектах.

Бібліяграфічная рэалізацыя трэцяга, найбольш складанага тыпу адпаведнікаў звязана з актыўным умяшаннем з боку бібліёграфа ў працэс выкарыстання (успрымання) інфармацыі. Гэта дасягаецца пасродкам мэтанакіраванага адбору, характарыстыкі, рэкамендацыі толькі такіх дакументаў, якія адпавядаюць узроўню падрыхтоўкі і запатрабаванням вызначаных груп спажыўцоў, а таксама загадзя запланаваным мэтам інфармацыйнага ўздзеяння (навукова-дапаможнага, агульнаадукацыйнага, прафесійнага, выхаваўчага і г.д.). Такім чынам, у гэтым выпадку ажыццяўляецца ацэнка дакументаў па самых розных крытэрыях, якія вынікаюць са спецыфічных мэтавых і чытацкіх устаноў бібліяграфічнай інфармацыі.

Атрыманае найбольш агульнае размежаванне мэт бібліяграфічнай інфармацыі тэрміналагічна абазначым як пошук, камунікацыя, ацэнка. Адпаведна асноўныя грамадскія функцыі бібліяграфічнай інфармацыі – пошукавая, камунікатыўная, ацэначная.

Пошукавая і камунікатыўная функцыі бібліяграфічнай інфармацыі ў адрозненне ад ацэначнай звязаны з фармальнай і змястоўнай упарадкаванасцю дакументаў. Фармальна-лагічная прырода пошукавай і камунікатыўнай функцый бібліяграфічнай інфармацыі мяркуе прынцыповую магчымасць поўнай аўтаматызацыі адпаведных бібліяграфічных працэсаў.

Асноўныя грамадскія функцыі, узятыя ізалявана, у чыстым выглядзе, абстрактна, служаць найбольш агульнай формай выражэння яе ўстойлівасці як асаблівай грамадскай з'явы. Гэта значыць, што якія б змены ні перажывала бібліяграфічная інфармацыя, яна заўсёды выконвала, выконвае і будзе выконваць свае асноўныя грамадскія функцыі, хоць спосабы іх практычнай рэалізацыі мяняюцца, мадыфікуюцца, знаходзячы ў розных умовах спецыфічныя канкрэтна-гістарычна абумоўленыя формы.

Паслядоўнасць асноўных грамадскіх функцый бібліяграфічнай

інфармацыі – пошукавая, камунікатыўная, ацэначная – не выпадковая. Яна адлюстроўвае пераходы ад простага да больш складанага, ад генетычна зыходнага да вытворнага. Гэта, у прыватнасці, выяўляецца ў тым, што пошукавая функцыя генетычна валодае адноснай незалежнасцю. Яна можа рэалізоўвацца спецыяльнымі сродкамі, якія маюць толькі пошукавыя мэты і не ўтрымліваюць у сабе камунікатыўных і ацэначных кампанентаў. Пошукавая функцыя ў сваім канчатковым выглядзе заўсёды ажыццяўляецца на базе канкрэтнага дакументнага фонду. У пэўным сэнсе камунікатыўнае і ацэначнае ўздзеянне бібліяграфічнай інфармацыі завяршаецца на пошукавым узроўні ў той момант, калі патрэбны дакумент знойдзены і трапіў у рукі чытача.

Камунікатыўная функцыя, як другая ў генетычным шэрагу, уключае ў сябе магчымасці пошукавай. Рэальныя сродкі ажыццяўлення камунікатыўнай функцыі заўсёды могуць быць скарыстаны ў пошукавых мэтах. Разам з тым, маючы справу не з месцазнаходжаннем дакументаў, а з развіццём складу і зместу ведаў у іх дакументальнай форме, камунікатыўная функцыя ўжо не прадугледжвае абавязковай сувязі з фондам. Больш за тое, яна больш поўна рэалізуецца без абмежавання вызначаным колам наяўных у дадзеным фондзе дакументаў.

І, нарэшце, сродкі рэалізацыі ацэначнай функцыі непазбежна звязаны з пошукавымі і камунікатыўнымі функцыянальнымі магчымасцямі. Гэта значыць, што нельга стварыць такі бібліяграфічны дапаможнік, які быў бы толькі ацэначным, і не меў ніякіх пошукавых і камунікатыўных пачаткаў. Іх прысутнасць не залежыць ад волі складальнікаў, якія, ствараючы чыста рэкамендацыйны, з іх пункту гледжання, дапаможнік (напрыклад, гутарку пра кнігі), могуць і не задумацца аб утоеных у ім пошукавых і камунікатыўных момантах. Разам з тым існуе імкненне вылучыць і зафіксаваць гэтыя моманты. Так, складанне дапаможнага алфавітнага паказальніка да рэкамендацыйнага бібліяграфічнага дапаможніка ёсць фіксаванне яго папярэдніх пошукавых магчымасцяў. Ва ўмовах бібліятэкі гэта фіксаванне можна зрабіць канчатковым з дапамогай, напрыклад, прастаўлення шыфраў захоўвання на палях рэкамендацыйнага паказальніка.

Падкрэсленыя вышэй фрагменты можна лічыць фармулёўкамі прыватных функцыянальна-генетычных законаў бібліяграфічнай інфармацыі. У сваёй сукупнасці яны выяўляюць больш агульны структурны закон, паводле якога ў рэальным бібліяграфічным працэсе кожная асноўная грамадская функцыя можа выяўляцца без наступнай, але не можа не ўключаць у сябе магчымасцяў папярэдніх.

Генетычная структура ў самай агульнай і прастай форме выяўляе ўнутраную логіку сапраўднага гістарычнага працэсу развіцця грамадскіх функцый бібліяграфічнай інфармацыі: пошукавыя сродкі (каталогі) старажытных кнігасховішчаў, затым вычарпальныя (рэгістрацыйныя) формы бібліяграфічнай інфармацыі камунікатыўнага прызначэння і, нарэшце, розныя сродкі рэалізацыі, вырашальныя задачы мэтанакіраванага бібліяграфічнага ўздзеяння (ідэалагічнага, выхаваўчага, адукацыйнага,

навукова-дапаможнага) на спажыўцоў інфармацыі.

Раскрываючы ўнутраныя заканамернасці развіцця і функцыянавання бібліяграфічнай інфармацыі, генетычная структура не выяўляе ўсёй сапраўднай сутнасна-функцыянальнай разнастайнасці бібліяграфічных з'яў, звязанай са спалучэннем у іх розных функцыянальных магчымасцяў. Сродкам абагульненага выражэння гэтай разнастайнасці і служыць функцыянальна-лагічная структура, якая адлюстроўвае ўсе лагічна магчымыя спалучэнні асноўных грамадскіх функцый у рэальных бібліяграфічных аб'ектах.

Неабходна падкрэсліць, што асноўныя грамадскія функцыі як тэарэтычныя паняцці вельмі абстрактныя і простыя. Кожная мае строга вызначанае (“чыстае”) значэнне. Пошукавая функцыя звязана толькі з ідэнтыфікацыяй і ўстанаўленнем месцазнаходжання; камунікатыўная функцыя – з адлюстраваннем развіцця ў часе зместу і формы дакументаў; ацэнная функцыя – з мэтанакіраванай ацэнкай дакументаў па розных крытэрыях.

Камбінаваныя функцыі, у якіх абстрактнасць асноўных функцый размываецца, служаць сродкам больш поўнага ўвасаблення сапраўднай сутнасці розных бібліяграфічных аб'ектаў.

Функцыянальна-лагічная структура бібліяграфічнай інфармацыі служыць інструментам самага агульнага выражэння функцыянальнай сутнасці любых бібліяграфічных з'яў розных маштабаў і зместу.

Тэма 1.3 Тыпы, віды, жанры бібліяграфічных дапаможнікаў. Формы прадстаўлення бібліяграфічнай прадукцыі

Асноўнымі *тыпамі* бібліяграфічных дапаможнікаў прынята лічыць паказальнік, спіс і агляд літаратуры.

Бібліяграфічны паказальнік – бібліяграфічны дапаможнік, які мае складаную структуру і забяспечаны дапаможным апаратам.

Бібліяграфічны спіс – бібліяграфічны дапаможнік простае структуры без дапаможнага апарата.

Бібліяграфічны агляд – бібліяграфічны дапаможнік, які ўяўляе сабой сувязнае апавяданне аб дакументах – аб'ектах бібліяграфавання.

Адмысловымі тыпамі бібліяграфічных матэрыялаў з'яўляюцца таксама паказальнікі да выданняў і дапаможныя паказальнікі да бібліяграфічных дапаможнікаў.

Паказальнікі да выданняў – важная састаўная частка навукова-даведачнага апарата выдання. Адны з іх (алфавітныя, храналагічныя паказальнікі загалоўкаў твораў) раскрываюць склад выдання і аблягчаюць пошук асобных дакументаў (твораў), змешчаных у дадзеным выданні, іншыя (прадметныя, імяныя, геаграфічныя) – раскрываюць змест змешчаных у дадзеным выданні дакументаў. Паказальнікі да выданняў уяўляюць сабой бібліяграфічны пошукавы апарат, пабудаваны на базе дакументнага масіва, у якасці якога выступае склад і інфармацыйны змест дакументаў у пэўным

выданні (кнізе, зборніку, зборы твораў і т.п.). Пры гэтым аб'ектам бібліяграфавання ва ўказальніках, якія раскрываюць змест выдання, з'яўляюцца не цэлыя творы, а лагічна завершаныя часткі, фрагменты тэксту, асобныя палажэнні, думкі, выказванні. Менавіта таму паказальнікі да выданняў – нічым не заменны сродак паглыбленай бібліяграфічнай арыентацыі ў змесце (мікраструктуры) дакументаў, змешчаных у выданні, да якога гэтыя паказальнікі складзеныя.

Дапаможныя паказальнікі ў цэлым аналагічныя па характары паказальнікам да выданняў, але складаюцца яны да крыніцы бібліяграфічнай інфармацыі. Дапаможныя паказальнікі забяспечваюць шматаспектную арыентацыю ў дакументах, адлюстраваных у бібліяграфічным дапаможніку, паведамляючы пра іх розныя змястоўныя і фармальныя звесткі ў іншых разрэзах, чым гэта зроблена ў асноўным тэксце дапаможніка. Пры гэтым дапаможныя паказальнікі звычайна не змяшчаюць уласных бібліяграфічных апісанняў дакументаў, а адсылаюць да адпаведных бібліяграфічных запісаў асноўнай часткі дапаможніка.

Відавая класіфікацыя бібліяграфічных дапаможнікаў мае вялікае навуковае, вучэбна-пазнавальнае і канкрэтна-метадычнае значэнне. Яна дазваляе навукова абгрунтавана сістэматызаваць велізарную разнастайнасць бібліяграфічнай прадукцыі, правільна ў ім арыентавацца. Грунтоўную відавую класіфікацыю бібліяграфічных дапаможнікаў распрацаваў А.П. Коршунаў.

Жанр – гэта гістарычна складзены род бібліяграфічнай прадукцыі, які абагульняе найбольш характэрныя рысы, уласцівыя значнай групе бібліяграфічных дакументаў. Вызначаюцца наступныя жанры бібліяграфічных дапаможнікаў: бібліяграфічная манаграфія, пучевадзіцель па літаратуры, біябібліяграфічны слоўнік, біяграфічная энцыклапедыя, план чытання, экспрэс-інфармацыя, рэфератыўны зборнік, рэфератыўны часопіс і інш.

Раздзел 2 Бібліяграфічная дзейнасць

Тэма 2.1 Бібліяграфія як галіна дзейнасці. Бібліяграфічная практычная дзейнасць: паняцце і структура

Тэрмін “бібліяграфія” шматзначны. У сучасным бібліяграфазнаўстве існуюць два асноўныя пункты гледжання на “бібліяграфію” як навуковае паняцце: вузкі і шырокі. Абодва пункты гледжання маюць права на існаванне. Больш за тое, паміж імі няма прынцыповых адрозненняў, паколькі абодва абапіраюцца на аднолькавы падыход да агульнай кваліфікацыі бібліяграфіі як дзейнасці. Розныя погляды на аб'ём асноўнага бібліяграфічнага паняцця і яго вызначэнне. У айчынным бібліяграфазнаўстве з канца 1960-х гг., у сувязі з падрыхтоўкай першага дзяржаўнага стандарту на бібліяграфічную тэрміналогію і пранікненнем у бібліяграфічную навуку ідэй

сістэмнага і дзейнаснага падыходаў, пераважным стала ўяўленне пра бібліяграфію як галіну дзейнасці.

У ДАСТ 7.0–77 бібліяграфія вызначалася як вобласць навукова-практычнай дзейнасці па падрыхтоўцы і давядзенні да спажыўцоў бібліяграфічнай інфармацыі ў мэтах уздзеяння на выкарыстанне твораў друку ў грамадстве.

У выніку тэрміны “бібліяграфія” і “бібліяграфічная дзейнасць” аказаліся сінонімамі. Каб пераканацца ў гэтым, дастаткова ў прыведзеным азначэнні замяніць вызначанае паняцце “бібліяграфія” на “бібліяграфічную дзейнасць”. Менавіта з-за тоеснасці паняццяў “бібліяграфія” і “бібліяграфічная дзейнасць” другі тэрмін быў выключаны з ДАСТ 7.0-77.

ДАСТ 7.0–84, як гэта вынікае з яго назвы, ахоплівае асноўную тэрміналогію практычнай бібліяграфічнай дзейнасці. Сама бібліяграфічная дзейнасць вызначана ў ім як “вобласць інфармацыйнай дзейнасці па задавальненню патрэбаў у бібліяграфічнай інфармацыі”.

У гэтым вызначэнні:

– упершыню ў якасці бліжэйшага радавога паняцця выкарыстана “інфармацыйная дзейнасць”. У рамках дадзенай тэрмінасістэмы пад інфармацыйнай дзейнасцю разумеецца дзейнасць па ўсебаковым забеспячэнні (выяўленні, задавальненні і фарміраванні) інфармацыйных патрэбнасцей, якая ўключае стварэнне, апрацоўку, захоўванне, пошук і распаўсюджванне зафіксаванай інфармацыі, якая ажыццяўляецца ў любых мэтах (навукова-дапаможных, прафесійна-вытворчых, адукацыйных, выхаваўчых і інш.) усімі грамадскімі інстытутамі ў сістэме дакументальных камунікацый;

– функцыянальная сутнасць бібліяграфічнай дзейнасці раскрыта ўказаннем на яе галоўную грамадскую мэту, а не пры дапамозе пераліку яе працэсаў (як гэта зроблена, напрыклад, у прыведзеным вышэй вызначэнні “бібліяграфіі” ў ДАСТ 7.0–77).

У падручніку А.П. Коршунава прапануецца выкарыстоўваць тэрмін “бібліяграфія” ў максімальна шырокім сэнсе, які ахоплівае непасрэдную бібліяграфічную (практычную) і вытворныя ад яе віды дзейнасці, перш за ўсё навукова-даследчую, а таксама вучэбна-выхаваўчую (падрыхтоўку кадраў) і арганізацыйна-кіраўніцкую. У гэтым значэнні “бібліяграфія” можа быць вызначана як сістэма розных відаў дзейнасці (практычнай, навукова-даследчай, вучэбнай, кіраўніцкай), якая забяспечвае функцыянаванне бібліяграфічнай інфармацыі ў грамадстве.

Пры такім падыходзе:

– з’яўляецца магчымасць, не адмаўляючы істотных адрозненняў паміж бібліяграфічнай дзейнасцю і бібліяграфазнаўствам, тэрміналагічна падкрэсліць адзінства бібліяграфічнай навукі і практыкі;

– тэрмін “бібліяграфія”, узначальваючы і аб’ядноўваючы сістэму бібліяграфічнай тэрміналогіі, не супадае па сэнсе ні з адным з элементаў гэтай сістэмы;

– значна пашыраюцца і ўзбагачаюцца магчымасці сістэмнага

асэнсавання бібліяграфіі, паколькі ўсе яе праявы з самага пачатку арганізуюцца ў адзінае цэлае, якое складаецца з шэрагу ўзаемазвязаных самастойных падсістэм.

Адрозніваюць два асноўныя структурныя ўзроўні бібліяграфіі як цэласнай грамадскай з'явы: 1) сутнасна-агульны (абстрактны), або ўнутраны (структура, якая ўтвараецца асноўнымі грамадскімі функцыямі бібліяграфічнай інфармацыі) і 2) гістарычна-канкрэтны, або знешні, які ахоплівае ўвесь комплекс бібліяграфічных з'яў у цеснай з тымі канкрэтна-гістарычнымі абставінамі, якімі абумоўліваюцца ў кожным выпадку месца, задачы, змест, спецыфічныя працэсы, формы і сродкі бібліяграфічнай дзейнасці.

Закон выкрывае аб'ектыўныя (існуючыя незалежна ад чалавека) і ў той жа час найбольш істотныя, глыбінныя, устойлівыя структурныя характарыстыкі бібліяграфічнай дзейнасці як аб'екта пазнання. Прыкладамі могуць служыць заканамернасці, сфармуляваныя у ходзе апісання функцыянальна-генетычнай структуры бібліяграфічнай інфармацыі або сфармуляваны закон функцыянальнага ператварэння крыніц бягучай бібліяграфіі ў рэтраспектыўныя.

У сукупнасці законы і служаць сродкам выражэння сутнасці аб'екта пазнання.

Прынцыпы ў адрозненне ад законаў – суб'ектыўныя, яны ўстанаўліваюцца чалавекам і ў самым агульным сэнсе фармулююць асноўныя патрабаванні да бібліёграфа і правілы яго прафесійных паводзін як суб'екта бібліяграфічнай дзейнасці.

У цэлым паняцце “прынцыпы бібліяграфічнай дзейнасці” вельмі складанае і таму нявызначанае. З класіфікацыйнага пункту гледжання варта, перш за ўсё, адрозніваць прынцыпы агульныя і прыватныя, фармальныя (колькасныя) і якасна-змястоўныя, унутраныя (уласныя) і знешнія (запазычаныя).

Агульныя прынцыпы дзейнічаюць на ўсёй прасторы бібліяграфічнай дзейнасці. У якасці прыкладу можна назваць прынцып адмежавання бібліяграфічных з'яў ад небібліяграфічных.

Да агульных прынцыпаў адносяцца таксама найбольш агульныя характарыстыкі прафесійных якасцей бібліёграфа. Напрыклад: прынцып “дакументальнага мыслення”, які пазначае прафесійнае патрабаванне да бібліёграфа валодаць здольнасцю бачыць свет “праз дакументы”, умець хутка ўсталёўваць самыя розныя сувязі паміж навакольнай рэчаіснасцю, людзьмі і дакументамі, эфектыўна спрыяць рэалізацыі гэтых сувязяў (адпаведнасцяў).

Прынцыповым з'яўляецца і патрабаванне да бібліёграфа пастаянна развіваць і ўдасканальваць сваю спецыфічную прафесійную памяць, здольнасць запамінаць бібліяграфічныя і фактаграфічныя звесткі (загалоўкі кніг, імёны іх аўтараў і выдатных прадстаўнікоў розных абласцей чалавечай дзейнасці, а таксама розную гісторыка-навуковую, гісторыка-культурную, гісторыка-кніжную інфармацыю).

Прыватныя прынцыпы дзейнічаюць толькі на пэўных участках

бібліяграфічнай дзейнасці, напрыклад, толькі ў сферы бібліяграфавання дакументаў або толькі ў ходзе бібліяграфічнага абслугоўвання. Найбольш істотным з'яўляецца дзяленне прыватных прынцыпаў бібліяграфічнай дзейнасці на фармальна-колькасныя і якасна-змястоўныя, паколькі яно непасрэдна звязана з сутнасна-функцыянальнай структурай (паняццямі асноўных грамадскіх функцый) бібліяграфічнай інфармацыі.

Так, напрыклад, у галіне дзейнасці па бібліяграфаванні дакументаў дзейнічаюць фармальныя прынцыпы “паўнаты” і “дакладнасці”.

Прынцып паўнаты азначае, што ў загадзя зададзеных межах бібліёграф абавязаны з максімальнай паўнатой выявіць дакументы, якія адносяцца да гэтых меж.

Прынцып дакладнасці выяўляе патрабаванне максімальна дакладнай характарыстыкі ўсіх аспектаў дакументаў у працэсе іх бібліяграфавання. Натуральна, што гэтае патрабаванне ў першую чаргу адносіцца да бібліяграфічнага запісу, а ў яго межах – да бібліяграфічнага апісання.

Парушэннем прынцыпу дакладнасці з'яўляецца ўключэнне ў крыніцу бібліяграфічнай інфармацыі лішніх дакументаў, якія не адпавядаюць яго тэматыцы і (або) прызначэнню.

Паняцце “прынцып” не варта блытаць з паказчыкамі паўнаты і дакладнасці бібліяграфічнага пошуку, якія служаць сродкам колькаснага выражэння прынцыпаў.

Асабліва важнай і цяжкай з'яўляецца праблема якасна-змястоўных прынцыпаў бібліяграфічнай дзейнасці.

Якасна-змястоўныя падыходы любога роду ўласцівы бібліяграфічнай дзейнасці толькі ў ходзе практычнай рэалізацыі ацэначнай функцыі бібліяграфічнай інфармацыі. Адсюль вынікае выснова, што асноўным прынцыпам у гэтай галіне можна лічыць прынцып якаснай выбіральнасці. Гэта выбіральнасць ажыццяўляецца практычна на аснове пэўных якасных крытэрыяў, якіх патэнцыйна бясконца шмат (і ў гэтым адна з цяжкасцяў правільнага тэрэтычнага асэнсавання ўсяго, што адносіцца да сферы рэалізацыі ацэначнай функцыі бібліяграфічнай інфармацыі). Напрыклад, можна карыстацца класавымі, нацыянальнымі або рэлігійнымі крытэрыямі, ажыццяўляць якасную ацэнку дакументаў на аснове крытэрыяў навуковасці, мастацкіх якасцяў, забаўляльнасці і да т.п. Вядома, гэтыя крытэрыі неаднастайныя і неаднапарадкавыя, але галоўнае ў дадзеным выпадку тое, што ўсе яны раўнапраўныя ў тым сэнсе, што любы з іх у залежнасці ад акалічнасцяў можа быць абраны ў якасці вядучага.

Ахарактарызаваная разнастайнасць якасных крытэрыяў і падыходаў не супярэчыць агульнапрызнанаму аўтарытэту агульначалавечых каштоўнасцяў, якія насамрэч арганічна ўпісваюцца ў гэтую разнастайнасць. Пры гэтым агульначалавечае выступае ў якасці меркі правільнасці, прагрэсіўнасці выкарыстання таго ці іншага прыватнага якаснага крытэрыя. Ідэалагічнае крэда бібліяграфічнай выбіральнасці можна сфармуляваць так: дапушчальна (прымальна) усё тое, што не супярэчыць агульначалавечым каштоўнасцям і наадварот.

Коршунаў А.П. прапанаваў структуру і ўключанасць бібліяграфіі ў розныя сферы чалавечай дзейнасці, згодна з якой прадстаўлены два асноўныя пункты гледжання на аб'ём паняцця “бібліяграфія” ў рамках сістэмна-дзейнаснага падыходу: вузкі, які ставіць яго ў адпаведнасць практычнай бібліяграфічнай дзейнасці, і шырокі, паводле якога паняцце “бібліяграфія” ахоплівае розныя віды дзейнасці (бібліяграфічную, навукова-даследчую, а таксама навучальна-выхаваўчую і арганізацыйна-кіраўніцкую), якія з'явіліся падчас гістарычнага працэсу падзелу працы ў сферы бібліяграфіі.

На думку Коршунава, логіка дае ў наша распараджэнне два асноўныя спосабы дыферэнцыяцыі аб'екта вывучэння: дзяленне яго на часткі і дзяленне на віды. Асноўнае прынцыповае адрозненне паміж гэтымі спосабамі дыферэнцыяцыі складаецца ў тым, што ў першым выпадку цэласнасць аб'екта вывучэння руйнуецца: кожная яго частка, узятая сама па сабе, зыходным цэлым не з'яўляецца. У другім выпадку, наадварот, у кожным дзяленні цэлае захоўваецца, г.зн. вылучаюцца віды цэлага. Так, напрыклад, калі мы часткамі дрэва будзем лічыць яго карані, ствол, галіны і г.д., то кожная з гэтых частак дрэвам ужо не з'яўляецца, а калі мы возьмем дрэвы асобных відаў – бярозу, хвою, дуб і г.д., то кожнае з іх застаецца дрэвам, захоўваючы ў сабе ўсе без выключэння агульныя прыкметы, уласцівыя дрэву наогул.

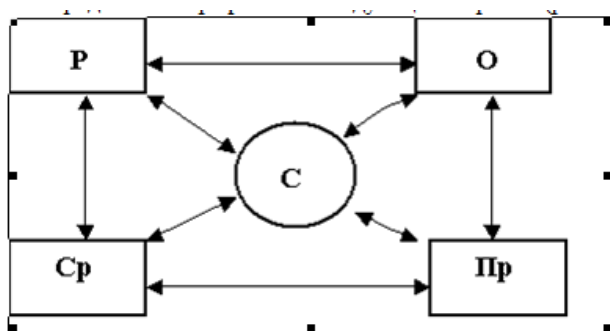
У дачыненні да нашай задачы будзем лічыць, што першым спосабам выяўляецца кампанентная структура бібліяграфічнай дзейнасці, а другім будуецца відавая класіфікацыя бібліяграфіі.

Тэма 2.2 Кампанентная структура бібліяграфічнай дзейнасці

Паводле сучасных сістэмных уяўленняў аб чалавечай дзейнасці кампанентная структура бібліяграфічнай дзейнасці ўключае наступныя асноўныя кампаненты: мэты, суб'екты, аб'екты (прадметы), працэсы, сродкі і вынікі. Сярод іх толькі мэты носіць поўнаасцю ідэальны характар. Яна выступае як разумовая мадэль чаканага выніку, як заахвочвальны матыў дзейнасці, фармуецца і знаходзіцца ў свядомасці суб'екта. Таму адносна бібліяграфічнай дзейнасці яе мэты будуць разглядацца разам і ў сувязі з яе

суб'ектамі.

Галоўным, цэнтральным, сістэмаўтваральным кампанентам бібліяграфічнай дзейнасці з'яўляюцца яе суб'екты. Менавіта суб'ект – асноўная рухаючая сіла ўсёй сістэмы. Ён устанаўлівае і фармулюе мэты, у адпаведнасці з якімі выбірае аб'екты, ажыццяўляе працэсы, распрацоўвае і выкарыстоўвае сродкі і стварае вынікі дзейнасці. Улічваючы сказанае, склад і ўзаемазвязі кампанентаў у структуры бібліяграфічнай дзейнасці А.П. Коршунаў графічна прадставіў наступным чынам:

Кампанентная структура бібліяграфічнай дзейнасці:

С - суб'ект; А - аб'екты; Пр - працэсы; Ср - сродкі; Р - вынікі

Суб'ект бібліяграфічнай дзейнасці – паняцце дастаткова складанае. У гэтай якасці могуць выступаць: бібліёграф-прафесіянал; пэўны калектыў (бібліяграфічны аддзел, сектар, установа, сетка ўзаемазвязаных бібліяграфічных службаў); непрафесіянал (навуковец, выкладчык, пісьменнік, журналіст і інш.), які займаецца бібліяграфічнай дзейнасцю; нарэшце, спажывец бібліяграфічнай інфармацыі, перш за ўсё, аб'ект бібліяграфічнага ўздзеяння, разам з тым, актыўна ўключаючыся ў ажыццяўленне бібліяграфічных працэсаў, становіцца іх суб'ектам.

Калі разглядаць бібліяграфію ў шырокім сэнсе, то яе суб'ектамі з'яўляюцца таксама бібліяграфазнавец – навуковы работнік, які займаецца навукова-даследчай дзейнасцю ў галіне бібліяграфіі; выкладчык бібліяграфічных дысцыплін у вышэйшых і сярэдніх навучальных установах; арганізатар (кіраўнік) бібліяграфічнай справы.

Працэс падзелу працы ў бібліяграфіі яшчэ не завяршыўся. Паняцце “бібліёграф” застаецца пакуль зборным у адносінах да ўсіх прадстаўнікоў бібліяграфічнай прафесіі. Названыя вышэй функцыі ў розных камбінацыях нярэдка выконваюцца адным чалавекам. Разам з тым падзел працы выразна выяўляецца, напрыклад, у сферы бібліятэчна-бібліяграфічнай адукацыі і ў бібліятэчнай практыцы. Выкладчыкі бібліяграфіі – гэта людзі, якія займаюцца пераважна вучэбна-выхаваўчай і навукова-даследчай працай, што, вядома, не перашкаджае ім у асобных выпадках выступаць у якасці бібліёграфаў-укладальнікаў бібліяграфічных дапаможнікаў. У найбуйнейшых бібліятэках ствараюцца спецыяльныя навукова-даследчыя бібліяграфічныя падраздзяленні (аддзелы, сектары), супрацоўнікі якіх займаюцца толькі навукова-даследчай работай, не прымаючы непасрэднага ўдзелу ў

практычных працэсах падрыхтоўкі і даведзення да спажыўцоў бібліяграфічнай інфармацыі. Тое ж адносіцца да кіраўнікоў бібліяграфічных службаў найбуйнейшых бібліятэк, занятых выключна арганізацыйна-кіраўніцкай дзейнасцю. Такім чынам, непазбежны працэс падзелу працы вядзе да ўсё больш дакладнага размежавання функцый суб'ектаў бібліяграфічнага працэсу.

Бібліёграф-прафесіянал – галоўны суб'ект практычнай бібліяграфічнай дзейнасці.

Фармулюючы асноўныя патрабаванні, якія вызначаюць прафесіяналізм бібліёграфа, варта, відавочна, перш за ўсё, вылучыць характэрныя рысы яго прафесійнай псіхалогіі, а таксама сукупнасць ведаў, уменняў і навыкаў, якімі ён павінен валодаць.

Псіхалагічныя якасці асобы бібліёграфа:

– здольнасць хутка ўсталёўваць самыя розныя сувязі паміж навакольнай рэчаіснасцю, людзьмі і дакументамі;

– развітая прафесійная памяць, натрэніраваная на мэтанакіраванае запамінанне бібліяграфічных звестак (загалоўкаў дакументаў, імёнаў аўтараў, буйных дзеячаў у розных галінах навукі, літаратуры і мастацтва, розных гісторыка-кніжных звестак);

Гэтыя агульныя якасці трэба дапоўніць спецыфічнымі патрабаваннямі, звязанымі з функцыянальнай спецыялізацыяй прафесійнай бібліяграфічнай дзейнасці. Так, бібліяграфу, які ажыццяўляе бібліяграфаванне дакументаў, неабходны засяроджанасць, развітае лагічнае (сістэматызуючае) мысленне. Бібліёграфу, занятаму бібліяграфічным абслугоўваннем, неабходны здольнасць хутка прымаць рашэнні ў ходзе пошуку і адбору інфармацыі пры дэфіцыце часу, дзелавая актыўнасць ва ўмовах нераўнамернасці паступлення запытаў рознай ступені складанасці, эмацыянальная ўстойлівасць і гранічная тактоўнасць у зносінах са спажыўцамі інфармацыі, здольнасць хутка пераключацца з адной тэмы на іншую, развітае эўрыстычнае (асабліва асацыятыўнае) мысленне, неабходнае для паспяховага рашэння задач бібліяграфічнага пошуку, добрая прафесійная інтуіцыя, якая дазваляе правільна адгадаць характар і прычыны памылак, недакладнасцяў у запытах, нарэшце, упартасць, настойлівасць у дасягненні канчатковага (станоўчага або адмоўнага) выніку бібліяграфічнага пошуку.

Прафесійны тэзаўрус бібліёграфа (сукупнасць неабходных яму ведаў) складаецца з дзвюх асноўных частак: агульнанавуковай і прафесійнай.

Агульнанавуковыя веды бібліёграфа, у сваю чаргу, складаюцца з наступных асноўных блокаў:

– філасофска-метадалагічныя, палітычныя, гістарычныя веды. Асабліва важныя веды законаў дыялектычнага матэрыялізму, палітычнай эканоміі, дыялектычнай і фармальнай логікі, сучаснай унутранай і знешняй палітыкі, гістарычнага мінулага чалавецтва;

– псіхалага-педагагічныя веды, якія складаюць неабходную агульнанавуковую аснову, перш за ўсё, вывучэння, задавальнення і фарміравання інфармацыйных патрэб, працэсаў зносін бібліёграфа са

спажыўцамі бібліяграфічнай інфармацыі;

– прафесійна арыентаваныя матэматычныя, семіятычныя, лінгвістычныя веды, якія адыгрываюць важную ролю ў бібліяграфічнай рабоце з вялікімі дакументнымі масівамі і патокамі, рознамоўнымі знакавымі сістэмамі, алфавітамі, лігатурамі, раздзяляльнымі знакамі і г.д.

Прафесійныя веды бібліёграфа ўключаюць:

– тэорыю і гісторыю бібліяграфічнай дзейнасці, якія складаюць фундаментальную аснову прафесійнай падрыхтоўкі бібліёграфа;

– практычна-прыкладныя метадычныя і тэхналагічныя, крыніцазнаўчыя, а таксама арганізацыйна-кіраўнічыя бібліяграфічныя веды, якія базуюцца на агульнанавуковых і фундаментальных (тэарэтычных і гістарычных) прафесійных ведах і забяспечваюць іх выкарыстанне ў практычнай бібліяграфічнай дзейнасці. Гэты блок складае асноўнае ядро “практычна працуючых” прафесійных ведаў бібліёграфа;

– прафесійна значныя для бібліёграфа веды з сумежных галін навукі і практычнай дзейнасці, перш за ўсё інфарматыкі і навукова-інфармацыйнай дзейнасці; кнігазнаўства і кніжнай (рэдакцыйна-выдавецкай) справы і, у залежнасці ад ведамаснай прыналежнасці бібліяграфічнай службы, бібліятэказнаўства і бібліятэчнай справы; бібліяпалітыкі і кніжнага гандлю; архівазнаўства і архіўнай справы і інш.;

– фактаграфічныя веды, якія назапашваюцца ў бібліёграфа ў ходзе яго практычнай дзейнасці ў выніку мэтанакіраванага запамінання імёнаў, дат, назваў серыяльных, шматтомных, энцыклапедычных і іншых буйных выданняў, назваў часопісаў і газет, звестак аб навуковых установах, складзе фондаў, структуры і магчымасцях выкарыстання ДБА розных бібліятэк і органаў НТІ і т. п.;

– для бібліёграфа-галінавіка – веданне праблематыкі, перспектывы развіцця, тэрміналогіі, літаратуры (асноўных прац, перыядычных выданняў), спецыяльных крыніц бібліяграфічнага пошуку ў абслугоўваемай ім галіне ведаў.

Прафесійныя ўменні бібліёграфа забяспечваюць прымяненне наяўных у яго ведаў у яго практычнай дзейнасці. Прафесійныя ўменні звычайна дзеляцца на абавязковыя і пажаданыя.

Абавязковыя ўменні, у сваю чаргу, падзяляюцца на агульныя (неабходныя ўсім бібліёграфам) і дадатковыя (у залежнасці ад спецыялізацыі). Назавем найважнейшыя сярод іх.

а) Усе бібліёграфы, незалежна ад спецыялізацыі, павінны ўмець:

– складаць бібліяграфічныя запісы і чытаць іх (здабываць з іх неабходную інфармацыю);

– весці бібліяграфічны пошук, карыстацца даведачнымі і бібліяграфічнымі выданнямі, картачнымі каталогамі, картатэкамі і іншымі крыніцамі пошуку;

– складаць бібліяграфічныя дапаможнікі (выяўляць, адбіраць, групаваць, анатаваць дакументы);

– карыстацца аўтаматызаванымі дакументаграфічнымі ПС

(уклучаючы рэалізаваныя на базе ЭВМ) і сучаснай размнажальнай тэхнікай;
– планаваць, улічваць, аналізаваць працу сваёй бібліяграфічнай службы.

б) Бібліёграф-укладальнік дадаткова павінен умець:

– карыстацца існуючымі класіфікацыямі, сістэматызаваць і прадметызаваць дакументы;

– рэдагаваць бібліяграфічныя дапаможнікі;

– складаць праспект бібліяграфічнага дапаможніка.

в) Бібліёграф, які ажыццяўляе бібліяграфічнае абслугоўванне, дадаткова павінен умець:

– мець зносіны са спажыўцамі бібліяграфічнай інфармацыі, прывіваць ім навыкі бібліяграфічнага самаабслугоўвання;

– прымаць запыты, афармляць і выдаваць бібліяграфічныя даведкі;

– арганізоўваць і ажыццяўляць масавае і дыферэнцыраванае бібліяграфічнае інфармаванне спажыўцоў інфармацыі.

Да ліку пажаданых для ўсіх бібліёграфаў можна аднесці наступныя ўменні:

– выступаць публічна, прапагандаваць бібліяграфічныя веды;

– разбірацца ў бібліяграфічных апісаннях на мовах народаў краіны і замежныя, якія выкарыстоўваюць лацінскі і кірылічны алфавіты;

– весці навукова-даследчую і навукова-метадычную работу;

– выкарыстоўваць інфармацыйныя тэхналогіі.

Навыкі бібліёграфа – дзеянні, якія рэгулярна паўтараюцца ў ходзе прафесійных заняткаў, даведзеныя дзякуючы паўтарэнню да аўтаматызму, якія не патрабуюць спецыяльнага кантролю з боку свядомасці. Да іх адносяцца:

– навыкі бібліяграфічнага хуткачытання, г.зн. агульнага азнаямлення з дакументам, які ажыццяўляецца ў пэўнай паслядоўнасці з выкарыстаннем стандартных прыёмаў, і хуткага прагляду тэксту з мэтай пошуку патрэбнага фрагмента (цытаты, імя, бібліяграфічнага запісу і г. д.);

– навыкі хуткапісання з дапамогай скарачэння слоў і словазлучэнняў, якія не скажаюць сэнс тэксту;

– навыкі хуткай арыентацыі ў даведачных і бібліяграфічных выданнях, у ДБА бібліятэкі;

– навыкі стандартнага (пісьмовага або машыначытальнага) фіксавання бібліяграфічных звестак, якія забяспечваюць у далейшым дакладнае фарміраванне бібліяграфічнага запісу без паўторнага звароту да дакумента.

Навыкі, гэтак жа як і ўменні, могуць быць агульнымі, уласцівымі ўсім бібліёграфам, і дадатковымі (спецыяльнымі), адаптаванымі да асаблівасцяў прафесійных абавязкаў, якія выконваюцца бібліёграфам у рамках яго функцыянальнай або галіновай спецыялізацыі.

Мэты бібліяграфічнай дзейнасці, якія ўстанаўліваюцца бібліёграфам як суб'ектам бібліяграфічнага працэсу, надзвычай разнастайныя, абумоўлены самымі рознымі ўнутранымі і знешнімі, суб'ектыўнымі і аб'ектыўнымі абставінамі. Мэты бібліяграфічнай дзейнасці маюць шматузроўневую

іерархічную структуру.

Найбольш агульнай канчатковай мэтай з'яўляецца садзейнічанне задавальненню інфармацыйных патрэб членаў грамадства. Гэтая мэта дыферэнцыруецца (канкрэтызуецца) у паняццях асноўных грамадскіх функцый бібліяграфічнай інфармацыі, якія, уяўляючы сабой спосабы дасягнення канчатковай мэты бібліяграфічнай дзейнасці, у той жа час усведамляюцца бібліёграфам як самастойныя мэты (знайсці, інфармаваць, рэкамендаваць). У межах гэтых мэт вылучаюцца яшчэ больш пэўныя мэты, звязаныя з рознымі ўчасткамі і кірункамі бібліяграфічнай дзейнасці. Гэтая дэкампазіцыя мэт, іх субардынацыя і каардынацыя практычна бязмежныя. Наколькі складаныя і разнастайныя сама бібліяграфічная дзейнасць і яе сувязі з навакольнай рэчаіснасцю, настолькі складаныя і разнастайныя мэты, якія ставяць перад сабой бібліёграфы.

У прыватнасці, усе кампаненты бібліяграфічнай дзейнасці, якія тут разглядаюцца, і ўсе іх унутраныя падраздзяленні, таксама могуць быць усвядомлены як мэты.

Навуковае вывучэнне мэт бібліяграфічнай дзейнасці як сістэмы (іх тыпалогія і структурызацыя) – важная задача тэарэтычнага бібліяграфазнаўства, якой да гэтага часу не надавалася дастатковай увагі.

У якасці *аб'екта* бібліяграфічнай дзейнасці ў яго найбольш агульным выражэнні выступае сістэма дакументальных камунікацый, прадстаўленая двума яе асноўнымі элементамі – дакументамі і спажыўцамі інфармацыі.

Сістэма дакументальных камунікацый адзіная, і разам з тым дакументы і спажыўцы як аб'екты бібліяграфічнай дзейнасці на розных яе ўчастках і напрамках выступаюць у розных якасцях і выконваюць розныя функцыі.

Дакумент як носьбіт сацыяльнай інфармацыі ўяўляе сабой непасрэдны аб'ект працэсу бібліяграфавання.

Склад непасрэдных аб'ектаў бібліяграфавання да гэтага часу служыць прадметам дыскусій. Рознагалосі па гэтым пытанні паміж прадстаўнікамі кнігазнаўчай, дакументаграфічнай і ідэаграфічнай канцэпцый бібліяграфіі ўжо разглядаліся вышэй. Тут неабходна толькі падкрэсліць наступнае: тэрмін “дакумент” выкарыстоўваецца для абазначэння шырокага, абстрактнага паняцця, якое ахоплівае любыя крыніцы зафіксаванай на матэрыяльных носьбітах сацыяльнай інфармацыі (у тым ліку, вядома, і творы друку). Таму ў рамках дакументаграфічнай канцэпцыі бібліяграфіі мэтам найбольш дакладнага і максімальна абагульненага тэрміналагічнага абазначэння ўсіх магчымых у сучаснасці і будучыні аб'ектаў бібліяграфавання больш за ўсё адпавядае менавіта тэрмін “дакумент”, а не тэрміны, якія да гэтага часу выкарыстоўваліся або прапаноўваліся для выкарыстання ў гэтых мэтах: “кніга”, “твор друку”, “літаратура”, “публікацыя” і інш. Варта мець на ўвазе, што прыняцце ў абагульняючым сэнсе тэрміна “дакумент” не выключае, а, наадварот, мяркуюе шырокае выкарыстанне (але ў адпаведных кантэкстах) названых вышэй і многіх іншых больш прыватных паняццяў, канкрэтызуючых абстрактнае паняцце “дакумент”, якія ўзбагачаюць у розных аспектах яго змест.

Як аб'екты бібліяграфавання дакументы ў мэтах іх бібліяграфічнай апрацоўкі розным чынам класіфікуюцца бібліёграфамі з улікам трох асноўных прыкмет: зместу дакумента; яго формы; мэтавага прызначэння.

Праблема бібліятэчна-бібліяграфічнай змястоўнай класіфікацыі (сістэматызацыі) дакументаў заўсёды прыцягвала да сябе шмат увагі і, як ужо адзначалася, аказалася найбольш распрацаванай у бібліяграфічнай навуцы.

У бібліяграфічнай рабоце выкарыстоўваюцца галоўным чынам іерархічныя і фасетныя класіфікацыі, а таксама прадметныя інфармацыйна-пошукавыя мовы (ШЯ).

Карыстальнікі інфармацыі ў сферы бібліяграфічнай дзейнасці выступаюць у якасці патэнцыйнага (апасродкаванага, тыповага) аб'екта складальніцкай працы і непасрэднага, індывідуальнага аб'екта бібліяграфічнага абслугоўвання.

У спецыяльнай бібліятэчна-бібліяграфічнай літаратуры для абазначэння карыстальніка інфармацыі выкарыстоўваецца розныя тэрміны, у т.л. “чытач”.

Для бібліёграфа важны перш за ўсё дакументальныя патрэбнасці, інтарэсы і запыты карыстальнікаў, звязаныя з атрыманнем бібліяграфічнай інфармацыі.

Дакументальныя патрэбы існуюць аб'ектыўна (незалежна ад таго, усвядомлены яны ці не ўсвядомлены асобнымі ўдзельнікамі інфармацыйнага працэсу) і сацыяльна абумоўлены ў сваіх канкрэтных праявах. Індывідуальныя запатрабаванні, акрамя таго, фармуюцца пад уплывам асабістых асаблівасцяў індывіда.

Рэальна запатрабаванні выяўляюцца праз цікавасць. Такім чынам, цікавасць – гэта свядома актыўная, дзейная форма існавання запатрабаванняў. Цікавасць, у сваю чаргу, суб'ектыўна фармулюецца карыстальнікам у запыце. Дакументальныя інтарэсы і запыты – гэта спецыфічныя формы існавання (праявы) дакументальных патрэбаў.

Дакумент – гэта непасрэдны аб'ект бібліяграфавання, карыстальнік інфармацыі – гэта як патэнцыйны (тыповы), так і канкрэтны (індывідуальны) аб'ект бібліяграфічнага ўздзеяння. Такім чынам, асноўныя элементы сістэмы “дакумент – карыстальнік” маюць з пазіцыяй бібліяграфіі якасна розную, але аднолькава важную ролю. У канчатковым выніку важны не кожны элемент, узяты сам па сабе, а сувязь паміж імі. Гэтая інфармацыйная сувязь і з'яўляецца сапраўдным аб'ектам бібліяграфічнай дзейнасці. У выніку сістэма “дакумент – карыстальнік” утварае адзіны непасрэдны і апасродкаваны аб'ект бібліяграфіі ў цэлым.

Практычнай бібліяграфічнай дзейнасці ўласцівы два асноўныя, часткова сумяшчальныя працэсы: бібліяграфаванне дакументаў і бібліяграфічнае абслугоўванне спажыўцоў інфармацыі.

Бібліяграфаванне ўяўляе сабой працэс вытворчасці (падрыхтоўкі) дакументальна фіксаванай бібліяграфічнай інфармацыі ў форме бібліяграфічных дапаможнікаў (бібліяграфічнай прадукцыі). Працэс бібліяграфавання ўключае: 1) пераўтварэнне (адлюстраванне) першаснага

дакументальнага масіва або патоку з дапамогай яго бібліяграфічнай апрацоўкі ў зыходную бібліяграфічную інфармацыю пошукавага або камунікатыўнага прызначэння; 2) мэтанакіраваную перапрацоўку зыходнай бібліяграфічнай інфармацыі, яе ацэнку ў адпаведнасці з канкрэтнымі патрэбамі або запытамі.

Другі момант або этап бібліяграфавання адначасова ўласцівы і бібліяграфічнаму абслугоўванню, ён як бы сумяшчае два асноўных працэсы бібліяграфічнай дзейнасці, выяўляючы іх арганічную ўзаемасувязь. Спецыфічным працэсам бібліяграфічнага абслугоўвання з'яўляецца непасрэднае давядзенне бібліяграфічнай інфармацыі да карыстальнікаў.

Зыходнай асновай працэсаў бібліяграфавання, бібліяграфічнага абслугоўвання і самаабслугоўвання з'яўляецца бібліяграфічны пошук. Ён цесна звязаны з пошукавай функцыяй бібліяграфічнай інфармацыі і выказвае, па сутнасці, тэхналагічны аспект яе практычнай рэалізацыі.

Бібліяграфічны пошук з'яўляецца часткай шырокага паняцця “пошук”, які пазначае працэс знаходжання і ідэнтыфікацыі якой-небудзь рэчы, факта, уласцівасці або адносін у масе іншых. Бібліяграфічны пошук выступае разнавіднасцю дакументальнага інфармацыйнага пошуку. Галоўная адметная асаблівасць яго ў тым, што шукаюцца і даводзяцца да спажываўцоў не самі дакументы, а толькі звесткі пра іх, бібліяграфічная інфармацыя.

Бібліяграфічны “пошук” і “выяўленне” ў дакладным сэнсе ўяўляюць сабой частковыя выпадкі бібліяграфічнага пошуку. Першае паняцце адносіцца пераважна да сферы бібліяграфічнага абслугоўвання (і самаабслугоўвання) і абазначае ўстанаўленне і (або) удакладненне элементаў бібліяграфічнага апісання, якія адсутнічаюць або некарэктныя ў запісе карыстальніка. Другое паняцце абазначае працэс вычарпальнага падбору (знаходжання) дакументаў як аб'ектаў бібліяграфавання ў мэтах іх наступнай бібліяграфічнай апрацоўкі.

Разглядаючы бібліяграфічны пошук, варта вызначыць бібліяграфічны сэнс некаторых іншых звязаных з ім паняццяў, неабходных для правільнага ўспрымання выкладаемага далей матэрыялу. Гэта паняцці *пертынентнасці, рэlevantнасці, пошукавай прыкметы, пошукавай выявы дакумента, пошукавага прадпісання, паўнаты і дакладнасці бібліяграфічнага пошуку.*

Паняцце *пертынентнасці* ў галіне бібліяграфіі азначае адпаведнасць дадзенай бібліяграфічнай інфармацыі сапраўднай патрэбнасці таго, хто ў гэтай інфармацыі зацікаўлены.

Рэlevantнасць у агульным выпадку азначае адпаведнасць знойдзеных дакументаў патрабаванню, выяўленаму ў запісе. Пры бібліяграфічным пошуку паняцце рэlevantнасці ўскладняецца, набываючы двухузроўневы характар. На першым узроўні гэта адпаведнасць паміж запытам і знойдзенай у адказ на яго бібліяграфічнай інфармацыяй. На другім – адпаведнасць паміж знойдзенай бібліяграфічнай інфармацыяй і тымі дакументамі, звесткі аб якіх яна змяшчае.

У сферы бібліяграфічнага абслугоўвання *пошукавая прыкмета* азначае некаторы зместавы або фармальны крытэры першаснага дакумента, якому

павінна адпавядаць знойдзенай бібліяграфічнай інфармацыя. Напрыклад, тэма дакумента, яго аўтар, час выдання, выдавецкая форма і да т.п.

Пошукавая выява, або пошукавая характарыстыка дакумента – гэта набор яго пошукавых прыкмет, неабходных для бібліяграфічнага пошуку і ідэнтыфікацыі дакумента ў адпаведнасці з запытам. У такой якасці звычайна выступаюць класіфікацыйныя індэксы, прадметныя рубрыкі, ключавыя словы і інш.

Пошукавае прадпісанне – гэта змест запыту, выяўлены на інфармацыйна-пошукавай мове (напрыклад, індэксамі ББК або УДК) таго масіва бібліяграфічнай інфармацыі, у якім вядзецца пошук, або наборам фармальных прыкмет (аўтар, загаловак, выходныя дадзеныя), неабходных для знаходжання канкрэтнага дакумента.

Бібліяграфічная рэлевантнасць можа быць змястоўнай (сэнсавай) і фармальнай. У першым выпадку гэта семантычная (тэматычная) адпаведнасць запыту знойдзенай бібліяграфічнай інфармацыі і адлюстраваных у ёй дакументаў, у другім – фармальная адпаведнасць пошукавага вобраза дакумента, зафіксаванага ў крыніцы бібліяграфічнай інфармацыі, пошукаваму прадпісанню.

Паўната бібліяграфічнага пошуку – паказчык, які выказвае колькаснае стаўленне знойдзеных рэлевантных бібліяграфічных паведамленняў (бібліяграфічных запісаў) да агульнай колькасці рэлевантных паведамленняў, якія змяшчаюцца ў тым масіве бібліяграфічнай інфармацыі, па якім вёўся пошук. Напрыклад, што ў розных раздзелах сістэматычнага каталога бібліятэкі і агульнай сістэматычнай картатэцы артыкулаў па пытанню чытача адлюстравана 200 дакументаў. У ходзе пошуку было знойдзена 150 назваў. Значыць, паўната бібліяграфічнага пошуку ў працэнтах складзе ў гэтым выпадку $150:200 \cdot 100 = 75\%$.

Дакладнасць бібліяграфічнага пошуку – паказчык, які выражае стаўленне колькасці рэлевантных бібліяграфічных запісаў да агульнай колькасці запісаў, выдадзеных у адказ на запыт. Ён таксама можа быць выяўлены ў працэнтах. Напрыклад, у адказ на запыт чытача было знойдзена 100 бібліяграфічных запісаў. Але з іх сапраўды рэлевантнымі запыту аказаліся 80. Такім чынам, дакладнасць пошуку ў гэтым выпадку $80:100 \cdot 100 = 80\%$.

На сучасным этапе на бібліяграфічны пошук уплывае выкарыстанне сучасных інфармацыйных тэхналогій.

Працэс бібліяграфавання залежыць, з аднаго боку, ад аб'ёму, формы і зместу яго непасрэдных дакументарных аб'ектаў, з другога – ад канкрэтных мэтавых і чытацкіх устаноў ствараемай бібліяграфічнай інфармацыі.

Падрыхтоўка бібліяграфічных дапаможнікаў (прадукцыі, у т.л. баз даных) любога прызначэння складаецца з чатырох этапаў:

– падрыхтоўчага, які ўключае выбар і вывучэнне тэмы, у неабходных выпадках складанне праспекта бібліяграфічнага дапаможніка, выяўленне літаратуры;

– аналітычнага, звязанага з агульным бібліяграфічным аналізам,

складаннем бібліяграфічных апісанняў, анатаваннем або рэфераваннем, індэксаваннем і прадметызацыяй выяўленых дакументаў;

– сінтэтычнага, у рамках якога адбываецца адбор дакументаў для бібліяграфічнага дапаможніка і іх групоўка;

– заключнага, на якім ажыццяўляецца складанне даведачна-метадычнага апарата (уключаючы дапаможныя паказальнікі), рэдагаванне і афармленне бібліяграфічнага дапаможніка.

Кожнаму з асноўных этапаў бібліяграфавання адпавядаюць свае спецыфічныя метады, асаблівасці ажыццяўлення ў электронным асяроддзі.

Бібліяграфічнае абслугоўванне ажыццяўляецца ў двух асноўных “рэжымах”: даведачна-бібліяграфічным; бібліяграфічным інфармаванні.

Даведачна-бібліяграфічнае абслугоўванне (ДБА) заключаецца ў прыёме запыту спажыўца на інфармацыю і выдачы яму адказу на запыт. Наяўнасць разовага запыту і адказу (праца ў рэжыме “запыт – адказ”) – характэрная і абавязковая рыса ДБА.

Бібліяграфічнае інфармаванне ва ўмовах бібліятэкі азначае рэгулярнае давядзенне да спажыўцоў бібліяграфічнай інфармацыі без запытаў або ў адпаведнасці з доўгатэрміновымі запытамі.

Важнай формай бібліяграфічнага інфармавання ў адпаведнасці з доўгачасовымі запытамі з’яўляецца давядзенне бібліяграфічнай інфармацыі да спажыўцоў у рэжыме яе выбарчнага распаўсюджвання інфармацыі – сістэме ВРІ, дыферэнцыраванага абслугоўвання кіраўніцтва (ДАК).

Сродкі бібліяграфічнай дзейнасці

Для дасягнення пастаўленых мэтай суб’ект бібліяграфічнай дзейнасці выкарыстоўвае пэўныя сродкі. Можна пагадзіцца з пазіцыяй А.П.Коршунава, які да сродкаў бібліяграфічнай практычнай дзейнасці адносіць:

– метады практычнай дзейнасці

– каналы вытворчасці і давядзення бібліяграфічнай інфармацыі да карыстальнікаў,

– тэхнічныя і праграмныя сродкі.

Метады бібліяграфічнай практычнай дзейнасці ў адпаведнасці з асноўнымі бібліяграфічнымі працэсамі падзяляюцца на метады бібліяграфавання і метады бібліяграфічнага абслугоўвання. Метады бібліяграфавання прадстаўлены дзвумя групамі: аналітычныя (аналізуючыя) і сінтэтычныя (сінтэзуючыя). Да аналітычных метадаў адносяцца:

– агульны бібліяграфічны аналіз дакументаў (для высвятлення тэматыкі, фармальных і змястоўных асаблівасцей, мэтавага і чытацкага прызначэння і др.),

– бібліяграфічнае апісанне дакументаў,

– анатаванне ці рэферыраванне,

– індэксаванне ці прадметызацыя.

Да сінтэтычных метадаў адносяцца:

– выяўленне дакументаў як аб’ектаў бібліяграфавання,

– адбор дакументаў па зададзеных крытэрыях,

– групоўка бібліяграфічных запісаў у бібліяграфічных дапаможніках.

Такое дзяленне з'яўляецца ўмоўным, таму што бібліяграфічны аналіз і сінтэз узаемазвязаны і ўзаемаабумоўлены.

Метады бібліяграфічнага абслугоўвання А.П.Коршунаў падзяляе на агульныя і прыватныя. Агульныя суадносіць з асноўнымі грамадскімі функцыямі бібліяграфіі і лічыць, што спосабам рэалізацыі пошукавай функцыі з'яўляецца метады ідэнтыфікацыі дакументаў, камунікатыўнай – метады апавяшчэння аб дакументах, ацэначнай – метады рэкамендацыі дакументаў.

Прыватныя метады бібліяграфічнага абслугоўвання выкарыстоўваюцца на асобных канкрэтных участках дзейнасці па абслугоўванню карыстальнікаў бібліяграфічнай інфармацыяй (напрыклад, метады аператыўнага пошуку інфармацыі на запыты карыстальнікаў, метады правядзення бібліяграфічных аглядаў, гутарак і інш.). Як было сказана вышэй, бібліяграфічны пошук з'яўляецца скразным працэсам. Ён здзяйсняецца як пры бібліяграфанні дакументаў, так і пры давадзенні БІ да карыстальнікаў. Таму метады, якія выкарыстоўваюцца ў гэтых працэсах, характэрныя і пры здзяйсненні бібліяграфічнага пошуку, некаторыя з іх на асобных этапах пошуку (напрыклад, ідэнтыфікацыі дакументаў), некаторыя пры афармленні яго вынікаў (агульны бібліяграфічны аналіз дакументаў, метады бібліяграфічнага апісання). Разам з тым, можна выдзеліць метады, якія абумоўлены назапашаным значным гістарычным вопытам рэалізацыі. У бібліяграфазнаўстве адасобілася і актыўна развіваецца спецыяльная навуковая дысцыпліна – бібліяграфічная эўрыстыка, у межах якой распрацоўваецца гісторыя, тэорыя і метадыка інфармацыйнага пошуку. У межах бібліяграфічнай эўрыстыкі абгрунтаваны шэраг метадаў пошуку інфармацыі, якія выкарыстоўваюцца ў межах традыцыйных (картачных, друкаваных) тэхналогій і камп'ютарных: суцэльны, выбарачны, інтуітыўны, рэцэптурны, індуктыўны, дэдуктыўны, метады бібліяграфічных спасылак, метады выкарыстання гіпертэкставых спасылак, метады прымянення спецыялізаваных праграм і інш.

Суцэльны метады пошуку БІ прадугледжвае прагляд (выкарыстанне як крыніцы інфармацыі) усіх бібліяграфічных дапаможнікаў і іншых крыніц першаснай і другаснай інфармацыі для выяўлення неабходнага матэрыялу, напрыклад, па пэўнай тэме. Такі метады магчыма прымяняць толькі на аснове невялікіх, асобных дакументных фондаў. Ён даволі цяжкі для рэалізацыі і працазатратны.

Выбарачны метады прадугледжвае працу толькі з часткай крыніц, у межах якіх утрымліваецца найбольш рэлевантная інфармацыя. Прыватным выпадкам выбарачнага метаду можна лічыць інтуітыўны метады, прымяненне якога прадугледжвае выбарачнае звяртанне да крыніц інфармацыі, але выбар іх заснаваны на практычным вопыце суб'екта бібліяграфічнай дзейнасці па выкарыстанні пошукавых сістэм, “бібліяграфічным адчуванні” пошукавага вобразу запыта, пошукавага вобразу дакумента і крыніц інфармацыі ў цэлым.

Рэцэптурны метады (часам яго называюць тыпалагічным, магчыма назваць таксама алгарытмічным) дазваляе для аптымізацыі бібліяграфічнага

пошуку выпрацоўваць алгарытмы дзеянняў (“рэцэпты”), вызначаць паслядоўнасць звяртання да крыніц інфармацыі

Індуктыўны і дэдуктыўны методы выкарыстоўваюцца ў выпадках, калі пад час пошуку неабходна зыходзіць ад адзінкавых меркаванняў да агульных заканамернасцей, правілаў, абагульненняў ці наадварот агульныя падыходы распаўсюджваюцца на асобныя з’явы, прыватныя выпадкі.

Пошук па бібліяграфічных спасылках заснаваны на выкарыстанні латэнтнай БІ, якая прадстаўлена ўнутры першаснага тэксту, у падрадкавых заўвагах і каментарыях, па-за тэкстам. Важнасць прымянення гэтага метада і латэнтнай БІ нельга недаацэньваць. Яна мадэліруе веды аўтара аб дакументах, сугучных па праблематыцы яго твору. Гэта мадэль запатрабаванага аўтарам фрагмента ДМ. Яна існуе ў непарыўнай сувязі з тэкстам, і, адпаведна, асаблівасці мадэліравання ведаў у тэксце абумоўліваюць яе структуру. Аўтар карыстаецца шэрагам крыніц, спасылаецца на іх, дае крытычны аналіз і праз бібліяграфічныя спасылкі вызначае месца свайго твора ў сістэме навуковых сацыяльных ведаў. Фармальны аналіз сукупнасці такіх бібліяграфічных запісаў (паток цытуемых дакументаў) дазваляе ствараць “карты навукі” і праслежваць яе развіццё за вялікі адрэзак часу.

У лічбавым асяроддзі шырока выкарыстоўваюцца метады выкарыстання пошукавых машын і гіпертэкставых спасылак. Першы заснаваны на ўжыванні ключавых слоў, якія перадаюцца пошукавым серверам у якасці арыенціраў пошуку. Гіпертэкставыя спасылкі дазваляюць звязаць паміж сабой самыя розныя інфармацыйныя рэсурсы і адпаведна пошук інфармацыі здзяйсняецца праз паслядоўны (магчыма выбарчны) прагляд асобных старонак пры дапамозе браўзера. Пошук з выкарыстаннем спецыяльных сродкаў прадугледжвае прымяненне спецыялізаваных праграмм – спайдэраў, якія шукаюць адпаведную запыту інфармацыя, праглядаючы ў аўтаматычным рэжыме Web-старонкі. *Каналамі вытворчасці і давядзення БІ* да карыстальнікаў з’яўляюцца:

- бібліяграфічная прадукцыя,
- сродкі масавай інфармацыі (друк, радыё, тэлебачанне, Інтэрнэт).

Да сродкаў бібліяграфічнай дзейнасці адносяцца таксама разнастайныя тэхнічныя прыстасаванні, якія выкарыстоўваюцца ў бібліяграфічнай практыцы пры бібліяграфаванні дакументаў, бібліяграфічным абслугоўванні, правядзенні бібліяграфічнага пошуку. Для бібліяграфічнай дзейнасці характэрна такая заканамернасць развіцця як адпаведнасць тэхнічнаму і тэхналагічнаму узроўню умовам грамадства і асаблівасцям яго развіцця. У залежнасці ад узроўню тэхналагічнага развіцця са з’яўленнем аўдыё-, відэадакументаў, кампакт-дыскаў, CD-ROM ствараюцца адпаведныя бібліяграфічныя крыніцы.

Сучасны этап развіцця бібліяграфічнай дзейнасці характарызуецца актыўным укараненнем тэхнічных сродкаў. Асноўныя працэсы бібліяграфічнай дзейнасці звязаны са зборам, абменам, назапашваннем, перадачай, наапаўненнем, захаваннем, выкарыстаннем інфармацыі, што

здзяйснення на базе тэхнічных сродкаў інфарматызацыі.

Вынік дасягнення мэты – заключны кампанент унутранай структуры бібліяграфічнай практычнай дзейнасці. Гэта рэалізаваная мэта дзейнасці. На працягу значнага перыяду асэнсавання бібліяграфіі як грамадскай з’явы асноўным вынікам бібліяграфічнай практыкі лічыліся бібліяграфічныя дапаможнікі. З другой паловы XX ст. бібліяграфію сталі разглядаць як від дзейнасці, пазней сукупнасць відаў дзейнасці (сістэму), і адпаведна, вынікі, якіх можна дасягнуць пасля іх рэалізацыі, суадносіць з асобнымі працэсамі, з дзейнасцю ў цэлым. Апошні падыход найбольш пашыраны ў сучасным бібліяграфазнаўстве. Напрыклад, А.П.Коршунаў канчатковым вынікам бібліяграфічнай дзейнасці лічыць рэальнае задавальненне інфармацыйных патрэбнасцей чалавека. Найбольш агульны вынік працэсу бібліяграфавання – сістэма бібліяграфічных дапаможнікаў, працэсу бібліяграфічнага абслугоўвання – даведзенне да карыстальнікаў станоўчых ці адмоўных адказаў на іх разавыя запыты.

Сукупнасць бібліяграфічных дапаможнікаў надзвычай разнастайная па сваім складзе. А.П.Коршунаў прапанаваў блочна-фасетную схему іх класіфікацыі і падзяліў гэтыю сукупнасць на чатыры асноўныя блокі: па грамадскім прызначэнні, па асаблівасцях зместу, формы і мэтавага прызначэння дакументаў як аб’ектаў бібліяграфавання, па спецыфічных аспектах метадаў бібліяграфавання, уласнай фарме дапаможнікаў. У межах кожнага з блокаў выдзелены асобныя віды дапаможнікаў. Такім чынам, упарадкавана каля 140 разнавіднасцей бібліяграфічных дапаможнікаў, прычым практычна ўсе класіфікацыйныя рады адкрыты.

М.Г.Вохрышава таксама суадносіць вынікі бібліяграфічнай дзейнасці з асноўнымі бібліяграфічнымі працэсамі. Яна вызначае 3 асноўныя працэсы – бібліяграфаванне, бібліяграфічнае абслугоўванне і бібліяграфічнае выкарыстанне, і адпаведна, мадэль вынікаў, прычым не толькі асноўных, а і дадатковых. У якасці асноўнага выніку першага працэсу (бібліяграфаванне – рэалізацыя суадносін “дакумент – БІ”) разглядаецца бібліяграфічная інфармацыя (бібліяграфічны дапаможнік), а дадатковых – выяўленне новых тэм; выяўленне дадатковага матэрыялу; пашырэнне кругагляду бібліёграфа. Асноўным вынікам бібліяграфічнага абслугоўвання (рэалізацыя суадносін “БІ – карыстальнік”) вызначана задавальненне патрэбнасцей у бібліяграфічнай інфармацыі, а дадатковым – авалоданне карыстальнікам спосабамі бібліяграфічнай дзейнасці; атрыманне дадатковай інфармацыі; удасканаленне метадаў бібліяграфічнай дзейнасці; фарміраванне новых бібліяграфічных патрэбнасцей. Трэці працэс звязаны з выкарыстаннем БІ і рэалізацыяй суадносін “дакумент – карыстальнік”. Яго асноўным вынікам з’яўляецца задавальненне патрэбнасцей у дакументах, а дадатковым – атрыманне праз зваротную сувязь звестак аб карыснасці БІ; адкрыццё карыстальнікам новых магчымасцей выкарыстання атрыманай інфармацыі; удасканаленне методыкі дзейнасці; фарміраванне новых бібліяграфічных патрэбнасцей. Гэта вельмі цікавыя і слушныя падыходы з пункту гледжання раскрыцця складанасці бібліяграфічных працэсаў і шматграннасці

прагназуемых і дадатковых вынікаў. Асабліва гэта тычыцца прапаноў М.Г.Вохрышавай.

На думку Кузьмініч Т.В., Саітавай В.І. можна ўдакладніць асноўны вынік бібліяграфічнай дзейнасці і дадатковы, акцэнтуючы ўвагу пры гэтым на цеснай узаемасувязі бібліяграфавання і бібліяграфічнага абслугоўвання, “пранікненні” бібліяграфічнай інфармацыі ў першасныя дакументы (тэксты) і наадварот, пашырэнне камбінаваных формаў стварэння інфармацыйных рэсурсаў, і разам з тым абасабляючы (у многіх выпадках даволі ўмоўна) гэты від дзейнасці ад іншых у сферы інфармацыі. У якасці асноўнага выніку бібліяграфічнай дзейнасці можна вызначыць задавальненне інфармацыйных патрэбнасцей карыстальніка бібліяграфічнымі сродкамі (стварэнне крыніц БІ і ўмоў для яе выкарыстання). Дэталізацыя асноўнага выніку можа працягвацца і вызначацца на ніжэйшых узроўнях (напрыклад, стварэнне асобных бібліяграфічных запісаў, бібліяграфічных дапаможнікаў, сістэмы бібліяграфічных дапаможнікаў). У якасці дадатковых вынікаў можна акрэсліць пашырэнне крыніцазнаўчай базы першасных дакументаў, паскарэнне інфармацыйна-камунікатыўных працэсаў у грамадстве, спрыянне захаванню сацыяльнай памяці грамадства, павышэнне інфармацыйнай культуры асобы, удасканаленне прафесійных кампетэнцый суб’екта бібліяграфічнай дзейнасці.

Тэма 2.3 Відавая класіфікацыя бібліяграфіі

Відавая структура бібліяграфіі прадугледжвае выдзяленне відаў бібліяграфічнай дзейнасці адпаведна розных падстаў. У сучасным бібліяграфазнаўстве ў якасці такіх падстаў вызначаюцца грамадскае прызначэнне, арганізацыйна-вытворчая прыналежнасць, функцыянальна-мэтавае прызначэнне і інш. Прапаноўваюцца таксама падыходы, згодна якіх відавая класіфікацыя здзяйсняецца на аснове катэгорый: матэрыяльнае і ідэальнае, вытворчасць і спажыванне, знешняе і ўнутранае, цэлае і частка і інш. Выдзяляемыя віды бібліяграфіі па назве вельмі падобны на віды бібліяграфічнай прадукцыі (напрыклад, навукова-дапаможная бібліяграфія і навукова-дапаможныя бібліяграфічныя дапаможнікі; галіновая бібліяграфія і галіновыя бібліяграфічныя дапаможнікі і да т.п.). Але гэта розныя паняцці. У першым выпадку выдзяляюцца віды бібліяграфічнай дзейнасці з улікам усіх структурных кампанентаў – суб’ектаў, аб’ектаў, працэсаў, сродкаў і вынікаў; у гэтым выпадку тэрмін “навукова-дапаможная бібліяграфія” можна замяніць на спалучэнне “навукова-дапаможная бібліяграфічная дзейнасць”, “галіновая бібліяграфія” – на “галіновая бібліяграфічная дзейнасць”. Пры вызначэнні відаў бібліяграфічнай прадукцыі (бібліяграфічных дапаможнікаў) класіфікуюцца толькі вынікі аднаго з працэсаў бібліяграфічнай дзейнасці (працэса бібліяграфавання). Віды бібліяграфічнай дзейнасці мэтазгодна вызначаць абагульнена, з улікам толькі істотных прымет, віды бібліяграфічнай прадукцыі вельмі дэтальна на падставе максімальнай колькасці прымет.

На думку А.П.Коршунава неабходна вытрымліваць наступныя лагічныя правілы пры распрацоўцы класіфікацыі бібліяграфіі: 1. Адзінства падстаў дзялення (у адным класіфікацыйным радзе віды могуць выдзяляцца толькі па адной дакладна сфармуляванай прымеце); 2. Неперакрыжаванасць дзяленняў (віды ў межах адной групы павінны выключачь адзін аднаго, ні адзін не павінен падпадаць пад другі ці яму падпарадкоўвацца); 3. Суразмернасць дзялення (выдзеленыя па адной прымеце віды бібліяграфіі павінны ахопліваць усе бібліяграфічныя з'явы); 4. Непарыўнасць дзялення (нельга пераскокваць з бліжэйшага класа ў больш аддалены).

У сістэме функцыянавання фіксаванай інфармацыі ў грамадстве існуюць сацыяльныя інстытуты, у межах якіх ствараюцца, распаўсюджваюцца дакументы. Гэта рэдакцыйна-выдавецкая справа, кніжны гандаль, бібліятэчная справа, архіўная справа, навукова-інфармацыйная справа, бібліяграфічная дзейнасць. Бібліяграфічная дзейнасць займае асобнае становішча, яна не мае арганізацыйнай цэласнасці, існуе ў межах іншых вышэйпералічаных інстытутаў і прадстаўляе карыстальніку не самі дакументы як крыніцы інфармацыі, а звесткі пра іх, бібліяграфічную інфармацыю. У названых інстытутах можна выдзеліць два асноўных узроўні ці контуры: непасрэдна-дакументны і дапаможны ці другасны (бібліяграфічны). Мяжа паміж гэтымі ўзроўнямі часам можа быць вельмі ўмоўнай. У сучасных умовах адбылося істотнае пашырэнне аб'ектнай сферы бібліяграфіі за кошт знакаграфіі, дакументаграфіі, медыяграфіі, відэаўдыёграфіі, фільмаграфіі, ідэаграфіі, сэнсаграфіі, сайтаграфіі. Яна ўвабрала ў сваю сферу ўвесь універсум крыніц ведаў (інфармацыі). Адпаведна павялічылася яе навуковая састаўляючая і больш выразна стала праяўляцца яе “фактаграфічнасць”. Бібліяграфічная інфармацыя з'яўляецца неад'емнай часткай большасці відаў баз даных: бібліяграфічных, рэфератыўных, поўнатэкставых, канцэптаграфічных, якія ўтрымліваюць элементы ідэнтыфікуючыя канкрэтны тэкст, фрагменты тэксту ці вынікі яго аналітыка-сінтэтычнай перапрацоўкі, магчымы таксама ў фактаграфічных, графічных, мультымедычных, якія змяшчаюць канкрэтныя факты, прыметы, паказчыкі, схемы, малюнкi, ілюстрацыі, што дазваляе ідэнтыфікаваць канкрэтны тэкст, факт і суаднесці іх з канкрэтным дакументам. І адпаведна змянілася бібліяграфічная дзейнасць. Яна атрымала камбінаваны (інтэграваны) характар. Акрамя таго, пашырыліся яе магчымасці пранікнення ў тэкст, прадстаўлення яго на ўзроўні фрагмента.

Дапаможны контур сацыяльных інстытутаў сістэмы дакументных камунікацый (уключаючы формы арганізацыі, суб'екты, мэты, аб'екты, працэсы, сродкі і вынікі) утварае сёння адносна самастойную частку грамадскай практыкі, якую называюць бібліяграфічная дзейнасць і якая па арганізацыйна-ведамаснай прымеце можа падзяляцца на наступныя інстытуцыйнальныя віды бібліяграфіі: бібліятэчная бібліяграфія, выдавецкая бібліяграфія, кнігагандлёвая бібліяграфія, кніжнапалацкая бібліяграфія, навукова-інфармацыйная бібліяграфія, архіўная бібліяграфія, музейная бібліяграфія, іншыя, якія з'яўляцца ў адпаведнасці з фарміраваннем новых

сацыяльных інстытутаў па аперыраванні фіксаванай інфармацыяй (ведамі).

Віды бібліяграфіі па грамадскім прызначэнні ствараемай і распаўсюджваемай бібліяграфічнай прадукцыі

Стварэнне бібліяграфічнай прадукцыі заўсёды сацыяльна абумоўлена і накіравана на задавальненне інфармацыйных патрэбнасцей грамадства ў цэлым, пэўных сацыяльных груп, асобных карыстальнікаў. На думку А.П.Коршунава, грамадскае прызначэнне БІ абумоўлівае яе функцыянальную структуру – пералік і паслядоўнасць выканання асноўных грамадскіх функцый: пошукавая, камунікатыўная, ацэначная, у адпаведнасці з якімі мэтазгодна выдзяляць віды бібліяграфіі па грамадскім прызначэнні: бібліяграфія камунікатыўна-пошукавага і ацэначнага прызначэння ці адпаведна агульная і спецыяльная бібліяграфія. Асноўнае адрозненне гэтых відаў бібліяграфіі – канкрэтнае мэтавае і чытацкае прызначэнне. Агульная бібліяграфія яго не мае, яна разлічана на грамадства ў цэлым У яе межах ствараюцца крыніцы БІ для ўліку дакументаванай прадукцыі пэўнага фонда (фондаў), выдадзеную на пэўнай тэрыторыі, мове, за пэўны перыяд часу. Спецыяльная бібліяграфія заўсёды мае канкрэтнае мэтавае і чытацкае (спажывецкае) прызначэнне, у межах яе ствараюцца крыніцы ў разліку на пэўную сферу абслугоўвання.

Агульная бібліяграфія – гэта галіна дзейнасці па стварэнні бібліяграфічнай прадукцыі, якая забяспечвае пошук дакументаў і інфармаванне аб іх незалежна ад іх наступнага спецыяльнага выкарыстання. Да агульнай бібліяграфіі адносіцца каталожная, дзяржаўная, рэпертуарная, масавая бібліяграфія.

Каталожная бібліяграфія – від бібліяграфічнай дзейнасці, у межах якога здзясняецца адлюстраванне і давядзенне інфармацыі аб дакументах пэўнага фонда (фондаў) без уліку якасных характарыстык дакументаў праз стварэнне і выкарыстанне электронных, картачных і друкаваных каталогаў. На думку А.П. Коршунава, менавіта яна забяспечвае канчатковую рэалізацыю пошукавай функцыі бібліяграфічнай інфармацыі. Гэты від бібліяграфічнай дзейнасці можа быць рэалізаваны практычна ў любым грамадскім інстытуце, які працуе з дакументамі і ў якім існуе неабходнаць прадастаўлення поўнай інфармацыі карыстальнікам.

Дзяржаўная бібліяграфія – дзейнасць устаноў (нацыянальных бібліятэк, на тэрыторыі былога СССР – кніжных палат) па дзяржаўнай рэгістрацыі дакументаў, падрыхтоўцы на гэтай базе сістэмы універсальнай бягучай бібліяграфічнай прадукцыі (“летапісаў”, “штогоднікаў”, “бюлетэней”) і давядзенні яе да карыстальнікаў. Крыніцы дзяржаўнай бібліяграфіі ствараюцца на аснове ўліку фармальнага прымет дакументаў (від дакумента: кніга, часопіс, ноты, рэцэнзіі, часопісныя артыкулы, мова, тэрыторыя, храналагічны перыяд).

Рэпертуарная бібліяграфія (другая назва – агульная рэтраспектыўная бібліяграфія) – від бібліяграфіі, у межах якой здзясняецца поўны ўлік дакументнай прадукцыі, створанай на тэрыторыі дзяржавы за ўвесь перыяд яе існавання, а таксама давядзенне атрыманай інфармацыі да карыстальнікаў.

У межах рэпертуарнай бібліяграфіі здзяйсняецца ўлік дакументаў па фармальных прыметах (від выдання, мова, тэрыторыя, храналагічны перыяд), і ў гэтым сэнсе яна цесна звязана з дзяржаўнай (нацыянальнай) бібліяграфіяй, якая (пры ўмове існавання ў пэўны гістарычны перыяд) стварае аснову для фарміравання рэпертуарнай бібліяграфіі. Адначасова з рэпертуарнай бібліяграфіяй часам ужываецца паняцце “нацыянальная рэтраспектыўная бібліяграфія”. *Нацыянальная бібліяграфія* – від бібліяграфіі, які забяспечвае вытворчасць і распаўсюджванне бібліяграфічнай інфармацыі па комплексе тэрытарыяльна-дзяржаўных, нацыянальна-этнічных прымет. Існуе тры асноўных падыходы: 1) нацыянальная бібліяграфія – гэта ўлік дакументаў выдадзеных на тэрыторыі пэўнай дзяржавы; 2) нацыянальная бібліяграфія – гэта ўлік дакументаў на пэўнай мове; 3) нацыянальная бібліяграфія – гэта комплексны ўлік твораў, звязаных з пэўным народам: месцам і мовай публікацый, аўтарствам і зместам.

Выданні нацыянальнай бібліяграфіі адлюстроўваюць ўсе творы, выдадзеныя ў межах дзяржавы, творы, выдадзеныя за яе межамі, але на дзяржаўнай мове, творы ўраджэнцаў гэтай краіны, якія жывуць за яе межамі, творы прысвечаныя краіне, але выдадзеныя за яе межамі .

Масавая бібліяграфія – гэта від бібліяграфіі, у межах якога ствараецца і даводзіцца да карыстальніка БІ таксама пераважна па фармальных прыметах, але абмежаванні фармальныя і/ці змястоўныя больш выразныя: ставіцца мэта азнаямлення шырокага кола карыстальнікаў з грамадска значнай часткай новастворанай дакументнай прадукцыі. Асноўным каналам распаўсюджвання масавай інфармацыі з’яўляецца перыядычны друк. У межах масавай бібліяграфіі ствараюцца разнастайныя спісы новай літаратуры, новых паступленняў, сігнальныя экзэмпляры друкаванай прадукцыі, планы-праспекты выдавецтваў, прайс-лісты, выдавецкія каталогі і інш.

Спецыяльная бібліяграфія заснавана на ацэнцы дакументаў адпаведна групавых і індывидуальных інфармацыйных патрэбнасцей карыстальнікаў. Гэта від бібліяграфічнай дзейнасці па бібліяграфічным забеспячэнні пэўнай сферы грамадскай практыкі, уключаючы стварэнне і выкарыстанне спецыяльнай бібліяграфічнай прадукцыі, а таксама выкарыстанне любых крыніц (у тым ліку крыніц агульнай бібліяграфіі ў мэтах бібліяграфічнага забеспячэння патрэбнасцей і карыстальнікаў пэўнай сферы абслугоўвання).

А.П.Коршунаў выдзяляе 6 найбольш буйных сфер абслугоўвання: навука, кіраванне, вытворчасць, адукацыя, самаадукацыя, выхаванне. Калі мець на ўвазе, што для кожнай з названых сфер можна ствараць бібліяграфічную прадукцыю, то разнавіднасцямі крыніц спецыяльнай бібліяграфіі можна лічыць навукова-дапаможную, прафесійна-вытворчую, вучэбна-дапаможную, самаадукацыйную віды бібліяграфіі. Але найчасцей гэтую сукупнасць падзяляюць на дзве асноўныя групы: навукова-дапаможная бібліяграфія і рэкамендацыйная бібліяграфія.

Пры стварэнні крыніц навукова-дапаможнай бібліяграфіі і адпаведным бібліяграфічным абслугоўванні ўлічваюцца інфармацыйныя патрэбнасці

навукоўцаў, выкладчыкаў, прадстаўнікоў вытворчасці, асабліва тых кірункаў, у межах якіх ёсць навукова-даследчыя элементы. Навукова-дапаможная бібліяграфія вельмі цесна звязана з прафесійна-вытворчай, вучэбна-дапаможнай. Яны не маюць арганізацыйнай аформленасці, імі займаюцца прыкладна аднолькавыя ўстановы, у іх межах ствараюцца крыніцы найчасцей спажывецкага прызначэння (для навукоўцаў, выкладчыкаў, кіраўнікоў вытворчасці і інш.). Пры бібліяграфічным абслугоўванні выкарыстоўваюцца амаль аднолькавыя метады, і таму часам паміж імі немагчыма правесці размежаванне.

Рэкамендацыйная бібліяграфія – від спецыяльнай бібліяграфіі, які забяспечвае вытворчасць і распаўсюджванне бібліяграфічнай інфармацыі для шырокіх колаў карыстальнікаў ці асобных іх груп з мэтай самаадукацыі, адпачынкавай дзейнасці і папулярызацыі ведаў. Для рэкамендацыйнай бібліяграфіі характэрна прымяненне якасных крытэрыяў адбору дакументаў, папулярны стыль выкладання матэрыялу, імкненне зацікавіць карыстальнікаў у звяртанні да дакументаў. Гэтым відам дзейнасці займаюцца бібліятэкі розных узроўняў, найбольш – публічныя, дзіцячыя, школьныя. Выкарыстоўваюцца розныя каналы распаўсюджвання інфармацыі. Магчыма ўжыванне ілюстрацыйнага матэрыялу, гульнёвых тэхналогій. Часам гэты від бібліяграфіі называюць папулярнай бібліяграфіяй.

Віды бібліяграфіі па функцыянальна-мэтавай (храналагічнай) прымеце ствараемай і распаўсюджваемай бібліяграфічнай прадукцыі. *Бягучая бібліяграфія* выконвае функцыю рэгулярнага інфарміравання аб новых дакументах і забяспечвае карыстальнікам магчымасць сачыць за новым дакументным патокам наогул ці па асобнай галіне ведаў, тэме, праблеме, сферы дзейнасці.

Рэтраспектыўная бібліяграфія – від бібліяграфіі, у межах якога падагульняецца развіццё дакументных патокаў за пэўныя адрэзкі часу і забяспечваецца рэтраспектыўны пошук у накопленых дакументных масівах пад час бібліяграфічнага абслугоўвання і самаабслугоўвання.

Перспектыўная бібліяграфія – від бібліяграфічнай дзейнасці, у межах якога ствараецца і даводзіцца да карыстальніка бібліяграфічная інфармацыя аб дакументах, пакуль яшчэ не выдадзеных, а толькі падрыхтаваных да друку. Яна рэалізуецца ў асноўным на базе рэдакцыйна-выдавецкіх калектываў, якія рэкламуюць рыхтуемую да выпуску дакументную прадукцыю, а таксама на базе бібліятэк і кнігагандлёвых устаноў, якія здзяйсняюць адпаведныя заказы і інфармуюць карыстальнікаў аб будучых паступленнях у продаж, у бібліятэчныя фонды.

Змест і форма бібліяграфіруемых дакументаў таксама можа разглядацца ў якасці падставы для вызначэння відаў бібліяграфіі. У адпаведнасці з ёй гістарычна сфарміраваліся і актыўна развіваюцца асноўныя віды бібліяграфіі: універсальная, галіновая і комплексная. Універсальная бібліяграфія – гэта бібліяграфія, якая заснавана на ўліку фармальных прымет дакументаў як аб'ектаў бібліяграфічнага адлюстравання (від дакумента, мова, месца стварэння / распаўсюджвання), у якой змястоўны склад

бібліяграфіруемых дакументаў праяўляецца апасродкавана. Як від дзейнасці яна рэалізуецца на базе розных грамадскіх інстытутаў сістэмы дакументных камунікацый, якія ствараюць электронныя і картачныя каталогі, розныя формы індывідуальнага ўліку дакументаў, у межах якіх яны адлюстроўваюцца як матэрыяльныя адзінкі, аб'екты захавання, аб'екты выпуску.

Галіновая бібліяграфія абапіраецца на змястоўныя прыкметы дакументаў як аб'ектаў бібліяграфічнага адлюстравання (тэматыка дакумента, прыналежнасць яго зместу да пэўнай галіны ведаў). Фармальныя прыметы дакументаў пры гэтым улічваюцца для абмежавання тэматычна вызначанага дакументнага патоку. Галіновая бібліяграфія – гэта такі від бібліяграфічнай дзейнасці, у межах якога ствараецца і даводзіцца да карыстальніка інфармацыя аб дакументах у межах пэўнай галіны ведаў. Да разнавіднасцей галіновай бібліяграфіі можна аднесці шматгаліновую і тэматычную бібліяграфіі (А.П.Коршунаў).

Асобнае месца займаюць персанальная, краязнаўчая, краіназнаўчая віды бібліяграфіі. Яны заснаваны на спалучэнні змястоўных і фармальных прымет дакументаў як аб'ектаў бібліяграфічнай дзейнасці.

Персанальная бібліяграфія – від бібліяграфіі, у межах якога ствараецца і даводзіцца да карыстальніка бібліяграфічная прадукцыя аб дакументах пэўнай асобы і/ці аб пэўнай асобе.

Краязнаўчая бібліяграфія – від бібліяграфіі, у межах якога ствараецца і даводзіцца да карыстальніка бібліяграфічная прадукцыя аб дакументах, створаных на тэрыторыі пэўнага краю і/ці прысвечаных яму.

Краіназнаўчая бібліяграфія – від бібліяграфіі, у межах якога ствараецца і даводзіцца да карыстальніка бібліяграфічная прадукцыя аб дакументах, створаных на тэрыторыі пэўнай краіны і/ці прысвечаных ёй. Разам з тым, неабходна адзначыць, што ў навуковай літаратуры аб'ём паняццяў краязнаўчая і краіназнаўчая бібліяграфія разглядаюцца неадназначна.

Бібліяграфія бібліяграфіі (другая назва – “метабібліяграфія”) – від бібліяграфіі, ў межах якога ствараецца і даводзіцца да карыстальніка бібліяграфічная прадукцыя аб бібліяграфічных дакументах (крыніцах бібліяграфічнай інфармацыі). Пры гэтым да ўвагі могуць брацца як фармальныя, змястоўныя, так і іншыя характарыстыкі бібліяграфіруемых аб'ектаў. А.П.Коршунаў лічыць яе спецыфічным відам бібліяграфіі. На думку Кузьмініч Т.В., Саітавай В.І., ужыванне другой часткі тэрміна можна лічыць састарэлым (бібліяграфія = бібліяграфічная прадукцыя).

Прымяненне дадатковых, у дачыненні да вышэйпералічаных, падстаў абумоўлена складанасцю бібліяграфічнай дзейнасці, яе мабільнасцю ва ўспрыняцці новых тэхналогій і прымяненні новых формаў бібліяграфічнага абслугоўвання, а таксама яе інфраструктурным характарам, здольнасцю да ўзаемапраціканення з шэрагам сфер навукі і практыкі. З улікам асаблівасцей рэалізацыі бібліяграфічнай дзейнасці (яе характарам) можна выдзеліць такія віды як прафесійная і прафесійная (аматарская) бібліяграфія, вытворчая і спажывецкая бібліяграфія. Гэтыя віды можна назваць скразнымі, іх пералік

абумоўлены характарам чалавечай дзейнасці наогул, бібліяграфічная спецыфіка праяўляецца праз пастаноўку мэтай, выбар аб'ектаў, сродкаў, выкананне асобных аперацый, асаблівасці атрыманых вынікаў. Для сучаснай бібліяграфічнай практыкі значным з'яўляецца асяроддзе рэалізацыі практычных намаганняў бібліёграфа. У электронным асяроддзі вядзецца інтэнсіўная бібліяграфічная дзейнасць, што абумоўлівае не толькі выкананне спецыфічных працэсаў, стварэнне і выкарыстанне якасна новых сродкаў, але і істотныя змены на ўзроўні аб'ектаў, суб'ектаў дзейнасці, мэтай і вынікаў іх дзейнасці.

Раздел 3 Бібліяграфазнаўства – навука аб бібліяграфіі

Тэма 3.1 Бібліяграфазнаўства як сістэма навуковых ведаў

У адпаведнасці з тэрміналагічным стандартам “Інфармацыйна-бібліятэчная дзейнасць, бібліяграфія” (Мінск, 2004) бібліяграфазнаўства – гэта такая “навуковая дысцыпліна, якая вывучае тэорыю, гісторыю, метадалогію, тэхналогію, методыку, арганізацыю бібліяграфіі”. У межах гэтага азначэння пералічаны ўсе асноўныя сучасныя аспекты вывучэння бібліяграфіі як кірунка грамадскай практыкі чалавека. Бібліяграфазнаўства таксама разглядаецца як навука аб бібліяграфіі. У той жа час можна скіраваць увагу не на аспекты, якія аднолькава выдзяляюцца для шэрагу навуковых дысцыплін (азначэнні могуць у такім выпадку адрознівацца толькі ўказаннем аб'екта), а на сутнасць аб'екта вывучэння і спецыфіку навукова-пазнавальнай часткі бібліяграфічнай дзейнасці. У такім выпадку пад бібліяграфазнаўствам, на погляд Кузьмініч Т.В., Саітавай В.І., трэба разумець навуковую дысцыпліну, якая выпрацоўвае сістэму ведаў аб бібліяграфіі як грамадскай з'яве, сутнасці бібліяграфічнай інфармацыі (бібліяграфічных ведаў), заканамернасцях іх стварэння і выкарыстання. Прадметам бібліяграфазнаўства з'яўляюцца бібліяграфічныя сувязі і адносіны ў сістэме тэкставых камунікацый, функцыі, законы, прынцыпы, змест і формы бібліяграфіі, структурныя кампаненты бібліяграфічнай дзейнасці, заканамернасці вытворчасці, пошуку, распаўсюджвання, выкарыстання бібліяграфічнай інфармацыі (ведаў).

Галоўным прызначэннем навукі як сацыяльнага інстытута з'яўляецца стварэнне і распаўсюджванне навуковых ведаў, выпрацоўка сродкаў і метадаў даследавання, фарміраванне навуковага кадравага патэнцыялу. Таму адказнасць бібліяграфазнаўства як асобнага кірунка навуковай сферы па ўсіх названых пазіцыях з'яўляецца значнай і няпростай. Яго развіццё цесна звязана з навуковымі дысцыплінамі, аб'ектам якіх з'яўляюцца фіксаваныя тэксты, іх стварэнне, аналіз, распаўсюджванне. Гэта кнігазнаўства, бібліятэказнаўства, інфарматыка, архівазнаўства, дакументалогія, гістарыяграфія, археаграфія і інш.

Бібліяграфазнаўства скіравана на стварэнне новых навуковых ведаў. Як кожная навука, яна ўключае шэраг асноўных элементаў. У прыватнасці,

навукоўцаў, якія выкарыстоўваюць і ствараюць адпаведныя веды, валодаюць пэўнымі здольнасцямі, працуюць з улікам раздзялення працы згодна тэматыкі даследаванняў, узроўню іх складанасці. Яны павінны пастаянна пацвярджаць сваю навуковую кваліфікацыю праз навуковыя публікацыі, грамадскае прызнанне, атрыманне навуковых званняў, ступеней.

У межах навукі існуюць навуковыя школы, якія ўяўляюць сабой разнавіднасць навуковай структуры, што ўзначальвае выдатны навуковец, ідэі якога становяцца пануючымі на працягу значнага перыяду часу, актыўна распрацоўваюцца паслядоўнікамі, могуць аб'ядноўвацца адной даследчыцкай праграмай, адзінымі падыходамі, навуковым стылем. Часам выказваюцца меркаванні, што ў бібліяграфазнаўстве адсутнічаюць навуковыя школы. У якасці сучасных “дысцыплінарных” школ, на думку Кузьмініч Т.В., Саітавай В.І., можна разглядаць навуковую школу А.П. Коршунава, погляды якога актыўна распрацоўваліся на бібліяграфічных кафедрах вышэйшых навучальных устаноў савецкай і постсавецкай прасторы.

Бібліяграфазнаўства выконвае ў дачыненні да бібліяграфічнай дзейнасці шэраг функцый:

– пазнавальна-тлумачальную (у межах бібліяграфазнаўства вызначаюцца, аналізуюцца бібліяграфічныя з’явы, выяўляецца і тлумачыцца іх сутнасць, паказваюцца асаблівасці развіцця і прычынна-выніковыя сувязі);

– кумулятыўна-інфармацыйную (у яго межах адбываецца накопленне і перадача навуковай інфармацыі (ведаў));

– сінтэзуючую (бібліяграфазнаўства займаецца стварэннем (сінтэзам) новых ведаў на аснове раней створаных і даных бібліяграфічнай практычнай дзейнасці);

– культурна-светапоглядную (бібліяграфазнаўства дапамагае не толькі павялічыць і растлумачыць вядомыя ў яго межах навуковыя веды, але і ўключыць іх у цэласную сістэму навуковых ведаў, разглядаць з’явы свету ў іх адзінстве і разнастайнасці, выпрацаваць свой светапогляд);

– эўрыстычную (у межах бібліяграфазнаўства адкрываюцца новыя з’явы, сувязі, заканамернасці, шляхі і кірункі развіцця бібліяграфіі ў грамадстве),

– прагнастычная (прагнозная) (бібліяграфазнаўства паказвае шляхі і перспектывы развіцця бібліяграфіі ў цэлым, асобных яе частак з мэтай прадугледжвання паслядоўнасці змены бібліяграфічных з’яў і магчымых наступстваў).

На сучасным этапе разглядаюць наступную структуру бібліяграфазнаўства. У яго межах можна выдзеліць дзве асноўныя часткі: агульнае і прыватнае бібліяграфазнаўства. Агульнае займаецца праблемамі, якія адносяцца да бібліяграфіі ў цэлым, прыватнае – да асобных выразна вылучаемых частак (галіновае бібліяграфазнаўства, бібліяграфічнае крыніцазнаўства і інш.).

Аб’ектам бібліяграфазнаўства можа выступаць як бібліяграфія ў цэлым, так і любая яе састаўная частка (напрыклад, віды бібліяграфіі,

бібліяграфічныя працэсы, віды бібліяграфічнай прадукцыі і інш.), а таксама асобныя бібліяграфічныя з’явы.

У межах бібліяграфазнаўства можна выдзеліць метадалогію, тэорыю, гісторыю, методыку, тэхналогію і арганізацыю бібліяграфіі. Метадалогія бібліяграфіі – раздзел бібліяграфазнаўства, у межах якога даследуецца сістэма парадгм, канцэпцый, падыходаў, законаў, прынцыпаў вывучэння бібліяграфіі як грамадскай з’явы, метадаў навуковай бібліяграфічнай дзейнасці. Тэорыя бібліяграфіі – сістэма навуковых ведаў аб сутнасці, законах, заканамернасцях, уласцівасцях, структуры і іншых катэгорыях бібліяграфіі як грамадскай з’явы. Гісторыя бібліяграфіі – раздзел бібліяграфазнаўства, у межах якога даследуецца ўзнікненне бібліяграфіі і яе развіццё на розных гістарычных этапах. Методыка бібліяграфіі – сукупнасць прынцыпаў, метадаў, прыёмаў, спосабаў і правіл, з дапамогай якіх рэалізуюцца практычныя намаганні суб’екта па стварэнні, пераўтварэнні і давядзенні бібліяграфічнай інфармацыі да карыстальніка.

Тэхналогія бібліяграфіі – сукупнасць працэдур, якія рэалізуюцца у межах бібліяграфічнай практыкі і з дапамогай якіх на аснове комплексу тэхналагічных сродкаў забяспечваецца стварэнне, пераўтварэнне і давядзенне бібліяграфічнай інфармацыі да карыстальніка.

Арганізацыя бібліяграфіі – раздзел бібліяграфазнаўства, у межах якога распрацоўваюцца шляхі і сродкі структурыравання (упарадкавання), планавання, аптымізацыі бібліяграфічнай дзейнасці, кіравання ёю ў цэлым і асобнымі бібліяграфічнымі працэсамі.

У працэсуальным плане бібліяграфазнаўства можна разглядаць як навуковую дзейнасць, асноўнымі кампанентамі якой з’яўляюцца:

– суб’ект (фізічная ці юрыдычная асоба, якая займаецца навуковай бібліяграфічнай дзейнасцю – упарадкаваннем створаных раней і генерыраваных новых ведаў аб вывучаемым прадмеце – бібліяграфіі ў цэлым ці любой яе частцы, з’яве);

– мэта (пажаданая мадэль вынікаў навуковай бібліяграфічнай дзейнасці – стварэнне новых навуковых ведаў аб бібліяграфіі і спрыянне тым самым яе паступальнаму развіццю і ўзвышэнню ролі як грамадскай з’явы);

– аб’ект (бібліяграфічная дзейнасць у цэлым, бібліяграфічная з’ява (кірунак дзейнасці, працэс, прадукцыя і інш.), сувязі, адносіны, якія даследуюцца ў межах бібліяграфазнаўства);

– працэсы (вытворчасць новых навуковых ведаў, захаванне і трансляцыя накопленых навуковых ведаў, актуалізацыя раней створаных навуковых ведаў аб вывучаемых прадметах – бібліяграфіі ў цэлым ці любой яе частцы; спажыванне ведаў у адпаведнасці з прафесійнымі патрэбнасцямі);

– сродкі (матэрыяльныя і ідэальныя) бібліяграфазнаўства (метады: філасофскія, агульнанавуковыя і інш.; абнародванне ідэй на навуковых канферэнцыях, семінарах; навуковыя апублікаваныя і неапублікаваныя працы; тэхналогіі; бібліяграфічная прадукцыя як сродак рэалізацыі навуковых ідэй і інш.);

– вынікі навуковай бібліяграфічнай дзейнасці (сукупнасць атрыманых

раней і ствараемых бібліяграфазнаўчых ведаў, рэалізаваных у парадыгмах, канцэпцыях, тэорыях, ідэях, гіпотэзах і прадстаўленых у форме справаздач аб навукова-даследчых распрацоўках, у навуковых артыкулах, манаграфіях, дысертацыях, навукова-метадычных матэрыялах, рэкамендацыях, выступленнях, а таксама ў шэрагу жанраў бібліяграфічных дапаможнікаў, што маюць значны навуковы складнік).

Тэма 3.2 Развіццё бібліяграфазнаўства на сучасным этапе

Асноўныя этапы развіцця бібліяграфазнаўства можна суадносіць са зменай парадыгм. Парадыгма – гэта фундаментальныя прынцыпы, аформленыя ў адносна самастойныя канцэпцыі, тэорыі, якія становяцца пануючымі на пэўным этапе развіцця навукі.

На сёняшні дзень у бібліяграфазнаўстве існуе некалькі альтэрнатыўных канцэпцый, якія прадстаўляюць сістэмы поглядаў на бібліяграфію (бібліяграфічную дзейнасць), яе ролю для грамадства ў межах яго сацыякультурнага, навуковага і інтэлектуальнага развіцця.

Дакументаграфічная (інфармацыйна-дакументаграфічная) канцэпцыя распрацоўваецца А. П. Коршунавым з сярэдзіны 1970-х гг. Сустракаюцца дакументаграфічная, інфармацыйна-дакументаграфічная, сістэмна-дзейнасная, сістэмна-інфармацыйная, інфармацыйна-дзейнасная канцэпцыя.

Сваю назву яна атрымала па вядучых метадычных і тэарэтычных катэгорыях: “інфармацыя”, “дакумент”, “дзейнасць”, “сістэмна-дзейнасны падыход”. Метадалагічная аснова канцэпцыі – навуковы метады (спосаб) тэарэтычнага ўзнаўлення бібліяграфіі: рух ад канкрэтнага да абстрактнага. Вядучая катэгорыя – бібліяграфічная (другасная) інфармацыя, якая з’яўляецца крытэрыем адмежавання бібліяграфічных з’яў ад любых іншых, а таксама сродак і прамежкавы вынік бібліяграфічнай дзейнасці.

У яе межах бібліяграфія разумеецца як галіна дакументальна-інфармацыйнай дзейнасці, звязаная з усімі магчымымі аспектамі функцыянавання бібліяграфічнай інфармацыі ў сістэме дакументальных камунікацый. Бібліяграфія – у шырокім сэнсе (як цэлае) уключае ўсе з’явы бібліяграфічнай прыроды: бібліяграфічную практыку, прадукцыю, бібліяграфічную навуку (бібліяграфазнаўства), адукацыю, арганізацыю, кіраванне дзейнасцю.

Метасістэмай функцыянавання бібліяграфіі з’яўляецца сістэма дакументальных камунікацый. Бібліяграфія выводзіцца за межы кніжнай справы і распаўсюджваецца на ўсе віды дакументаў (музейныя экспанаты, графіку, археалагічныя артэфакты, батанічныя гербарыі, якія можна разглядаць як матэрыяльныя носьбіты, на якіх зафіксавана сацыяльная інфармацыя).

Непасрэдным аб’ект бібліяграфіі – дакумент (не кніга, якая разглядаецца як прыватны выпадак дакумента), любая сацыяльная інфармацыя, зафіксаваная чалавекам на матэрыяльным носьбіце ў мэтах яе захавання,

распаўсюджвання і выкарыстання. Бібліяграфію пры такім падыходзе больш правільна называць дакументаграфіяй.

Мэта бібліяграфіі – садзейнічанне рэалізацыі адносін у сістэме “дакумент – спажывец”. Асноўныя функцыі бібліяграфіі – пошукавая, камунікатыўная, ацэначная.

Адметнасць беларускай навуковай школы (у адпаведнасці з даследаваннем С.В. Зыгмантовіч, В.І. Саітавай) у галіне разгледаных навук – гэта яе развіццё ў межах вышэйшай навучальнай установы; вызначэнне назвы школы па напрамку навуковай спецыяльнасці і як вынік – шырыня праблематыкі навуковых даследаванняў: пытанні гісторыі, тэорыі, метадыкі, арганізацыі бібліятэчнай справы, бібліяграфіі, кніжнай культуры з вылучэннем у іх педагагічнага кампаненту, звязанага з выкарыстаннем кнігі, інфармацыі, інфармацыйных рэсурсаў у развіцці асобы, выхаванні, навучанні; заснаванне яе на базе трох спецыяльных кафедр факультэта інфармацыйна-дакументных камунікацый і ўваходжанне ў інтэлектуальнае ядро навуковай школы выкладчыкаў і выпускнікоў адзінай у краіне навучальнай установы вышэйшай адукацыі, якая рыхтуе спецыялістаў для бібліятэчна-інфармацыйнай сферы; спрыяльныя ўмовы для педагагічных і навуковых камунікацый паміж заснавальнікам школы і яго вучнямі – паслядоўнікамі – для супольнай работы над навуковымі праектамі.

Сярод сацыяльна-эканамічных, рэгіянальных асаблівасцяў і арганізацыйных умоў станаўлення беларускай навуковай школы трэба адзначыць грунтоўны фундамент і магчымасці выкарыстання дасягненняў папярэдніх пакаленняў навукоўцаў і выкладчыкаў бібліятэчнага факультэта (факультэт быў заснаваны ў 1944 г.); падтрымку і непасрэдны ўплыў на развіццё айчынай школы навукоўцаў маскоўскай і ленінградскай навуковых школ у галіне бібліятэчнага, бібліяграфічнага, кнігазнаўства праз падрыхтоўку навуковых кадраў для Беларусі; адносна малады ўзрост навуковай школы, што, бяспрэчна, адбіваецца на сфарміраванасці навуковых пакаленняў у межах школы.

Заснавальнік беларускай навуковай школы па бібліятэчназнаўстве, бібліяграфічназнаўстве і кнігазнаўстве – Васілій Емяльянавіч Лявончыкаў, доктар педагагічных навук, прафесар, правадзейны член Міжнароднай акадэміі інфарматызацыі пры ААН, член-карэспандэнт Беларускай акадэміі адукацыі, прафесар кафедры тэорыі і гісторыі інфармацыйна-дакументных камунікацый.

Навуковая школа, як навуковая супольнасць, аб’ядноўвае спецыялістаў, звязаных найперш распрацоўкай агульных навуковых праблем. У спецыяльным друку змястоўнае поле даследаванняў, у тым ліку адносна функцыянавання навуковай школы, ужо разглядалася як пры яе агульнай характарыстыцы, так і пры раскрыцці пытанняў вывучэння кнігазнаўства, чытання, навуковай дзейнасці асобных структурных падраздзяленняў універсітэта. Адным з найважнейшых навуковых кірункаў у межах разглядаемай школы з’яўляюцца праблемы бібліяграфічназнаўства.

Вылучэнне беларускага бібліяграфазнаўства як навуковага накірунку даследаванняў у адзінстве праблематыкі, метадаў даследавання, выкарыстання іх вынікаў для аптымізацыі практыкі падрыхтоўкі бібліятэчных спецыялістаў і бібліяграфічнай практыкі работы бібліятэк адпавядала як грамадскай запатрабаванасці, так і зместу навуковых інтарэсаў, канцэптואльным асновам, распрацаваным лідарам школы В.Е.Лявончыкавым.

Пачаўшы навуковую дзейнасць у галіне бібліяграфазнаўства ў пачатку так званага некласічнага перыяду развіцця гэтай дысцыпліны, Лявончыкаў актыўна даследаваў гістарычныя, тэарэтычныя і арганізацыйныя пытанні бібліяграфіі, спецыфіку іх праяўлення ў рэспубліканскай (часоў БССР) сістэме бібліяграфічнай дзейнасці. Неацэнны ўклад навукоўца ў гісторыю айчыннай бібліяграфіі: ён вызначыў і рупліва даследаваў змястоўна-прадметнае напаяўненне іншых дысцыплін беларускага бібліяграфазнаўства, далучыў да гэтай справы маладых навукоўцаў, увёў у навучальны працэс «Беларускую бібліяграфію» як вучэбную дысцыпліну для падрыхтоўкі бібліятэкараў-бібліёграфаў. Высокую адзнаку атрымалі доктарская дысертацыя па тэме «Система библиографической информации союзной республики: теоретико-методологические проблемы», абароненая ў спецыялізаваным савеце пры Дзяржаўнай бібліятэцы імя У.І.Леніна (Масква, 1988 г.) і манаграфія «Система библиографической информации союзной республики: история, современное состояние, проблемы» (Мінск, 1990 г.).

Прыхільнік інфармацыйна-дакументаграфічнай канцэпцыі А.П. Коршунава, які падняў прафесійную свядомасць спецыялістаў бібліяграфіі на новы ўзровень, В.Я. Лявончыкаў выявіў рэгіянальныя супярэчнасці ў сістэме дакумента, абгрунтаваў прынцып дыферэнцыяцыі інфармацыйных патрэб рэгіёна на агульныя і спецыфічныя, што дазволіла ўдакладніць іх структуру, даследаваць сутнасць паняццяў “інфармацыйныя патрэбы рэгіёна” і “рэгіянальныя інфармацыйныя патрэбы”, раскрыць механізмы ўзнікнення і развіцця рэгіянальнай бібліяграфічнай інфармацыі.

Узбагачалі беларускае бібліяграфазнаўства навуковыя адкрысці, зробленыя падчас падрыхтоўкі кандыдацкіх дысертацый не толькі пад кіраўніцтвам В.Е. Лявончыкава, але і кандыдатамі навук, якія закончылі аспірантуры Маскоўскага і Ленінградскага інстытутаў культуры. Іх дысертацыйныя працы прысвечаны развіццю асобных відаў беларускай бібліяграфіі і аптымізацыі сістэм бібліяграфічнай інфармацыі: рэкамендацыйнай (В.І. Саітава), літаратурнай (Т.М. Сакалова); бібліяграфічнага забеспячэння асобных сфер дзейнасці і катэгорый спецыялістаў (В.А. Касап, С.В. Зыгмантовіч), бібліяграфічнай апрацоўкі дакументаў (М.А. Яцэвіч).

Неабходна адзначыць, што адным з важных навуковых дасягненняў айчыннай школы стала абгрунтаванне на сучасных навуковых падмурках паняццяў “нацыянальны дакумент” і “беларускі друк” як аб’ектаў бібліяграфавання, вызначэнне нацыянальнай бібліяграфіі як віда і

асаблівасцей яе функцыянавання ў краіне. Паспяхова вялося даследаванне галіновых бібліяграфічных сістэм.

Беларускае бібліяграфазнаўства не толькі ўспрымае тэарэтычную поліканцэптуальнасць і сучасны метадалагічны арсенал, але і ўключаецца ў навуковае асэнсаванне пытанняў трансферу фіксаваных ведаў у лічбавым асяроддзі. Фундаментальныя змены ў інфармацыйнай інфраструктуры грамадства і лічбавыя тэхналогіі пачалі імкліва змяняць практыкі стварэння, захавання, распаўсюджвання і доступу да інфармацыйных аб'ектаў, раскрыліся новыя магчымасці для развіцця інтэграцыйных працэсаў бібліяграфічнай практычнай дзейнасці і навукі з роднаснымі і іншымі сацыяльнымі практыкамі і даследаваннямі. Гэтыя працэсы таксама паўплывалі на фарміраванне нацыянальнай навуковай школы.

Міждысцыплінарнасць навуковых даследаванняў становіцца адной з характэрных рысаў даследаванняў навукова-педагагічнай школы. Яшчэ адна асаблівасць – паглыбленне інтэграванасці з педагагічнай навукай, што абумоўлена не толькі актуальнасцю вывучэння праблем бібліятэк як сацыякультурных, адукацыйных цэнтраў, але і нарматыўнай замацаванасцю функцыянавання аспірантуры і магчымасцямі абароны кандыдацкіх дысертацый.

Навуковыя даследаванні і практыка-арыентаваныя навуковыя распрацоўкі ў 2000-я гады вызначаюцца разнастайнасцю інфармацыйнага аспекту сацыякультурнай рэальнасці: праблемы нацыянальнага дакумента і кніжнай культуры, нацыянальнай бібліяграфіі, інфармацыйнай культуры, маркетынговых камунікацый бібліятэк, прафесійных кампетэнцый бібліятэчна-бібліяграфічных кадраў і інш. Завостранасць навуковых даследаванняў на новых актуальных тэмах вонкава зменшыла ўвагу да чыста бібліяграфазнаўчых пытанняў, – такая тэндэнцыя адзначаецца ў постсавецкіх і замежных краінах. У межах навуковай школы прасочваецца комплекснасць тэм даследаванняў – бібліяграфазнаўчы змест арганічна ўключаецца ў актуальную праблематыку сацыяльна-інфармацыйнага ўзаемадзеяння ў асноўных сферах функцыянавання бібліяграфічнай інфармацыі ў беларускім грамадстве. Адна з ключавых праблем, фарміраванне інфармацыйнай культуры і яе складовай часткі – бібліяграфічнай культуры, даследавана ў межах бібліятэчнага сацыяльнага інстытута з пазіцыі сучасных бібліяграфічных пошукавых сістэм, сэрвісаў і тэхналогій.

Абагульняючы сучасныя напрамкі навуковых даследаванняў, якія праводзяцца ў рамках навуковай школы, можна вызначыць гісторыю беларускай бібліяграфіі, сістэму бібліяграфічнай інфраструктуры сучаснага інфармацыйнага грамадства краіны, інфармацыйна-бібліяграфічныя рэсурсы Беларусі і іх кадравы патэнцыял, тэхналогіі бібліяграфічнай дзейнасці, праблемы інфармацыйнай культуры. Акрамя змястоўнай трансфармацыі праблематыкі ў галіне бібліяграфазнаўства дасягненнямі навуковай школы можна назваць:

– пашырэнне маштабаў і вынікі даследчыцкай дзейнасці, што знаходзяць сваё адлюстраванне ў публікацыйнай актыўнасці выкладчыкаў,

аспірантаў і падрыхтоўцы шэрагу фундаментальных навуковых прац (манаграфій, тэматычных зборнікаў), вучэбных дапаможнікаў па дысцыплінах бібліяграфазнаўчага цыклу з грыфам міністэрства адукацыі, ВМА па адукацыі ў галіне культуры і мастацтва;

– пашырэнне кола навуковых кіраўнікоў даследаваннямі дысертантаў, што сведчыць пра якасны рост выкладчыкаў спецыяльных кафедр і фарміраванні навуковых пакаленняў у межах школы;

– сувязь навуковай школы з вырашэннем праблем забеспячэння навучальна-прафесійнай дзейнасці, што ўплывае на прадметна-змястоўны профіль і вынікі;

– падрыхтоўку аспірантаў на аснове мэтавага набору (кантрактнай сістэмы) і забеспячэнне кіраўніцтва практыка-арыентаванымі тэмамі па заяўках бібліятэчна-інфармацыйных устаноў;

– паспяховае ўключэнне выкладчыкаў кафедры ў правядзенне навуковых даследаванняў па заяўках на навукова-тэхнічнае забеспячэнне дзейнасці дзяржаўных органаў кіравання ў сферы культуры;

– актывізацыю экспертнай дзейнасці членаў навуковай школы.

Цікавасць да навуковых школ і асэнсаванне іх дзейнасці – прадуктыўны шлях для канструктыўнага вырашэння навуковых задач развіцця бібліятэчна-інфармацыйнай галіны.

3 ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

Пытанні да круглых сталоў

Круглы стол

Тэма 2.1 Бібліяграфія як галіна дзейнасці. Бібліяграфічная практычная дзейнасць: паняцце і структура (2 гадзіны)

Структура бібліяграфічнай дзейнасці

Мэта: засваенне ўяўлення аб бібліяграфічнай дзейнасці.

Задачы:

вызначыць паняцце “бібліяграфічная дзейнасць”;

разгледзець функцыянаванне бібліяграфіі ў сістэме дакументальных камунікацый;

засвоіць разгледзець прынцыпы і заканамернасці бібліяграфічнай дзейнасці;

засвоіць паняцце і структуру бібліяграфічнай практычнай дзейнасці.

Парадак узаемадзеяння:

1. Адкрыццё круглага стала.
2. Прэзентацыя тэмы, мэты і задач круглага стала.
3. Прэзентацыя пытанняў круглага стала.
4. Абмеркаванне пытанняў круглага стала.
5. Абагульненне вынікаў круглага стала.

Пытанні для абмеркавання:

1. Паняцце “бібліяграфічная дзейнасць” у тэрмінасістэме бібліяграфазнаўства, яго генезіс.

2. Функцыянаванне бібліяграфіі ў сістэме дакументальных камунікацый

3. Прынцыпы і заканамернасці бібліяграфічнай дзейнасці.

4. Бібліяграфічная практычная дзейнасць: узнікненне, асаблівасці развіцця, спецыфіка, структура.

4 РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ

4.1 Пытанні для бягучай атэстацыі слухачоў

Пытанні для правядзення заліку па дысцыпліне “Бібліяграфазнаўства”

1. Паняцце “бібліяграфія”, яго ўзнікненне і развіццё.
2. Метасістэмы існавання бібліяграфіі як грамадскай з’явы.
3. Сістэма дакументальных камунікацый як метасістэма існавання бібліяграфіі.
4. Універсум чалавечай дзейнасці як метасістэма існавання бібліяграфіі як грамадскай з’явы.
5. Свет тэкставых камунікацый як метасістэма існавання бібліяграфіі.
6. Бібліяграфічная інфармацыя: узнікненне, напрамкі развіцця, асаблівасць.
7. Асноўныя ўласцівасці (якасці) бібліяграфічнай інфармацыі.
8. Інфармацыйныя бар’еры ў сістэме дакументных камунікацый.
9. Паняцце “бібліяграфічныя веды” згодна кагнітаграфічнай канцэпцыі бібліяграфіі.
10. Вызначэнне бібліяграфіі як “бібліяграфічнага квадрата” згодна кагнітаграфічнай канцэпцыі бібліяграфіі.
11. Дваіснасць бібліяграфічнай інфармацыі.
12. Дакументальныя і бібліяграфічныя патрэбнасці.
13. Унутраныя грамадскія функцыі бібліяграфічнай інфармацыі.
14. Знешнія грамадскія функцыі бібліяграфічнай інфармацыі.
15. Бібліяграфічнае паведамленне і бібліяграфічны запіс як форма бібліяграфічнай інфармацыі.
16. Бібліяграфічны дапаможнік як асноўны спосаб існавання і сродак распаўсюджвання дакументаванай бібліяграфічнай інфармацыі.
17. Тыпы бібліяграфічных дапаможнікаў.
18. Жанры бібліяграфічных дапаможнікаў.
19. Віды бібліяграфічных дапаможнікаў па грамадскім прызначэнні.
20. Крыніцы агульнай бібліяграфіі.
21. Крыніцы спецыяльнай бібліяграфіі.
22. Віды бібліяграфічных дапаможнікаў па функцыянальна-метавай ці храналагічнай прымеце.
23. Віды бібліяграфічных дапаможнікаў па зместу дакументаў як аб’ектаў адлюстравання.
24. Формы прадстаўлення бібліяграфічнай прадукцыі.
25. Бібліяграфія як галіна дзейнасці.
26. Бібліяграфічная практычная дзейнасць: паняцце і структура.
27. Унутраная (кампанентная) структура бібліяграфічнай практычнай дзейнасці: агульная характарыстыка.
28. Відавая класіфікацыя бібліяграфіі.

29. Бібліяграфазнаўства як сістэма навуковых ведаў.
30. Асноўныя сучасныя канцэпцыі бібліяграфазнаўства.
31. Беларуская навуковая школа па бібліятэказнаўстве, бібліяграфазнаўстве і кнігазнаўстве.

4.2 Заданні для самастойнай работы

Раздзел 1 Асновы тэорыі бібліяграфіі

Тэма 1.1 Бібліяграфія як грамадская з’ява, прычыны яе ўзнікнення. Бібліяграфічная інфармацыя і бібліяграфічныя веды як асноўнае паняцце тэорыі бібліяграфіі

Заданне (2 гадзіны)

Вывучыць з выкарыстаннем рэкамендуемай літаратуры наступныя пытанні:

1. Паняцце “бібліяграфія”, яго этымалогія і генезіс.

2. “Бібліяграфічная інфармацыя”, “бібліяграфічныя веды”: паняцці, сутнасць.

3. Метасістэмы існавання бібліяграфіі як грамадскай з’явы.

4. Групы інфармацыйных бар’ераў, іх значэнне.

Літаратура для самастойнага вывучэння: [3, с. 5–31; 6, с. 54–58; 16, с. 168–176].

Патрабаванні да праверкі вынікаў самастойнай работы. Праверка вынікаў самастойнай работы ажыццяўляецца пры правядзенні бягучай атэстацыі (пытанні № 1–9).

Тэма 1.2 Функцыянальная структура бібліяграфіі. Формы існавання бібліяграфічнай інфармацыі (бібліяграфічных ведаў)

Заданне (2 гадзіны)

Вывучыць з выкарыстаннем рэкамендуемай літаратуры наступныя пытанні:

1. Функцыянальная структура бібліяграфіі згодна розным навуковым канцэпцыям.

2. Дваістасць бібліяграфічнай інфармацыі.

3. Інфармацыйныя, дакументныя і бібліяграфічныя патрэбнасці: паняцце, сутнасць, іх суадносіны.

4. Грамадскія функцыі бібліяграфічнай інфармацыі.

5. Бібліяграфічная інфармацыя і бібліяграфічныя веды: паняцце, узаемасувязь, формы існавання.

Літаратура для самастойнага вывучэння: [10, с. 190–196; 19, с. 23–27; 20, с. 183–190].

Патрабаванні да праверкі вынікаў самастойнай работы. Праверка вынікаў самастойнай работы ажыццяўляецца пры правядзенні бягучай атэстацыі (пытанні № 10–16).

Тэма 1.3 Тыпы, віды, жанры бібліяграфічных дапаможнікаў. Формы прадстаўлення бібліяграфічнай прадукцыі

Заданне (2 гадзіны)

Вывучыць з выкарыстаннем рэкамендуемай літаратуры наступныя пытанні:

1. Тыпы бібліяграфічных дапаможнікаў.

2. Віды бібліяграфічных дапаможнікаў ў адпаведнасці з асноўнымі прыметамі.

3. Жанры бібліяграфічных дапаможнікаў.

4. Формы прадстаўлення бібліяграфічнай прадукцыі.

Літаратура для самастойнага вывучэння: [1, с. 20–26; 8, с. 67–71].

Патрабаванні да праверкі вынікаў самастойнай работы. Праверка вынікаў самастойнай работы ажыццяўляецца пры правядзенні бягучай атэстацыі (пытанні № 17–24).

Раздзел 2 Бібліяграфічная дзейнасць

Тэма 2.1 Бібліяграфія як галіна дзейнасці. Бібліяграфічная практычная дзейнасць: паняцце і структура

Заданне (2 гадзіны)

Падрыхтаваць матэрыялы, неабходныя для абмеркавання на круглым сталe, па наступных пытаннях:

1. Паняцце “бібліяграфічная дзейнасць” у тэрмінасістэме бібліяграфазнаўства, яго генезіс.

2. Прынцыпы і заканамернасці бібліяграфічнай дзейнасці.

3. Бібліяграфічная практычная дзейнасць: узнікненне, асаблівасці развіцця, спецыфіка.

4. Унутраная і знешняя структуры бібліяграфічнай практычнай дзейнасці: агульная характарыстыка

Літаратура для самастойнага вывучэння: [6, с. 35–43; 18, с. 35; 19, с. 76–80].

Патрабаванні да праверкі вынікаў самастойнай работы. Праверка вынікаў самастойнай работы ажыццяўляецца пры правядзенні бягучай атэстацыі (пытанні № 25; 26).

Тэма 2.2 Кампанентная структура бібліяграфічнай дзейнасці

Заданне (2 гадзіны)

Вывучыць з выкарыстаннем рэкамендуемай літаратуры наступныя пытанні:

1. Суб’ект бібліяграфічнай дзейнасці як яе асноўны сістэмаўтваральны кампанент.

2. Мэта як ідэальны структурны кампанент бібліяграфічнай дзейнасці.

3. Аб’ект як адзін з кампанентаў бібліяграфічнай дзейнасці.

4. Працэсы бібліяграфічнай дзейнасці.

5. Метады і формы бібліяграфічнай практычнай дзейнасці.

6. Вынікі бібліяграфічнай практычнай дзейнасці.

Літаратура для самастойнага вывучэння: [5, с. 3–15; 11, с. 29–44; 13, с. 33–50].

Патрабаванні да праверкі вынікаў самастойнай работы. Праверка вынікаў самастойнай работы ажыццяўляецца пры правядзенні бягучай атэстацыі (пытанне № 27).

Тэма 2.3 Відавая класіфікацыя бібліяграфіі

Заданне (2 гадзіны)

Вывучыць з выкарыстаннем рэкамендуемай літаратуры наступныя пытанні:

1. Від бібліяграфіі: вызначэнне паняцця, сутнасць.

2. Віды бібліяграфіі па арганізацыйна-ведамаснай прымеце (інстытуцыянальныя віды бібліяграфіі).

3. Віды бібліяграфіі па аднароднасці ствараемай і распаўсюджваемай бібліяграфічнай прадукцыі (па грамадскім прызначэнні, функцыянальна-мэтавай прымеце, форме і змесце бібліяграфуемых дакументаў).

4. Іншыя падставы для выдзялення відаў бібліяграфіі.

Літаратура для самастойнага вывучэння: [12, с. 84–93; 15, с. 43–104; 17, с. 14].

Патрабаванні да праверкі вынікаў самастойнай работы. Праверка вынікаў самастойнай работы ажыццяўляецца пры правядзенні бягучай атэстацыі (пытанне № 28).

Раздзел 3 Бібліяграфазнаўства – навука аб бібліяграфіі

Тэма 3.1 Бібліяграфазнаўства як сістэма навуковых ведаў

Заданне (2 гадзіны)

Вывучыць з выкарыстаннем рэкамендуемай літаратуры наступныя пытанні:

1. Бібліяграфазнаўства: вызначэнне паняцця, змест.

2. В. Е. Лявончыкаў як заснавальнік беларускай навуковай школы па бібліятэказнаўстве, бібліяграфазнаўстве і кнігазнаўстве.

3. Функцыі бібліяграфазнаўства.

4. Кампаненты бібліяграфазнаўства.

Літаратура для самастойнага вывучэння: [7, с. 175–184; 19, с. 92–98].

Патрабаванні да праверкі вынікаў самастойнай работы. Праверка вынікаў самастойнай работы ажыццяўляецца пры правядзенні бягучай атэстацыі (пытанні № 29–31).

Тэма 3.2 Развіццё бібліяграфазнаўства на сучасным этапе

Заданне (2 гадзіны)

З дапамогай БД “Вучоныя Беларусі” знайдзіце фактаграфічныя звесткі аб навукоўцах, сучасных спецыялістах Беларусі, якія распрацоўваюць пытанні ў галіне бібліяграфіі і складзіце персанальны слоўнік.

Літаратура для самастойнага вывучэння: [3, с. 32–68; 8, с. 78–89].

Патрабаванні да праверкі вынікаў самастойнай работы. Праверка вынікаў самастойнай работы ажыццяўляецца пры правядзенні бягучай атэстацыі (пытанні № 29–30).

4.3 Крытэрыі ацэнкі вынікаў вучэбнай дзейнасці слухачоў

Адзнака	Крытэрыі
залічана	Сістэматызаваня, глыбокія і поўныя веды / досыць поўныя і сістэматызаваня веды / дастатковыя веды па ўсіх раздзелах курсу, а таксама дастатковы аб'ём ведаў па курсу ў рамках адукацыйнага стандарту па спецыяльнасці перападрыхтоўкі, выкарыстанне адпаведнай навуковай тэрміналогіі, пісьменны, лагічна правільны адказ на пытанні, поўнае і глыбокае засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры/ засваенне рэкамендуемай асноўнай літаратуры па курсу, уменне свабодна, выразна арыентавацца ў тэорыі і даваць аналітычную / параўнальную ацэнку, актыўны, творчы, дастаткова пастаянны ўдзел у групавых абмеркаваннях, высокі / дастатковы / дапушчальны ўзровень культуры выканання заданняў, уменне/імкненне ставіць глыбокія, праблемныя пытанні, рабіць абгрунтаваныя высновы і абагульненні/высновы без істотных памылак
не залічана	Недастаткова поўны аб'ём ведаў, фрагментарныя веды або адсутнасць ведаў па курсу ў рамках адукацыйнага стандарту па спецыяльнасці перападрыхтоўкі, няўменне выкарыстоўваць неабходную тэрміналогію, веданне толькі асобных рэкамендуемых літаратурных крыніц, пераказ адказу на пытанні з істотнымі, лагічнымі памылкамі, няўменне арыентавацца ў асноўных тэорыях, пасіўны ўдзел у групавых абмеркаваннях, нізкі ўзровень культуры выканання заданняў, адмова ад адказу

5 ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ

5.1 Вучэбная праграма

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”
Інстытут павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Рэктар універсітэта

Н.В. Карчэўская

. .2022

Рэг. № ВД- Пп/ эвуч.

ВУЧЭБНАЯ ПРАГРАМА ПА ДЫСЦЫПЛІНЕ

БІБЛІАГРАФАЗНАЎСТВА

спецыяльнасці перападрыхтоўкі
2-23 02 71 Бібліятэказнаўства і бібліяграфія,
кваліфікацыя: бібліятэкар-бібліёграф,
у адпаведнасці з тыпавым вучэбным планам перападрыхтоўкі,
зацверджаным пастановай Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь
28.09.2020 № 260, рэг. № 25-13/126

Мінск, 2022

Распрацоўшчык праграмы:

А.В. Прадзеіна, дацэнт кафедры культуралогіі і псіхалага-педагагічных дысцыплін Інстытута павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”, кандыдат педагагічных навук

Рэкамендавана да зацвярджэння:

кафедрай культуралогіі і псіхалага-педагагічных дысцыплін Інстытута павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”

Пратакол пасяджэння ад 07.06.2022 № 33

Саветам Інстытута павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”

Пратакол пасяджэння ад 14.06.2022 № 6

Навукова-метадычным саветам установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”

Пратакол пасяджэння ад 15.06.2022 № 5

УВОДЗІНЫ

Вучэбная праграма па дысцыпліне “Бібліяграфазнаўства” прадугледжвае рэалізацыю патрабаванняў, якія ўстаноўлены Адукацыйным стандартам перападрыхтоўкі кіруючых работнікаў і спецыялістаў па спецыяльнасці 2-23 02 71 “Бібліятэказнаўства і бібліяграфія”, зацверджаным пастановай Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь ад 28.09.2020 № 260.

Для вывучэння дысцыпліны “Бібліяграфазнаўства” прадугледжана 30 вучэбных гадзін, якія ўключаюць 14 вучэбных гадзін аўдыторных заняткаў (у тым ліку, 6 вучэбных гадзін лекцый, 6 вучэбных гадзін практычных заняткаў, 2 вучэбныя гадзіны круглых сталоў); 16 вучэбных гадзін самастойнай работы.

Вучэбная дысцыпліна “Бібліяграфазнаўства” адносіцца да кампанента тыпавога вучэбнага плана “Агульнапрафесійныя дысцыпліны” і вывучаецца ва ўзаемасувязі з дысцыплінамі “Каталагізацыя дакументаў”, “Інфармацыйныя рэсурсы”, “Бібліятэчна-бібліяграфічнае краязнаўства”, “Арганізацыя і тэхналогія бібліяграфічнай работы”.

Актуальнасць вучэбнай праграмы абумоўлена важнасцю засваення ведаў па асновах бібліяграфіі, авалодання навыкамі карыстання бібліяграфічнай практычнай дзейнасці.

Мэта: вывучэнне слухачамі тэарэтычных асноў бібліяграфіі як сістэмы відаў дзейнасці, якая забяспечвае функцыянаванне бібліяграфічнай інфармацыі ў грамадстве.

Задачы:

засваенне слухачамі тэрмінасістэмы бібліяграфазнаўства;
асэнсаванне бібліяграфіі як сістэмы відаў дзейнасці;
арыентаванне ў сучасных бібліяграфічных канцэпцыях.

Метады навучання: традыцыйныя (метады арганізацыі і ажыццяўлення вучэбна-пазнавальнай дзейнасці слухачоў; метады стымулявання і матывацыі вучэбна-пазнавальнай дзейнасці слухачоў; метады кантроля і самакантроля); актыўныя; інтэрактыўныя.

Сродкі навучання: аўдыяльныя, візуальныя, аўдыявізуальныя.

Формы вучэбных заняткаў: лекцыі, практычныя заняткі, круглы стол.

Форма атрымання адукацыі: завочная.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці слухачоў.

У выніку засваення дысцыпліны “Бібліяграфазнаўства” ў слухача павінны быць сфарміраваны сацыяльна-асобасныя, акадэмічныя і прафесійныя кампетэнцыі.

Патрабаванні да фарміравання сацыяльна-асобасных кампетэнцый.

Слухач павінен:

ведаць ідэалогію беларускай дзяржавы, маральныя і прававыя нормы, умець улічваць іх у сваёй прафесійнай дзейнасці;

умець арыентавацца ў працэсах і тэндэнцыях развіцця сучаснага

грамадства;

ведаць тэарэтычныя і практычныя асновы аховы працы.

Патрабаванні да фармавання акадэмічных кампетэнцый.

Слухач павінен:

ведаць асаблівасці функцыянавання ў грамадстве дакументаў як носьбітаў сацыяльнай інфармацыі;

валодаць базавымі тэарэтычнымі ведамі ў галіне дакументазнаўства, бібліятэказнаўства і бібліяграфазнаўства, умець прымяняць іх для вырашэння практычных і навуковых задач бібліятэчнай сферы;

валодаць тэарэтычнымі ведамі аб сутнасці бібліяграфіі;

ведаць асноўныя паняцці бібліяграфазнаўства.

Патрабаванні да фармавання прафесійных кампетэнцый.

Слухач павінен:

ведаць тэрмінасістэму і асноўныя тэарэтычныя палажэнні бібліяграфазнаўства;

ведаць функцыянальную структуру бібліяграфіі;

ведаць формы існавання бібліяграфічнай інфармацыі (бібліяграфічных ведаў);

ведаць тыпы, віды, жанры бібліяграфічных дапаможнікаў;

ведаць формы прадстаўлення бібліяграфічнай прадукцыі;

ведаць бібліяграфію як галіну дзейнасці;

ведаць паняцце і структуру бібліяграфічнай практычнай дзейнасці;

ведаць кампанентную структуру бібліяграфічнай дзейнасці;

ведаць відавую класіфікацыю бібліяграфіі;

ведаць бібліяграфазнаўства як сістэму навуковых ведаў;

ведаць развіццё бібліяграфазнаўства на сучасным этапе;

умець карыстацца тэарэтычнымі ведамі бібліяграфазнаўства;

умець карыстацца ведамі аб бібліяграфічнай дзейнасці;

умець карыстацца відавой структурай бібліяграфіі і бібліяграфічных прадуктаў;

валодаць навыкамі карыстання кампанентнай структурай бібліяграфічнай практычнай дзейнасці.

У змест вучэбнай праграмы ўключаны матэрыялы для аўдыторнай работы з прымяненнем актыўных форм навучання і заданні для самастойнай работы.

Кантроль самастойнай работы слухачоў ажыццяўляецца падчас вучэбных заняткаў і бягучай атэстацыі. Пытанні і заданні для самастойнай работы ўключаны ў матэрыялы для бягучай атэстацыі.

ЗМЕСТ ПРАГРАМЫ

Раздзел 1 Асновы тэорыі бібліяграфіі

Тэма 1.1 Бібліяграфія як грамадская з’ява, прычыны яе ўзнікнення. Бібліяграфічная інфармацыя і бібліяграфічныя веды як асноўнае паняцце тэорыі бібліяграфіі (4 гадзіны, у тым ліку: 2 гадзіны – лекцыя, 2 гадзіны – самастойная работа)

Эвалюцыя прадстаўленій аб бібліяграфіі. Асаблівасць выкарыстання тэрміна “бібліяграфія” на сучасным этапе. Бібліяграфічная інфармацыя (БІ) як разнавіднасць сацыяльнай інфармацыі і як крытэрыі (прынцып) адмежавання бібліяграфічных з’яў ад небібліяграфічных. Паняцце “бібліяграфічныя веды”. Уласцівасці (якасці) бібліяграфічнай інфармацыі (бібліяграфічных ведаў). Метасістэмы існавання бібліяграфіі як грамадскай з’явы. Групы інфармацыйных бар’ераў, іх значэнне. Роля бібліяграфіі ў іх пераадоленні.

Тэма 1.2 Функцыянальная структура бібліяграфіі. Формы існавання бібліяграфічнай інфармацыі (бібліяграфічных ведаў) (4 гадзіны, у тым ліку: 2 гадзіны – лекцыя, 2 гадзіны – самастойная работа)

Функцыянальная структура бібліяграфіі згодна розным навуковым канцэпцыям. Дваістасць бібліяграфічнай інфармацыі. Інфармацыйныя, дакументныя і бібліяграфічныя патрэбнасці і іх суадносіны. Бібліяграфічныя патрэбнасці: агульныя, групавыя і індывідуальныя. “Функцыя” бібліяграфічнай інфармацыі: вызначэнне паняцця. Грамадскія функцыі бібліяграфічнай інфармацыі: унутраныя і знешнія.

Бібліяграфічная інфармацыя і бібліяграфічныя веды, узаемасувязь. Формы існавання бібліяграфічнай інфармацыі: бібліяграфічнае паведамленне, бібліяграфічны запіс, бібліяграфічны дапаможнік.

Тэма 1.3 Тыпы, віды, жанры бібліяграфічных дапаможнікаў. Формы прадстаўлення бібліяграфічнай прадукцыі (4 гадзіны, у тым ліку: 2 гадзіны – практычны занятак, 2 гадзіны – самастойная работа)

Вызначэнне паняццяў “тып”, “від”, “жанр” бібліяграфічных дапаможнікаў. Тыпы бібліяграфічных дапаможнікаў згодна А. П. Коршунаву: бібліяграфічны паказальнік, бібліяграфічны спіс, бібліяграфічны агляд, паказальнікі да выданняў і дапаможныя паказальнікі.

Віды бібліяграфічных дапаможнікаў ў адпаведнасці з асноўнымі прыметамі: грамадскае прызначэнне, у т.л. функцыянальна-мэтавае (храналагічная прымета); асаблівасць зместу, формы, мэтавага назначэння дакументаў як аб’ектаў бібліяграфавання; метады стварэння бібліяграфічнай прадукцыі.

Жанры бібліяграфічных дапаможнікаў: бібліяграфічная манаграфія, пучэвадзіцель па літаратуры, біябібліяграфічны слоўнік, бібліяграфічная

энцыклапедыя, план чытання, бібліяграфічны каталог, экспрэс-інфармацыя, рэфератыўны зборнік, рэфератыўны часопіс, паказальнік цытуемай літаратуры, семінары, памятка чытачу, бібліяграфічная лістоўка, дайжэст, праспект, бібліяграфічны трансформер і іншыя.

Формы прадстаўлення бібліяграфічнай прадукцыі ў адпаведнасці з прыметай – матэрыяльная канструкцыя: бібліяграфічныя рукапісы і выданні; самастойныя бібліяграфічныя формы (унутры- і прытэкставыя); картачныя бібліяграфічныя дапаможнікі; аўтаматызаваныя бібліяграфічна-пошукавыя сістэмы (электронныя, ці лічбавыя).

Раздзел 2 Бібліяграфічная дзейнасць

Тэма 2.1 Бібліяграфія як галіна дзейнасці. Бібліяграфічная практычная дзейнасць: паняцце і структура (4 гадзіны, у тым ліку: 2 гадзіны – круглы стол, 2 гадзіны – самастойная работа)

Паняцце “бібліяграфічная дзейнасць” у тэрмінасістэме бібліяграфазнаўства, яго генезіс. Функцыянаванне бібліяграфіі ў сістэме дакументальных камунікацый. Прынцыпы і заканамернасці бібліяграфічнай дзейнасці.

Бібліяграфічная практычная дзейнасць: узнікненне, асаблівасці развіцця, спецыфіка. Унутраная і знешняя структуры бібліяграфічнай практычнай дзейнасці: агульная характарыстыка.

Тэма 2.2 Кампанентная структура бібліяграфічнай дзейнасці (4 гадзіны, у тым ліку: 2 гадзіны – лекцыя, 2 гадзіны – самастойная работа)

Суб’ект бібліяграфічнай дзейнасці, яго функцыі: кіруючая, аксіялагічная (ацэначная), камунікатыўная. Бібліёграф-прафесіянал як асноўны суб’ект бібліяграфічнай дзейнасці. *Мэта* як ідэальны структурны кампанент бібліяграфічнай дзейнасці. *Аб’ект* як адзін з кампанентаў бібліяграфічнай дзейнасці. Дакументы і карыстальнікі як асноўныя аб’екты бібліяграфічнай практычнай дзейнасці. *Працэсы бібліяграфічнай дзейнасці*: бібліяграфаванне, бібліяграфічнае абслугоўванне, бібліяграфічны пошук, бібліяграфічнае *выкарыстанне*, іх спецыфіка. *Сродкі* бібліяграфічнай дзейнасці. *Вынікі* бібліяграфічнай практычнай дзейнасці.

Тэма 2.3 Відавая класіфікацыя бібліяграфіі (6 гадзін, у тым ліку: 4 гадзіны – практычны занятак, 2 гадзіны – самастойная работа)

А. П. Коршунаў аб патрабаваннях, якім павінна адпавядаць дасканалая відавая класіфікацыя.

Віды бібліяграфіі па арганізацыйна-ведамаснай прымеце (інстытуцыянальныя віды бібліяграфіі): бібліятэчная, выдавецкая, кнігагандлёвая, улікова-рэгістрацыйная, архіўная, навукова-інфармацыйная, музейная.

Віды бібліяграфіі па аднароднасці ствараемай і распаўсюджваемай

бібліяграфічнай прадукцыі (па грамадскім прызначэнні, функцыянальна-мэтавай (храналагічнай) прымеце, форма і змест бібліяграфуемых дакументаў).

Віды бібліяграфіі па грамадскім прызначэнні бібліяграфічнай прадукцыі. Агульная і спецыяльная бібліяграфія: спецыфіка і сувязь з асноўнымі функцыямі бібліяграфіі як грамадскай з’явы. Падвіды агульнай і спецыяльнай бібліяграфіі.

Віды бібліяграфіі па функцыянальна-мэтавай (храналагічнай) прымеце ствараемай і распаўсюджваемай бібліяграфічнай прадукцыі. Бягучая, рэтраспектыўная і перспектыўная бібліяграфія: спецыфіка, узаемасувязь.

Віды бібліяграфіі па форме і змесце бібліяграфуемых дакументаў. Універсальная і галіновая бібліяграфія: спецыфіка, узаемасувязь. Шматгаліновая, тэматычная, комплексная, персанальная, краязнаўчая, краіназнаўчая як разнавіднасці галіновай бібліяграфіі. Бібліяграфія бібліяграфіі як спецыфічны від бібліяграфіі (“бібліяграфія другой ступені”, “метабібліяграфія”).

Іншыя падставы для выдзялення відаў бібліяграфіі: характар і асяроддзе дзейнасці, прафесійная і непрафесійная, вытворчая і спажывецкая, і інш.

Раздзел 3 Бібліяграфазнаўства – навука аб бібліяграфіі

Тэма 3.1 Бібліяграфазнаўства як сістэма навуковых ведаў
(2 гадзіны, самастойная работа)

Бібліяграфазнаўства: вызначэнне паняцця, змест. В. Е. Лявончыкаў як заснавальнік беларускай навуковай школы па бібліятэказнаўстве, бібліяграфазнаўстве і кнігазнаўстве. Функцыі бібліяграфазнаўства: пазнавальна-тлумачальная, кумулятыўна-інфармацыйная, сінтэзуючая, культурна-светапоглядная, эўрыстычная, прагнастычная (прагнозная). Структура бібліяграфазнаўства: метадалогія бібліяграфазнаўства, тэорыя, методыка, тэхналогія, арганізацыя бібліяграфіі.

Кампаненты бібліяграфазнаўства.

Тэма 3.2 Развіццё бібліяграфазнаўства на сучасным этапе
(2 гадзіны, самастойная работа)

Сучасныя тэндэнцыі развіцця бібліяграфазнаўства. Парадыгма як навуковая з’ява ў бібліяграфазнаўстве. Асноўныя сучасныя канцэпцыі бібліяграфазнаўства: дакументаграфічная (інфармацыйна-дакументаграфічная) канцэпцыя (А. П. Коршунаў), інфармацыйна-кнігазнаўчая (кнігаграфічная) канцэпцыя (А. І. Барсук, Э. К. Беспалава), когнітаграфічная (“знаниевая”) канцэпцыя бібліяграфіі В. А. Факева, ідэаграфічная (інфармаграфічная) канцэпцыя Н. А. Слядневай і іншыя. Развіццё беларускага бібліяграфазнаўства.

Беларуская навуковая школа па бібліятэказнаўстве,

бібліографознаўстве і кнігазнаўстве.

МАТЭРЫЯЛЫ ДЛЯ АЎДЫТОРНАЙ РАБОТЫ З ПРЫМЯНЕННЕМ АКТЫЎНЫХ ФОРМ НАВУЧАННЯ

Круглы стол

Тэма 2.1 Бібліяграфія як галіна дзейнасці. Бібліяграфічная практычная дзейнасць: паняцце і структура (2 гадзіны)

Структура бібліяграфічнай дзейнасці

Мэта: засваенне ведаў аб бібліяграфічнай дзейнасці.

Задачы:

вызначыць паняцце “бібліяграфічная дзейнасць”;

разглядзець функцыянаванне бібліяграфіі ў сістэме дакументальных камунікацый;

засвоіць разглядзець прынцыпы і заканамернасці бібліяграфічнай дзейнасці;

засвоіць паняцце і структуру бібліяграфічнай практычнай дзейнасці.

Парадак узаемадзеяння:

1. Адкрыццё круглага стала.

2. Прэзентацыя тэмы, мэты і задач круглага стала.

3. Прэзентацыя пытанняў круглага стала.

4. Абмеркаванне пытанняў круглага стала.

5. Абагульненне вынікаў круглага стала.

Пытанні для абмеркавання:

1. Паняцце “бібліяграфічная дзейнасць” у тэрмінасістэме бібліяграфазнаўства, яго генезіс.

2. Функцыянаванне бібліяграфіі ў сістэме дакументальных камунікацый.

3. Прынцыпы і заканамернасці бібліяграфічнай дзейнасці.

4. Бібліяграфічная практычная дзейнасць: узнікненне, асаблівасці развіцця, спецыфіка, структура.

МАТЭРЫЯЛЫ ДЛЯ САМАСТОЙНАЙ РАБОТЫ

Раздзел 1 Асновы тэорыі бібліяграфіі

Тэма 1.1 Бібліяграфія як грамадская з’ява, прычыны яе ўзнікнення. Бібліяграфічная інфармацыя і бібліяграфічныя веды як асноўнае паняцце тэорыі бібліяграфіі

Заданне (2 гадзіны)

Вывучыць з выкарыстаннем рэкамендуемай літаратуры наступныя пытанні:

1. Паняцце “бібліяграфія”, яго этымалогія і генезіс.
2. “Бібліяграфічная інфармацыя”, “бібліяграфічныя веды”: паняцці, сутнасць.
3. Метасістэмы існавання бібліяграфіі як грамадскай з’явы.
4. Групы інфармацыйных бар’ераў, іх значэнне.

Літаратура для самастойнага вывучэння: [3, с. 5–31; 6, с. 54–58; 16, с. 168–176].

Патрабаванні да праверкі вынікаў самастойнай работы. Праверка вынікаў самастойнай работы ажыццяўляецца пры правядзенні бягучай атэстацыі (пытанні № 1–9).

Тэма 1.2 Функцыянальная структура бібліяграфіі. Формы існавання бібліяграфічнай інфармацыі (бібліяграфічных ведаў)

Заданне (2 гадзіны)

Вывучыць з выкарыстаннем рэкамендуемай літаратуры наступныя пытанні:

1. Функцыянальная структура бібліяграфіі згодна розным навуковым канцэпцыям.
2. Дваістасць бібліяграфічнай інфармацыі.
3. Інфармацыйныя, дакументныя і бібліяграфічныя патрэбнасці: паняцце, сутнасць, іх суадносіны.
4. Грамадскія функцыі бібліяграфічнай інфармацыі.
5. Бібліяграфічная інфармацыя і бібліяграфічныя веды: паняцце, узаемасувязь, формы існавання.

Літаратура для самастойнага вывучэння: [10, с. 190–196; 19, с. 23–27; 20, с. 183–190].

Патрабаванні да праверкі вынікаў самастойнай работы. Праверка вынікаў самастойнай работы ажыццяўляецца пры правядзенні бягучай атэстацыі (пытанні № 10–16).

Тэма 1.3 Тыпы, віды, жанры бібліяграфічных дапаможнікаў. Формы прадстаўлення бібліяграфічнай прадукцыі

Заданне (2 гадзіны)

Вывучыць з выкарыстаннем рэкамендуемай літаратуры наступныя пытанні:

1. Тыпы бібліяграфічных дапаможнікаў.

2. Віды бібліяграфічных дапаможнікаў ў адпаведнасці з асноўнымі прыметамі.

3. Жанры бібліяграфічных дапаможнікаў.

4. Формы прадстаўлення бібліяграфічнай прадукцыі.

Літаратура для самастойнага вывучэння: [1, с. 20–26; 8, с. 67–71].

Патрабаванні да праверкі вынікаў самастойнай работы. Праверка вынікаў самастойнай работы ажыццяўляецца пры правядзенні бягучай атэстацыі (пытанні № 17–24).

Раздзел 2 Бібліяграфічная дзейнасць

Тэма 2.1 Бібліяграфія як галіна дзейнасці. Бібліяграфічная практычная дзейнасць: паняцце і структура

Заданне (2 гадзіны)

Падрыхтаваць матэрыялы, неабходныя для абмеркавання на круглым сталe, па наступных пытаннях:

1. Паняцце “бібліяграфічная дзейнасць” у тэрмінасістэме бібліяграфазнаўства, яго генезіс.

2. Прынцыпы і заканамернасці бібліяграфічнай дзейнасці.

3. Бібліяграфічная практычная дзейнасць: узнікненне, асаблівасці развіцця, спецыфіка.

4. Унутраная і знешняя структуры бібліяграфічнай практычнай дзейнасці: агульная характарыстыка.

Літаратура для самастойнага вывучэння: [6, с. 35–43; 18, с. 35; 19, с. 76–80].

Патрабаванні да праверкі вынікаў самастойнай работы. Праверка вынікаў самастойнай работы ажыццяўляецца пры правядзенні бягучай атэстацыі (пытанні № 25; 26).

Тэма 2.2 Кампанентная структура бібліяграфічнай дзейнасці

Заданне (2 гадзіны)

Вывучыць з выкарыстаннем рэкамендуемай літаратуры наступныя пытанні:

1. Суб’ект бібліяграфічнай дзейнасці як яе асноўны сістэма-ўтваральны кампанент.

2. Мэта як ідэальны структурны кампанент бібліяграфічнай дзейнасці.

3. Аб’ект як адзін з кампанентаў бібліяграфічнай дзейнасці.

4. Працэсы бібліяграфічнай дзейнасці.

5. Метады і формы бібліяграфічнай практычнай дзейнасці.

6. Вынікі бібліяграфічнай практычнай дзейнасці.

Літаратура для самастойнага вывучэння: [5, с. 3–15; 11, с. 29–44; 13, с. 33–50].

Патрабаванні да праверкі вынікаў самастойнай работы. Праверка вынікаў самастойнай работы ажыццяўляецца пры правядзенні бягучай атэстацыі (пытанне № 27).

Тэма 2.3 Відавая класіфікацыя бібліяграфіі

Заданне (2 гадзіны)

Вывучыць з выкарыстаннем рэкамендуемай літаратуры наступныя пытанні:

1. Від бібліяграфіі: вызначэнне паняцця, сутнасць.
2. Віды бібліяграфіі па арганізацыйна-ведамаснай прымеце (інстытуцыянальныя віды бібліяграфіі).

3. Віды бібліяграфіі па аднароднасці ствараемай і распаўсюджваемай бібліяграфічнай прадукцыі (па грамадскім прызначэнні, функцыянальна-мэтавай прымеце, форме і змесце бібліяграфуемых дакументаў).

4. Іншыя падставы для выдзялення відаў бібліяграфіі.

Літаратура для самастойнага вывучэння: [12, с. 84–93; 15, с. 43–104; 17, с. 14].

Патрабаванні да праверкі вынікаў самастойнай работы. Праверка вынікаў самастойнай работы ажыццяўляецца пры правядзенні бягучай атэстацыі (пытанне № 28).

Раздзел 3 Бібліяграфазнаўства – навука аб бібліяграфіі

Тэма 3.1 Бібліяграфазнаўства як сістэма навуковых ведаў

Заданне (2 гадзіны)

Вывучыць з выкарыстаннем рэкамендуемай літаратуры наступныя пытанні:

1. Бібліяграфазнаўства: вызначэнне паняцця, змест.
2. В. Е. Лявончыкаў як заснавальнік беларускай навуковай школы па бібліятэказнаўстве, бібліяграфазнаўстве і кнігазнаўстве.
3. Функцыі бібліяграфазнаўства.
4. Кампаненты бібліяграфазнаўства.

Літаратура для самастойнага вывучэння: [7, с. 175–184; 19, с. 92–98].

Патрабаванні да праверкі вынікаў самастойнай работы. Праверка вынікаў самастойнай работы ажыццяўляецца пры правядзенні бягучай атэстацыі (пытанні № 29–31).

Тэма 3.2 Развіццё бібліяграфазнаўства на сучасным этапе

Заданне (2 гадзіны)

З дапамогай БД “Вучоныя Беларусі” знайдзіце фактаграфічныя звесткі аб навукоўцах, сучасных спецыялістах Беларусі, якія распрацоўваюць пытанні ў галіне бібліяграфіі і складзіце персанальны слоўнік.

Літаратура для самастойнага вывучэння: [3, с. 32–68; 8, с. 78–89].

Патрабаванні да праверкі вынікаў самастойнай работы. Праверка вынікаў самастойнай работы ажыццяўляецца пры правядзенні бягучай атэстацыі (пытанні № 29–30).

Форма бягучай атэстацыі – залік.

МАТЭРЫЯЛЫ ДЛЯ БЯГУЧАЙ АТЭСТАЦЫІ СЛУХАЧОЎ

Пытанні для правядзення заліку па дысцыпліне “Бібліяграфазнаўства”

1. Паняцце “бібліяграфія”, яго ўзнікненне і развіццё.
2. Метасістэмы існавання бібліяграфіі як грамадскай з’явы.
3. Сістэма дакументальных камунікацый як метасістэма існавання бібліяграфіі.
4. Універсум чалавечай дзейнасці як метасістэма існавання бібліяграфіі як грамадскай з’явы.
5. Свет тэкставых камунікацый як метасістэма існавання бібліяграфіі.
6. Бібліяграфічная інфармацыя: узнікненне, напрамкі развіцця, асаблівасць.
7. Асноўныя ўласцівасці (якасці) бібліяграфічнай інфармацыі.
8. Інфармацыйныя бар’еры ў сістэме дакументных камунікацый.
9. Паняцце “бібліяграфічныя веды” згодна кагнітаграфічнай канцэпцыі бібліяграфіі.
10. Вызначэнне бібліяграфіі як “бібліяграфічнага квадрата” згодна кагнітаграфічнай канцэпцыі бібліяграфіі.
11. Дваіснасць бібліяграфічнай інфармацыі.
12. Дакументальныя і бібліяграфічныя патрэбнасці.
13. Унутраныя грамадскія функцыі бібліяграфічнай інфармацыі.
14. Знешнія грамадскія функцыі бібліяграфічнай інфармацыі.
15. Бібліяграфічнае паведамленне і бібліяграфічны запіс як форма бібліяграфічнай інфармацыі.
16. Бібліяграфічны дапаможнік як асноўны спосаб існавання і сродак распаўсюджвання дакументаванай бібліяграфічнай інфармацыі.
17. Тыпы бібліяграфічных дапаможнікаў.
18. Жанры бібліяграфічных дапаможнікаў.
19. Віды бібліяграфічных дапаможнікаў па грамадскім прызначэнні.
20. Крыніцы агульнай бібліяграфіі.
21. Крыніцы спецыяльнай бібліяграфіі.
22. Віды бібліяграфічных дапаможнікаў па функцыянальна-мэтавай ці храналагічнай прымеце.
23. Віды бібліяграфічных дапаможнікаў па зместу дакументаў як аб’ектаў адлюстравання.
24. Формы прадстаўлення бібліяграфічнай прадукцыі.

25. Бібліяграфія як галіна дзейнасці.
26. Бібліяграфічная практычная дзейнасць: паняцце і структура.
27. Унутраная (кампанентная) структура бібліяграфічнай практычнай дзейнасці: агульная характарыстыка.
28. Відавая класіфікацыя бібліяграфіі.
29. Бібліяграфазнаўства як сістэма навуковых ведаў.
30. Асноўныя сучасныя канцэпцыі бібліяграфазнаўства.
31. Беларуская навуковая школа па бібліятэказнаўстве, бібліяграфазнаўстве і кнігазнаўстве.

СПІС РЕКАМЕНДУЕМАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Асноўная

1. Моргенштерн, И. Г. Общее библиографоведение [Электронный ресурс] : учебник / И. Г. Моргенштерн. – 5-е изд., стер. – Санкт-Петербург : Лань : Планета музыки, 2020. – 212 с. – Режим доступа: <https://e.lanbook.com/book/151836>. – Дата доступа: 03.06.2022.

2. Современные тенденции справочно-библиографического обслуживания общедоступных библиотек [Электронный ресурс] : учебно-методическое пособие / под редакцией И. Ю. Матвеевой. – Челябинск : ЧГИК, 2018. – 147 с. – Режим доступа: <https://e.lanbook.com/book/138922>. – Дата доступа: 03.06.2022.

3. Фомина, А. А. Библиографоведение [Электронный ресурс] : учебное пособие / А. А. Фомина. – Барнаул : АлтГИК, 2021. – С. 5–31; 32–68. – Режим доступа: <https://e.lanbook.com/book/217619>. – Дата доступа: 03.06.2022.

Дадатковая

4. БД “Вучоныя Беларусі” [Электронны рэсурс]. – Режим доступу: <https://www.nlb.by/by/infarmatsyunnyya-resursy/elektronnyya-infarmatsyunnyya-resursy/zvodnyya-resursy-bibliyatek-belarusi/bd-vuchonyya-belarusi/>. – Дата доступу: 03.06.2022.

5. Брежнева, В. В. Рекомендательная библиография – новые векторы развития в цифровой среде / В. В. Брежнева // Библиография. – 2020. – № 6. – С. 3–15.

6. Вохрышева, М. Г. Трансдисциплинарность в библиотековедении, библиографоведении и книговедении [Электронный ресурс] : монография / М. Г. Вохрышева. – Самара : СГИК, 2018. – С. 35–43; 54–58. – Режим доступа: <https://e.lanbook.com/book/215162>. – Дата доступа: 03.06.2022.

7. Зыгмантовіч, С. В. Развіццё беларускага бібліяграфазнаўства у кантэксце дасягненняў айчыннай навукова-педагагічнай школы [Электронны рэсурс] / С. В. Зыгмантовіч, В. І. Саітава // Культура Беларусі: реалии современности : IX Международная научно-практическая конференция, посвященная 45-летию учреждения образования “Белорусский государственный университет культуры и искусств” (Минск, 8 октября 2020 г.) : сборник научных статей / Белорусский государственный университет культуры и искусств. – Минск, 2020. – С. 175–184. – Режим доступу: <http://repository.buk.by:8080/handle/123456789/23023?show=full>. – Дата доступу: 03.06.2022.

8. Кузьмініч, Т. В. Бібліяграфазнаўства. Тэорыя : падручнік / Т. В. Кузьмініч. – Мінск : Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы, 2018. – 214 с. : іл., табл., схемы.

9. Леликова, Н. К. Национальная библиография в цифровую эпоху: международная регламентация и отечественный опыт [Электронный

ресурс] / Н. К. Леликова // Библиосфера. – 2021. – № 2. – С. 37–43. – Режим доступа: <https://doi.org/10.20913/13/1815-3186-2021-2-37-43>. – Дата доступа: 03.06.2022.

10. Леонов, В. П. Очерк эволюции поэтики библиографии / В. П. Леонов. – Санкт-Петербург : Европейский Дом, 2017. – 227 с.

11. Лопатина, Н. В. Библиографическая профессия: перспективы развития в цифровом мире [Электронный ресурс] / Н. В. Лопатина // Научные и технические библиотеки. – 2021. – № 10. – С. 29–44. – Режим доступа: <https://doi.org/10.33186/1027-3689-2021-10-29-44>. – Дата доступа: 03.06.2022.

12. Лопатина, Н. В. Рекомендательная библиография в стиле “хьюге” / Н. В. Лопатина // Библиография и книговедение. – 2020. – № 1. – С. 84–93.

13. Нещерет, М. Ю. Цифровая библиография: библиотеки в поисках инновационных инструментов библиографической деятельности [Электронный ресурс] / М. Ю. Нещерет // Научные и технические библиотеки. – 2021. – № 7. – С. 33–50. – Режим доступа: <https://doi.org/10.33186/1027-3689-2021-7-33-50>. – Дата доступа: 05.01.2022.

14. Соколинский, Е. К. Репертуар: движение к бесконечности : сборник статей / Е. К. Соколинский. – Санкт-Петербург : Издательство РНБ, 2018. – 128 с.

15. Справочник библиотекаря. Книга 1. Интерактивные и мультимедийные технологии / авторы: Н. П. Опарина, С. В. Савкина, Е. В. Роот ; под ред. И. С. Пилко. – 5-е издание. – Санкт-Петербург : Профессия, 2021. – С. 43–104.

16. Справочник библиотекаря. Книга 2. Грузова, А. А. Управление проектами в библиотечно-информационной деятельности / А. А. Грузова. – 5-е изд. – Санкт-Петербург : Профессия, 2021. – С. 168–176.

17. СТБ 7.208–2008. Библиографическая ссылка. Общие требования и правила составления = Бібліяграфічная спасылка. Агульныя патрабаванні і правілы складання. – Введ. 2009-07-01. – Минск : Госстандарт, 2008. – 14 с.

18. СТБ ГОСТ 7.0–2004. Інфармацыйна-бібліятэчная дзейнасць, бібліяграфія. Тэрміны і азначэнні = Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения. – Выданне афіцыйнае. – Введ. 2005-03-01. – Мінск : Дзяржстандарт, 2004. – 35 с.

19. Штратникова, А. В. Библиография библиографии : учебник / А. В. Штратникова. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Юрайт, 2020. – 141.

20. Яцэвіч, М. А. Развіццё і сучасны стан навукова-педагагічнай школы ў галіне бібліятэказнаўства, бібліяграфазнаўства і кнігазнаўства [Электронны рэсурс] / М. А. Яцэвіч, В. А. Касап // Бібліятэчны веснік : навуковы зборнік / Нацыянальная бібліятэка Беларусі. – Мінск, 2019. – Вып. 11. – С. 183–190. – Рэжым доступу: <http://repository.buk.by:8080/handle/123456789/24711?show=full>. – Дата доступа: 03.06.2022.

Нарматыўныя прававыя акты

21. Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь ад 15 сакавіка 1994 г. [Электронны рэсурс] : з змен. і доп., прынятымі на Рэсп. рэферэндумах 24 лістапада. 1996 г. І 17 кастрычніка. 2004 г. // ЭТАЛОН. Заканадаўства Рэспублікі Беларусь / Нац. цэнтр прававой інфарм. Рэсп. Беларусь. – Мінск, 2022.

22. Кодэкс Рэспублікі Беларусь аб культуры [Электронны рэсурс] : 20 ліпеня 2016 г., № 413-З : прыняты Палатай прадстаўнікоў 24 чэрвеня 2016 г. : адобр. Саветам Рэсп. 30 чэрвеня 2016 г. – Рэжым доступу: <https://pravo.by/document/?guid=12551&p0=Нк1600413>. – Дата доступу: 03.06.2022.

23. Об авторском праве и смежных правах [Электронный ресурс] : Закон Респ. Беларусь, 17 мая 2011 г., № 262-З. – Режим доступа: <https://etalonline.by/document/?regnum=h11100262>. – Дата доступа: 03.06.2022.

24. Об информации, информатизации и защите информации [Электронный ресурс] : Закон Респ. Беларусь, 10 нояб. 2008 г., № 455-З. – Режим доступа: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=h10800455>. – Дата доступа: 03.06.2022.

25. Государственная программа “Культура Беларуси” на 2021–2025 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://pravo.by/upload/docs/op/C22100053_1612558800.pdf. – Дата доступа: 03.06.2022.

5.2 Асноўная літаратура

1. Моргенштерн, И. Г. Общее библиографоведение [Электронный ресурс] : учебник / И. Г. Моргенштерн. – 5-е изд., стер. – Санкт-Петербург : Лань : Планета музыки, 2020. – 212 с. – Режим доступа: <https://e.lanbook.com/book/151836>. – Дата доступа: 03.06.2022.

2. Современные тенденции справочно-библиографического обслуживания общедоступных библиотек [Электронный ресурс] : учебно-методическое пособие / под редакцией И. Ю. Матвеевой. – Челябинск : ЧГИК, 2018. – 147 с. – Режим доступа: <https://e.lanbook.com/book/138922>. – Дата доступа: 03.06.2022.

3. Фомина, А. А. Библиографоведение [Электронный ресурс] : учебное пособие / А. А. Фомина. – Барнаул : АлтГИК, 2021. – С. 5–31; 32–68. – Режим доступа: <https://e.lanbook.com/book/217619>. – Дата доступа: 03.06.2022.

5.3. Дадатковая літаратура

4. БД “Вучоныя Беларусі” [Электронны рэсурс]. – Режим доступа: <https://www.nlb.by/by/infarmatsyunnyya-resursy/elektronnyya-infarmatsyunnyya-resursy/zvodnyya-resursy-bibliyatek-belarusi/bd-vuchonyya-belarusi/>. – Дата доступа: 03.06.2022.

5. Брежнева, В. В. Рекомендательная библиография – новые векторы развития в цифровой среде / В. В. Брежнева // Библиография. – 2020. – № 6. – С. 3–15.

6. Вохрышева, М. Г. Трансдисциплинарность в библиотековедении, библиографоведении и книговедении [Электронный ресурс] : монография / М. Г. Вохрышева. – Самара : СГИК, 2018. – С. 35–43; 54–58. – Режим доступа: <https://e.lanbook.com/book/215162>. – Дата доступа: 03.06.2022.

7. Зыгмантовіч, С. В. Развіццё беларускага бібліяграфазнаўства у кантэксце дасягненняў айчыннай навукова-педагагічнай школы [Электронны рэсурс] / С. В. Зыгмантовіч, В. І. Саітава // Культура Беларусі: рэаліі сучаснасці : IX Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя, прысвечаная 45-летнюю ўстаноўцы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў” (Мінск, 8 кастрычніка 2020 г.) : зборнік навуковых артыкулаў / Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў. – Мінск, 2020. – С. 175–184. – Режим доступа: <http://repository.buk.by:8080/handle/123456789/23023?show=full>. – Дата доступа: 03.06.2022.

8. Кузьмініч, Т. В. Бібліяграфазнаўства. Тэорыя : падручнік / Т. В. Кузьмініч. – Мінск : Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы, 2018. – 214 с. : іл., табл., схемы.

9. Леликова, Н. К. Национальная библиография в цифровую эпоху: международная регламентация и отечественный опыт [Электронный ресурс] / Н. К. Леликова // Библиосфера. – 2021. – № 2. – С. 37–43. – Режим

доступа: <https://doi.org/10.20913/13/1815-3186-2021-2-37-43>. – Дата доступа: 03.06.2022.

10. Леонов, В. П. Очерк эволюции поэтики библиографии / В. П. Леонов. – Санкт-Петербург : Европейский Дом, 2017. – 227 с.

11. Лопатина, Н. В. Библиографическая профессия: перспективы развития в цифровом мире [Электронный ресурс] / Н. В. Лопатина // Научные и технические библиотеки. – 2021. – № 10. – С. 29–44. – Режим доступа: <https://doi.org/10.33186/1027-3689-2021-10-29-44>. – Дата доступа: 03.06.2022.

12. Лопатина, Н. В. Рекомендательная библиография в стиле “хьюге” / Н. В. Лопатина // Библиография и книговедение. – 2020. – № 1. – С. 84–93.

13. Нещерет, М. Ю. Цифровая библиография: библиотеки в поисках инновационных инструментов библиографической деятельности [Электронный ресурс] / М. Ю. Нещерет // Научные и технические библиотеки. – 2021. – № 7. – С. 33–50. – Режим доступа: <https://doi.org/10.33186/1027-3689-2021-7-33-50>. – Дата доступа: 05.01.2022.

14. Соколинский, Е. К. Репертуар: движение к бесконечности : сборник статей / Е. К. Соколинский. – Санкт-Петербург : Издательство РНБ, 2018. – 128 с.

15. Справочник библиотекаря. Книга 1. Интерактивные и мультимедийные технологии / авторы: Н. П. Опарина, С. В. Савкина, Е. В. Роот ; под ред. И. С. Пилко. – 5-е издание. – Санкт-Петербург : Профессия, 2021. – С. 43–104.

16. Справочник библиотекаря. Книга 2. Грузова, А. А. Управление проектами в библиотечно-информационной деятельности / А. А. Грузова. – 5-е изд. – Санкт-Петербург : Профессия, 2021. – С. 168–176.

17. СТБ 7.208–2008. Библиографическая ссылка. Общие требования и правила составления = Бібліяграфічная спасылка. Агульныя патрабаванні і правілы складання. – Введ. 2009-07-01. – Минск : Госстандарт, 2008. – 14 с.

18. СТБ ГОСТ 7.0–2004. Інфармацыйна-бібліятэчная дзейнасць, бібліяграфія. Тэрміны і азначэнні = Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения. – Выданне афіцыйнае. – Введ. 2005-03-01. – Мінск : Дзяржстандарт, 2004. – 35 с.

19. Штратникова, А. В. Библиография библиографии : учебник / А. В. Штратникова. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Юрайт, 2020. – 141.

20. Яцэвіч, М. А. Развіццё і сучасны стан навукова-педагагічнай школы ў галіне бібліятэказнаўства, бібліяграфазнаўства і кнігазнаўства [Электронны рэсурс] / М. А. Яцэвіч, В. А. Касап // Бібліятэчны веснік : навуковы зборнік / Нацыянальная бібліятэка Беларусі. – Мінск, 2019. – Вып. 11. – С. 183–190. – Рэжым доступу: <http://repository.buk.by:8080/handle/123456789/24711?show=full>. – Дата доступу: 03.06.2022.

Нарматыўныя прававыя акты

21. Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь ад 15 сакавіка 1994 г. [Электронны рэсурс] : з змен. і доп., прынятымі на Рэсп. рэферэндумах 24 лістапада. 1996 г. І 17 кастрычніка. 2004 г. // ЭТАЛОН. Заканадаўства Рэспублікі Беларусь / Нац. цэнтр прававой інфарм. Рэсп. Беларусь. – Мінск, 2022.

22. Кодэкс Рэспублікі Беларусь аб культуры [Электронны рэсурс] : 20 ліпеня 2016 г., № 413-З : прыняты Палатай прадстаўнікоў 24 чэрвеня 2016 г. : адобр. Саветам Рэсп. 30 чэрвеня 2016 г. – Рэжым доступу: <https://pravo.by/document/?guid=12551&p0=Нк1600413>. – Дата доступу: 03.06.2022.

23. Об авторском праве и смежных правах [Электронный ресурс] : Закон Респ. Беларусь, 17 мая 2011 г., № 262-З. – Режим доступа: <https://etalonline.by/document/?regnum=h11100262>. – Дата доступа: 03.06.2022.

24. Об информации, информатизации и защите информации [Электронный ресурс] : Закон Респ. Беларусь, 10 нояб. 2008 г., № 455-З. – Режим доступа: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=h10800455>. – Дата доступа: 03.06.2022.

25. Государственная программа “Культура Беларуси” на 2021–2025 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://pravo.by/upload/docs/op/C22100053_1612558800.pdf. – Дата доступа: 03.06.2022.